

Suom. huom. – huomautuksia kielenhuollosta

Leena Rahko
Tampereen yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Käännöstiede (englanti)
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2010

Tampereen yliopisto
Käännöstiede (englanti)
Kieli- ja käännöstieteiden laitos

RAHKO, LEENA: Suom. huom. – huomautuksia kielenhuollosta

Pro gradu -tutkielma, 84 sivua + englanninkielinen lyhennelmä 7 sivua
Toukokuu 2010

Tutkielma käsittelee kielenhuollon ja kääntämisen suhdetta. Käännösten kieliasu on usein huomion kohteena, kun käännöksiä luetaan ja arvostellaan. Silti kielenhuolto nousee harvoin käännöksiä koskevien keskusteluiden aiheeksi. Tutkimuksen tarkoitus on selvittää, millainen asema kielenhuollolla on kääntäjän työssä ja näkevätkö kääntäjät itse itsensä kielenhuoltajina.

Tutkielman aineistona on vuonna 2005 ilmestynyt kirja Suom. huom. Kirjoituksia kääntämisestä, joka koostuu 13 kaunokirjallisuuden kääntäjän kirjoittamista artikkeleista. Artikkeleissa kääntäjät kertovat työstään ja sen herättämistä ajatuksista. Analyysi aineistosta on luonteeltaan laadullinen ja perustuu diskurssintutkimukseen liittyvään ajatukseen kielellisen ja sosiaalisen toiminnan yhteydestä. Kääntäjien kielenhuoltoa ja suomen kieltä koskevia asenteita siis selvitetään analysoimalla aiheeseen liittyvien tekstien kielellistä muotoa ja sisältöä. Analyysia havainnollistetaan esimerkeillä, jotka on jaoteltu kielenhuollon kolmen osa-alueen mukaisesti kielen rakenteen huolto, tekstien huolto ja kielen aseman huolto koskeviksi.

Artikkeleiden perusteella kääntäjät pohtivat käännösten ominaisuuksia ja kääntämisen merkitystä niin kielen rakenteen, tekstien kuin kielen asemankin näkökulmasta. Myös kirjoittajien käännöksiä koskevat tavoitteet muistuttavat kielenhuollon tavoitteita. Aineistosta selvisi, että harva kääntäjä kuitenkaan mainitsee kielenhuoltoa erikseen työtänsä esitellessään. Teksteistä ei käynyt yksiselitteisesti ilmi, miksi kääntäjät eivät liitä kielenhuoltoa ammatinkuvaansa. Tutkielman tulosten perusteella esille nousi siis uusia kysymyksiä kääntäjien ja kielenhuollon suhteesta: tiedostavatko kääntäjät itse aktiivisesti kielenhuoltajan roolinsa? Minkälaisia vaikutuksia kääntäjien kielenhuoltajan roolin tiedostamisella voisi olla ammattikunnalle tai käännösteksteille? Artikkeleiden analyysi osoitti, että kielenhuoltoon liittyvien aiheiden pohtiminen kuuluu selvästi käännösprosessiin. Kielenhuollon osuus kääntäjien ammatinkuvassa sen sijaan kaipaa lisäselvitystä.

Avainsanat: kielenhuolto, suomen kieli, kaunokirjallisuuden kääntäminen, kääntäjän ammatinkuva

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	1
2 KÄÄNTÄMINEN JA SUOMEN KIELI	3
2.1 Äidinkieli kääntäjän työkaluna.....	3
2.2 Kääntäjien ja suomen kielen historiaa.....	4
3 KIELENHUOLTO SUOMESSA.....	8
3.1 Kielenhuollon rooli	8
3.2 Virallinen kielenhuolto.....	9
4 KÄÄNTÄMINEN JA KIELENHUOLTO.....	11
4.1 Kielen rakenteen huolto	11
4.1.1 Rakenne.....	12
4.1.2 Sanasto	13
4.1.3 Nimistö.....	14
4.2 Tekstien huolto.....	15
4.2.1 Funktionaalisuus.....	16
4.2.2 Tyyli	18
4.2.3 Sidosteisuus.....	19
4.3 Kielen aseman huolto	20
4.3.1 Kääntäjät portinvartijoina.....	20
4.3.2 Kääntäjät tasa-arvoistajina	21
4.3.3 Kääntäjät kielen ja kulttuurin edistäjinä.....	23
5 AINEISTO JA METODI	25
5.1 Aineisto	25
5.2 Metodi	27
6 ANALYYSI	29
6.1 Suom. huom. ja kielen rakenteen huolto	29
6.1.1 Rakenne.....	29
6.1.2 Sanasto	38
6.1.3 Nimistö.....	43
6.2 Suom. huom. ja tekstien huolto.....	46
6.2.1 Funktionaalisuus.....	47

6.2.2 Tyyli	50
6.2.3 Sidosteisuus	55
6.3 Suom. huom. ja kielen aseman huolto.....	59
6.3.1 Kääntäjät portinvartijoina.....	59
6.3.2 Kääntäjät tasa-arvoistajina	64
6.3.3 Kääntäjät kielen ja kulttuurin edistäjinä.....	69
7 LOPUKSI.....	76
8 LÄHTEET	80
ENGLISH SUMMARY	85

1 JOHDANTO

Kun käännöksiä luetaan ja arvotetaan, keskeisiksi tekijöiksi nousevat usein erityisesti lähdetekstin ja käännöksen vastaavuus, sekä käännöksen kieliasu (Jantunen 2004, 559). Kieliasu on erityisen huomion kohteena, sillä kieli on laajasti kiinnostava aihe ja käännöksen kieliasun arvosteleminen esimerkiksi vertaamalla sitä alun perin suomeksi kirjoitettuun tekstiin on helppoa. Siitä huolimatta on vaikea määritellä, kuinka merkittävä asema kielenhuollolla ja siihen liittyvillä aiheilla on kääntäjän ammatissa. Kääntäjät työskentelevät erilaisten tekstien kanssa ja vaatimukset vaihtelevat niiden mukaan. Kääntäminen on luovaa työtä, joten jokainen käännösprosessi on erilainen ja samastakin tekstistä tehdyt käännökset poikkeavat toisistaan. Käännösprosessin yhtenä ohjailijana toimii kääntäjä, jonka toimintaan heijastuvat taustan ja koulutuksen lisäksi käännöksen tekohetkellä vallitsevat olosuhteet. Kielenhuollon merkitys käännösprosessissa voi siis määräytyä esimerkiksi kääntäjän omien arvojen, kohdekulttuurin ja kohdeyleisön odotusten, sekä käännökselle määritellyn tarkoituksen mukaan.

Käännöstekstit kuuluvat kiinteästi suomenkieliseen tekstimaailmaan ja käännöskirjallisuus muodostaa merkittävän osan suomenkielisen kirjallisuuden kenttää. Käännöskielen keskeisestä asemasta huolimatta kääntäjien rooli kielen ammattilaisina ja kielenhuoltajina on harvoin esillä. Olennaista roolin saaman huomion ja arvostuksen kannalta on se, kuinka merkittävänä osana työtään kääntäjät itse suomen kieltä ja kielenhuoltoa pitävät. Tutkielmani tarkoitus on selvittää, millainen asema kielenhuollolla on kääntäjän ammatissa ja näkevätkö kääntäjät itse itsensä kielenhuoltajina. Analyysin aineistoksi valitsin vuonna 2005 ilmestyneen kirjan *Suom. huom. Kirjoituksia kääntämisestä*. Se koostuu 13 kaunokirjallisuuden kääntäjän kirjoittamista artikkeleista, joissa he kuvailevat työtään ja siihen liittyviä ajatuksiaan.

Tutkielman alussa tarkastelen suomen kielen ja kääntämisen vuorovaikutusta ja yhteistä historiaa, minkä jälkeen käsittelen kielenhuollon asemaa Suomessa. Seuraava, kääntämistä ja kielenhuoltoa käsittelevä luku esittelee alalukuineen myös analyysissä käyttämäni kielenhuollon jaon kolmeen aihealueeseen: kielen rakenteen huoltoon, tekstien huoltoon ja kielen aseman huoltoon. Aineisto ja metodi -luvussa kuvailen aineistoani ja sen analysointiin liittyviä menetelmiä tarkemmin. Analyysi-luvussa esittelen aineistosta esille nousevia seikkoja ja liitän analyysin esimerkkien avulla tutkimuksen teoriapohjaan. Koska tutkielmani aineisto on suppeahko, analyysi on luonteeltaan laadullinen ja perustuu

diskurssintutkimukseen liittyvään ajatukseen kielellisen ja sosiaalisen toiminnan yhteydestä. Analysoimalla artikkeleita selvitän siis mitä tekstien kielellinen muoto ja sisältö paljastavat kääntäjien kielenhuoltoon ja suomen kielen merkitystä koskevista asenteista.

Tutkielmassani tulen osoittamaan kielen huoltamisen kuuluvan olennaisesti kääntäjän työhön. Kielenhuolto-nimikettä ei erikseen mainita aineistoni artikkeleissa, mutta kääntäjät käsittelevät kuitenkin erilaisia kielenhuoltoon liittyviä aiheita. Kieltä koskevat huomiot todistavat kielenhuollollisten näkökohtien pohtimisen kuuluvan käännöstekstin kirjoitusprosessiin. Artikkeleiden perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että kääntäjät korostavat harvoin kielenhuollon roolia omassa ammatinkuvassaan. Kääntäjien osallistuminen suomen kielen huoltamiseen on siis ennemminkin näkymätöntä vaikuttamista kuin huomiota herättävää toimintaa.

2 KÄÄNTÄMINEN JA SUOMEN KIELI

2.1 Äidinkieli kääntäjän työkaluna

Kääntäjä toimii kahden kielen välillä: hän analysoi, selvittää ja maistelee niin lähde- kuin kohdekieltäkin. Sen lisäksi, että kääntäjän on pystyttävä välittämään erilaisten tekstien sisältöjä ja merkityksiä, kuuluu kääntäjän ammattitaitoon kielen tyylin, vivahteiden, konventioiden ja normien tunteminen. Parhaiten kielen moniulotteinen hyödyntäminen toteutuu, kun kääntäjä tuottaa tekstiä omalla äidinkielellään. Siksi yleisenä lähtökohtana usein pidetäänkin, että kääntäjän tulisi kääntää vain vahvimpaan kieleensä päin, toisin sanoen omalle äidinkielelleen (Lappalainen 2001, 191.) Äidinkielellä on siis keskeinen rooli niin kääntäjän koulutuksessa, ammattitaidossa kuin arkipäivässäkin, sillä merkittävä osa kääntäjän työstä muodostuu monipuolista äidinkielen taitoa vaativista tehtävistä.

Suomen kokoisessa valtiossa käänöksillä ja kääntäjillä on aivan erityinen asema. Käännetty teksti kuuluu jokapäiväiseen elämään ja kaikkiin elämänaloihin. Ne muodostavat merkittävän osan yhteiskunnan sisäistä ja yhteiskuntien välistä kirjallista kommunikaatiota, joten on luonnollista, että niiden laatuun liittyy paljon odotuksia (Lappalainen 2001, 190). Kielen rakenteiden täytyy olla säännönmukaisia, käänöksen tyylin täytyy vastata lähdetekstiä, kielen täytyy olla idiomaattista ja välimerkkien tulee olla paikallaan (Ingo 1990, 30). Odotukset saattavat vaihdella käänösprosessin aikana ja käänöksen käyttötarkoituksen mukaan, mutta yhteinen lähtökohta on, että kohdetekstin odotetaan tukevan lähdetekstin kirjoittajan ja kohdetekstin lukijan välistä kommunikaatiota. Usein epäonnistuneeksi koettu käänös saakin kritiikkiä suomen kielestään, vaikka heikkolaatuisen käänöksen syynä voi olla esimerkiksi kääntäjän puutteellinen vieraan kielen taito, puutteellinen lähde- tai kohdekulttuurin tuntemus, kääntämiseen käytössä olleen ajan rajallisuus tai epäonnistunut lähdeteksti (Palomäki 2004, 21). Käänöksen syntyyn liittyvistä taustatekijöistä huolimatta kohdeyleisön odotukset perustuvat yleensä alkuperäisiin kohdekielisiin teksteihin: kielellisesti hyväksyttävä käänös noudattaa yleensä tarkoin samaan tekstilajiin kuuluvien kohdekielisten tekstien normeja (Puurtinen 2001, 86).

Kääntäjänkoulutus pyrkii vastaamaan käänösten suomen kieltä koskeviin odotuksiin mahdollisimman hyvin vahvistamalla kääntäjän perusammattitaitoon kuuluvaa suomen kielen ja suomalaisen kulttuurin tuntemusta (Lappalainen 2001, 198). Irma Sorvalin (1996, 101)

kääntäjien haastatteluihin perustuvan tutkimuksen mukaan kääntäjät itse korostavatkin koulutuksessa kääntämisen käytännön ja teorian merkitystä yhdessä kokemuksen, kulttuurin tuntemisen, yleissivistyksen ja äidinkielen kanssa. Nykyisin äidinkieli on tärkeä osa kääntäjänkoulutusta. Suomen kielen opinnot kuuluvat kaikkien korkeakoulutason kääntäjänkoulutusta tarjoavien yliopistojen opinto-ohjelmiin. (Palomäki 2004, 21.) Kääntäjänkoulutuksessa painottuu pelkän vieraan kielen opetuksen sijaan viestintätaidot, jolloin käänöksen ymmärrettävyys, luettavuus ja kohdelukijan näkökulman huomioon ottaminen nousevat keskeiseksi (Stöckell 2007, 455). Koulutuksessa korostuu siis viestintä ja äidinkieli, mikä kertoo myös yleisten asenteiden muokkautumisesta: hyvän äidinkielen taidon ei enää ajatella olevan luonnostaan tuleva osa kääntäjän kompetenssia vaan sen kehittäminen ja ylläpitäminen vaatii kääntäjältä aktiivisia ponnisteluja. Koulutuksen suomen kielen opinnoilla pyritään kannustamaan opiskelijoita kehittämään ja ylläpitämään viestintätaitojaan myös tulevaisuudessa (Lappalainen 2001, 199).

2.2 Kääntäjien ja suomen kielen historiaa

Kääntäjät ovat kautta aikojen olleet merkittävässä roolissa kielten kehityksessä välittämällä tietoa ja taitoa, tiedettä ja taidetta kielestä ja kulttuurista toiseen. Onnistuakseen välitystehtävässään he ovat luoneet kirjoitustapoja ja kirjakieliä. (Saksa 2004, 9.) Käännökset ovat kotiuttaneet kieliin toisiin kulttuureihin kuuluvaa sanastoa ja fraseologiaa (Sorvali & Häkkinen 2007, 377). Suomessa kääntäjät osallistuivat suomen kielen kehittämiseen jo kirjasuomen alkuajoilta 1500-luvulta lähtien, sillä suurin osa varhaisista suomalaisista teksteistä oli käännöksiä (Paloposki 2005, 15–16). Kun kielen tietoinen muokkaaminen aloitettiin 1800-luvulla, tärkeintä oli suomen kielen monipuolinen kehittäminen, sillä ilman omaa kieltä ja kirjallisuutta ei ollut omaa kansakuntaakaan (Saksa 2004, 108). Kieltä pyrittiin kehittämään kirjoittamalla mahdollisimman paljon ja mahdollisimman vaihtelevista aiheista. Suomeksi kirjoittavat olivat uuden haasteen edessä: kielen, jota tähän asti oli käytetty lähinnä vain uskonnollisissa teksteissä, piti taipua monenlaisiksi teksteiksi. Kääntämistäkään ei ollut enää valjastettu pelkästään uskonnon käyttöön, vaan kääntäjät saivat osallistua monimuotoisen kirjakielen kehittämiseen (Paloposki 2005, 20–21).

Aiemman suomennostyön vähyys ja suomenkielisten kaunokirjallisten mallien puute pakottivat kääntäjät soveltamaan ja muokkaamaan erilaisia käänösstrategioita (Paloposki 2007, 109). Niin sanasanaiset kuin mukailevatkin käännökset hyväksyttiin, sillä kääntämisen

tärkein tavoite oli tuottaa tekstiä eli hioa ja kehittää kohdekieltä, suomea (mts. 119). Usein lähdetekstiä saatettiin käänösprosessissa mukauttaa suomalaiseen kulttuuriin sopivaksi. Alkuaan kotouttavan käänösstrategian tehtävä oli siis tukea kansakunnan identiteettiä edistämällä kielen kehitystä ja tuottamalla omaa kirjallisuutta. (Paloposki 2005, 24.) Toisaalta tehtiin myös ankaran sanasanaisia käänöksiä. Niiden myötä käänöskielen suomalaisuus alkoi kiinnostaa ja käänökset saivat enemmän huomiota osakseen. Kääntäjät toteuttivat omia, kieltä koskevia näkemyksiään soveltamalla kukin käänöksissä omia periaatteitaan. Ne otettiin vielä vuosisadan alkupuolella melko kriittikittömästi vastaan ja erilaiset näkemykset hyväksyttiin osaksi kehittyvää suomen kirjakieltä. (Paloposki 2007, 118–119.)

1800-luvun lopussa Suomessa alettiin tuottaa yhä enemmän omakielistä kirjallisuutta. Erot silloisessa käänössuomessa ja alkuperäissuomessa ovat kuitenkin jääneet epäselviksi. Kääntäminen ja omakielinen kirjoittaminen tarkoittivat pitkään samaa asiaa, eikä kirjasuomen alkuaikoina käännettyssä kirjassa aina ilmoitettu kyseessä olevan käänöksen (Paloposki 2005, 27–28). Kielen kehittämisen lisäksi käänösten tärkeä tehtävä oli luoda omakielistä kirjallisuutta, josta kotimainen kirjallisuus saisi tukevan pohjan (mts. 21). Suomeksi kirjoittavat kirjailijat ottivat vaikutteita länsimaisen kirjallisuuden käänöksistä ja edistivät suomen kielen kirjallista kehitystä. Suomen sanavarasto kasvoi, kun kääntäjät loivat uusia sanoja niin kaunokirjallisuudessa kuin asiateksteissäkin esiintyviä vieraita käsitteitä ja esineitä varten. Monet niistä ovat edelleen käytössä. (Saksa 2004, 114.)

Vähitellen kieltä ja kulttuuria edistävä, kaikenlaiseen kielenkäyttöön kannustava ilmapiiri muokkautui ja kaiken sallivan kielen sijaan kehitystä haluttiin ohjata normittamisen ja tietoisesti kielenohjailun suuntaan (Paloposki 2005, 21). Kielimiehet ja kirjailijat olivat jo aiemmin vaatineet muokkalaisuuksien sekä kankeiden ja virheellisten sanontojen hävittämistä suomen kirjakiielestä (Ikola 1996, 168), ja myös kääntäjät kertoivat varhaisten suomennostensa esipuheissa suomen kielen olevan kankeaa ja hankalasti taipuvaa (Paloposki 2005, 20). Puolelta välissä 1800-lukua käänösarvioissakin ryhdyttiin kiinnittämään huomiota käänöksissä esiintyviin muokkalaisuuksiin (mts. 25). Käänöksiä alettiin arvioida muotojen puhtauden ja kielen sujuvuuden näkökulmasta (Jantunen 2007, 448). Aiemman positiivisen palautteen sijaan kääntäjät saivat nyt moitteita ruotsin kielen vaikutteiden tuomisesta suomenkielisiin käänösteksteihin. Kriitikki kiihtyi 1800-luvun loppua kohti. (Paloposki 2005, 25.) Rinnakkainen ilmiö oli suomen kielen voimakas standardointi ja ohjaus, joka oli ankarimmillaan 1870-luvulla (mts. 27). Edellytykset kielen huoltamiseen ja ohjailuun

olivat kuitenkin 1800-luvulla melko rajalliset, sillä yleisiä arvioimisperusteita kirjakieleen pyrkiville muodoille ei ollut (Häkkinen 2007, 33).

Monipuolista keskustelua kielen kehityksestä käytiin 1800-luvun alkupuolella varsinkin Turun Wiikko-Sanomissa, jonka sivuilla ilmestyi myös paljon suomennoksia. Lehden kielikeskustelu koski kuitenkin vain harvoin käännosten roolia kielen kehittämisessä ja käännosten aseman pohdiskelu jäikin lähinnä kääntäjien tehtäväksi. Suomennosten esipuheiden kirjoittaminen antoi kääntäjille tilaisuuden perustella omia kielinäkemystään ja pohtia valintojaan. (Paloposki 2007, 103.) Usein perusteluissa viitattiin kielen rikastuttamiseen, jolla selitettiin joitain käännöksen ominaisuuksia tai puolusteltiin käännöksen olemassaoloa. Yleensä rikastuttamisella tarkoitettiin kielen sanavarojen kasvattamista ja esimerkiksi uusien muotojen tai tyylien tuomista kieleen ja kirjallisuuteen. (Mts. 104–105.) Vähitellen käännosten määrä lisääntyi, aiheet monipuolistuivat ja siksi niistä pystyttiin keskustelemaan julkisesti uudella tavalla. Erilaiset kääntämisen tavat alkoivat erottua ja käännoksissä käytettyjä strategioita pystyttiin vertailemaan keskenään. (Paloposki 2004, 9.)

Kielen kehitystä koskevat asenteet muokkautuivat ja sen myötä muuttui vähitellen myös kääntäjien rooli: muiden maiden kirjallisuuden välittäminen nousi kielen hiomista tärkeämmäksi tehtäväksi. Maailmankirjallisuus haluttiin saada suomalaisten luettavaksi suomen kielellä. Kääntäjät eivät enää olleet ensisijaisia kielen kehittäjiä vaan kielen ja kirjallisuuden edistäminen koettiin ennemminkin kirjoittajien tehtäväksi. (Paloposki 2004, 10.) Kääntäjät vaikuttivat kuitenkin edelleen suomalaisen kirjallisuuden valikoimaan, sillä vuosisadan loppupuolelle saakka kääntäjät päättivät usein itse, mitä teoksia käännetään. Heidän mielipiteisiinsä luotettiin valittaessa maailmankirjallisuudesta suomennettavia teoksia. Sen lisäksi kääntäjien mielipiteet näkyivät myös esimerkiksi käännosten mukailun asteessa. (Paloposki 2007, 126.)

Kääntäjät ottivat kantaa eri kielimuotojen vakiintumiseen myös viljelemällä käännoksissään omia murteitaan (Paloposki 2005, 22–23), mutta äänekkäimmin suomalaiseen kielikeskusteluun osallistuivat kuitenkin akateemiset kielimiehet (Nordlund 2004, 292), jotka usein olivat eri mieltä siitä, mihin suuntaan suomen kieltä tulisi ohjailta (mts. 295). Kielenohjailuun saatettiin käyttää eri yhteyksissä erilaisia argumentteja: toisinaan ruotsalaisuuksia vastustettiin korostamalla oman kielen paremmuutta ja vaatimalla

vierasperäisyyksien välttämistä, toisinaan niitä puolustettiin viitaten perinteisiin (mts. 297). Nykysuomalaisten tuntema kielimuoto onkin syntynyt erilaisista kielinäkemyksistä kompromisseja tekemällä (Häkkinen 2007, 33).

Tietoisen kielen normittamisen ajan kielenhuolto oli useimmiten kielentutkijoiden tehtävä, sillä heillä uskottiin olevan tarpeeksi tietoa kielen laeista, joiden perusteella pystyttiin erottamaan hyvät ilmaisut hylättävistä (Paunonen 1996, 545). Kielenhuoltajat uskoivat kukin edistävänsä hyvää kieltä ohjaamalla muut kielenkäyttäjät käyttämään oman viiteryhmänsä mukaista kieltä. He toimivat auktoriteetteina, jotka määrittivät soveliaan kielenkäytön ja siten kielenohjailullaan harjoittivat yhteisössä kielellistä vallankäyttöä. (Hiidenmaa 2003, 46.) Auktoriteettien hyvän kielen määritys nojautui voimakkaasti yksilöiden tyylitajuun, mutta yhteen oikeaan kielenkäyttötapaan uskovasta arviointitavasta tuli silti osa yhteisen kielen ohjailua: painopiste on edelleenkin usein idealisoituneen kielimuodon vaalimisessa ja kielen muutosten ehkäisyssä (mts. 47).

3 KIELENHUOLTO SUOMESSA

3.1 Kielenhuollon rooli

Kuten suomen kirjakielen kehittämisen aikaan, on yhteisöissä käytävä kielikeskustelu edelleenkin usein kiivasta ja tunteisiin vetoavaa. Kieli kuuluu kaikille ja kaikkialle ja kiinnostaa siksi laajasti kaikkia yhteisöjen jäseniä. Oma äidinkieltä puolustetaan, sen puolesta pelätään ja sen ilmaisuvoimaa ihaillaan. (Luukkonen 2006, 18.) Muiden kielten ja normeista poikkeavan kielenkäytön katsotaan uhkaavan omaa äidinkieltä. ”Hyvän” kielen pelätään katoavan esimerkiksi teknisen kehityksen ja globalisaation luomien uusien kielenkäyttötapojen vuoksi. Kielikeskusteluja leimaa usein muutoksen pelko: kielen kehityksessä nähdään uhkia ja tutuista kielenkäyttötavoista halutaan pitää kiinni (Hiidenmaa 2003, 22). Ristiriitoja kielen arvottamisessa kuitenkin syntyy, kun käyttäjät soveltavat eri kriteereitä, joiden perustana ovat erilaiset mieltymykset ja käsitykset kielen sopivuudesta (mts. 14). Virallisen kielenhuollon tehtävän katsotaankin usein olevan hyvän kielen määrittelemine ja kielen käyttöohjeiden laatiminen (mts. 267). Kielenhuollon odotetaan puuttuvan huonoiksi koettuihin kielenkäyttötapoihin ja jopa ojentavan ajattelemattomia kielenkäyttäjiä normeista poikkeavan puheen tai kirjoituksen vuoksi.

Vaikka kirjasuomen alkuaikojen odotukset vaikutusvaltaisesta kielen tuomarista ja yhdestä oikeasta kielitotuudesta elävät edelleen voimakkaina, nykypäivän kielenhuollon rooli on toisenlainen. Kielenhuolto ei ole enää pelkästään ohjeiden antamista ja sääntöjen luomista vaan siihen kuuluu kielen analysointia, valistamista ja selittämistä, joilla ei pyritä arvottamaan kieltä (Hiidenmaa 2003, 49). Seuraamalla kielen kehitystä, kielenkäyttäjien muuttuvia tarpeita ja suomen kielen asemaa globaalistuvassa maailmassa virallinen kielenhuolto pyrkii vastaamaan koko kieliyhteisön odotuksiin: se varmistaa, että kaikilla on saatavillaan kehittyvä ja käyttäjiä hyvin palveleva yleiskieli (Maamies 2002, 3). Kielen huoltaminen ei ole vain määrättyä ryhmää koskevaa, rajoituksia ja sääntöjä luovaa toimintaa vaan sillä pyritään kielenkäyttäjien tasa-arvoisuuteen ja rakentavan kielikeskustelun käymiseen kieliyhteisössä (Mantila 2002, 5). Virallinen kielenhuolto ei enää yksin määritä, millaista kieltä pidetään hyvänä, vaan siihen osallistuu koko kieliyhteisö (Hiidenmaa 2003, 51–52). Kielenhuollon tärkeäksi tehtäväksi jää kuvata kielikeskustelua, jonka avulla kieliyhteisö määrittää, miten kieltä käytetään ja miten sitä tulisi käyttää (mts. 52).

Kielenhuollon ohjeista pyritään tekemään mahdollisimman selkeitä ja tarkoituksenmukaisia, jotta kielen käyttäjät voivat helposti soveltaa niitä erilaisiin käyttötarkoituksiin (Kotus a). Viralliset kielenhuollon suositukset ohjaavat suomen kieltä, mutta lisäksi kielen luonteeseen, kehittymiseen ja uudistumiseen vaikuttavat suomen kielen käyttäjät jokapäiväisillä valinnoillaan (Hiidenmaa 2003, 267). Jokainen kielenkäyttäjä siis osallistuu myös kielen huoltamiseen: hän käyttää kieltä tarpeidensa mukaan kulloisenkin tilanteen vaatimalla tavalla, sovittaa kielen tavoitteeseensa sopivaksi, vastaanottajan ulottuville ja tyyliinsä mukaiseksi. Kielenhuolto ei pyri rajoittamaan yksilön mahdollisuutta tehdä kielenkäyttöään koskevia valintoja. Sen sijaan kielenhuolto vaikuttaa siihen, miten ja mitä kielestä puhutaan, miten tekstejä arvioidaan ja miten kielen ilmaisuvaroja hyödynnetään. (Mts. 43.)

3.2 Virallinen kielenhuolto

Suomen kielen virallisena huoltajana toimii Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja sen Kielitoimisto (Hiidenmaa 2003, 268). Myös kääntäjillä on osuutensa virallisessa kielenhuollossa: Kielitoimiston yhteydessä toimivan suomen kielen lautakunnan jäsenenä on kielen tutkijoiden ja opettajien lisäksi yksi tai kaksi muuta kielenkäytön edustajaa, jotka voivat olla esimerkiksi kirjailijoita, kääntäjiä tai toimittajia (mts. 270). Tutkimuskeskuksen verkkosivuilla suomen kielen huollon tehtäväksi määritellään ohjeiden ja suositusten antaminen ja julkaiseminen, suomen kielen kehityksen seuraaminen, kannan ottaminen erilaisiin kielikysymyksiin sekä käyttäjien opastaminen erilaisten kielenhuollon apuvälineiden käytössä (Kotus b).

Kielen ammattilaisilla kuten kääntäjillä on tarve määritellä kielenhuolto tavallista kielenkäyttäjää tarkemmin (Hiidenmaa 2003, 273). Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkosivuilla kielenhuoltoon määritellään kuuluvaksi kielen rakenteen huolto, tekstien huolto ja opetus sekä kielen aseman huolto (Kotus a).

Kielen rakenteen huollolla tarkoitetaan sanojen taivutukseen, sananmuodostukseen, lauserakenteisiin ja sanaston kehitykseen liittyvää tarkkailua (Hiidenmaa 2003, 271). Lisäksi siihen kuuluu kielen ilmaisuvarojen huolto (Hiidenmaa 2006). Rakenteita huolletaan siis seuraamalla kielen pintapuolisia ominaisuuksia, lauseen osien keskinäisiä suhteita ja sanaston ja nimistön kehitystä. Siten kielen rakenteen huolto edustaa perinteistä kielenhuollon määritelmää: virallisen kielenohjailun alkuaikoina tärkeintä oli kirjakielen ja omakielisen

sanaston kehittäminen sekä vierasperäisten ilmausten korvaaminen omilla (Hiidenmaa 2000, 30).

Tekstien huollon kohteina voivat olla samat osa-alueet kuin kielen rakenteen huollossakin, kuten esimerkiksi lauserakenteet (Iisa 1997, 3). Tekstin huoltoon liittyy kuitenkin olennaisena osana tilanteen vaikutus kieleen (Hiidenmaa 2006). Tekstinhuolto huomioi siis tekstin vastaanottajien, tekstin tyylin ja tekstilajin vaikutukset tekstiin kokonaisuutena. Siten tekstinhuoltoon voi liittyä esimerkiksi tekstin sävyä, tyyliä, koko esitystapaa tai yksittäisen ilmauksen käyttöä koskevia arviointeja (Hiidenmaa 2003, 285). Tekstinhuollon tavoite on varmistaa tekstien toimivuus omissa käyttöyhteyksissään (Kotus a).

Kielenhuollolla pyritään myös vahvistamaan kielen asemaa ja puhujien mahdollisuutta käyttää omaa kieltään (Hiidenmaa 2006). Kielen aseman huoltoon kuuluu siis kielen kehityksen seuraaminen ja kielen tehtävien tutkiminen yhteiskunnassa. Sillä pyritään myös vaikuttamaan kieliyhteisön asenteisiin ja ehkäisemään esimerkiksi erilaisten ammatti- ja erikoisalojen siirtyminen jonkin muun kielen käyttämiseen. (Kotus a.) Tavoitteena on taata kaikille kielenkäyttäjille toimiva ja kehittyvä yleiskieli (Maamies 2002, 3). Tavoitteen toteutumisessa auttaa kielen käyttäminen mahdollisimman monenlaisissa yhteyksissä, sillä vain monikäyttöisyyden avulla varmistetaan kielen säilyminen ja kehittyminen (Sunnari 2004, 51).

4 KÄÄNTÄMINEN JA KIELENHUOLTO

Kääntäjät ovat kielen ammattilaisia; he huoltavat kieltä jokapäiväisessä työssään. He muokkaavat käännostensä sanastoa, syntaksia, tyyliä, kielioppia, oikeinkirjoitusta ja sidosteisuutta. He miettivät käännosten lukijoita, tekstin tavoitetta ja sisältöä. (Sorvali 1996, 114.) He pohtivat lähde- ja kohdekielen kulttuurieroja, kielten suhteita ja kielten asemaa. Onnistuneen käännostsen syntyminen vaatii siis perusteellista äidinkielen hallintaa. Kääntäjän on tunnettava niin normitettu yleiskieli kuin puhekielikin, sanontatavat ja idiomit, kielen maantieteellinen ja sosiaalinen vaihtelu, eri alojen termistöt ja ammattikielet, tyyli­lajit ja rekisterit (Palomäki 2004, 21–22). Hyvä äidinkielen taito on osa kääntäjän kompetenssia, eli niitä tietoja, taitoja ja ominaisuuksia, joita ammattitaitoiselta kääntäjältä vaaditaan (Vehmas-Lehto 2001, 41).

Kääntäjän ammattitaitoon kuuluu myös vastuuta: muut kielenkäyttäjät omaksuvat kielenkäytön malleja kaikista lukemistaan teksteistä (Hiidenmaa 2003, 277), eli myös käännostsistä. Siten käännostset voivat synnyttää uusia kielenkäyttöperinteitä tai rikkoa vanhoja, kannustaa arvostamaan kielen ilmaisuvaroja tai arvottaa muiden kielen vieraita vaikutteita. Erilaiset lähdetekstit ja niiden käyttötarkoitukset vaativat kääntäjältä vaihtelevia käänntämisen strategioita: kaunokirjallisuudessa tärkeää voi olla henkilö­hahmon puhettavan luominen poikkeamalla normeista, monien muiden tekstien kohdalla taas tärkeintä on noudattaa kielen normeja, jotta käännost on ymmärrettävä ja yksitulkintainen. Kääntäjät sovittavat kieltä käännostsen käyttötarkoituksen, tekstilajin ja kohdeyleisön mukaan. Kääntäjän ammattitaitoon kuuluu siis aina jollain tasolla myös kielenhuolto. Kääntäjän on hallittava kielenhuollon normit ja osattava noudattaa niitä silloin, kun tilanne niin vaatii. (Lappalainen 2001, 193.)

4.1 Kielen rakenteen huolto

Kielen rakenteet, sanasto ja nimistö ovat kielen rakennusaineita, joiden avulla kääntäjä muiden kielenkäyttäjien tavoin muodostaa merkityksiä sisältävän tekstin. Kielten rakenteet ja muoto ohjaavat kääntäjää lähdetekstin tulkinnan muodostamisessa ja kohdetekstin kirjoittamisessa. Kääntäjä analysoi, miksi lähdetekstin kirjoittaja käyttää tekstissään tiettyjä sanoja ja rakenteita. Hän harkitsee, mitä rakenteita käyttämällä lähdetekstin viesti parhaiten välittyy kohdekielisessä tekstissä. Kääntäjä myös varmistaa termien ja nimien

paikkansapitävyyden. Kielioppi- ja sanastovirheet voivat vaikuttaa merkittävästi käännöksen uskottavuuteen. Myös tavanomaisesta poikkeava tai oudolta vaikuttava kielenkäyttö voi saada lukijan epäilemään käännöksen luotettavuutta. (Jänis 2001, 67.) Kielen säännöt mahdollistavat merkitysten ilmaisun, mutta toisaalta myös rajoittavat sitä: kääntäjä voi valita käyttävänsä tiettyä rakennetta tai sanaa, mutta valinta on tehtävä rajatusta valikoimasta vaihtoehtoja (Hiirikoski 2006, 42).

4.1.1 Rakenne

Käännettävä teksti koostuu erilaisista ja erimittaisista kielellisistä yksiköistä. Tekstillä on viestintätarkoitus, jota tekstissä käytettävien sanajärjestysten muovaama tematiikka ja painotukset tukevat. (Hiirikoski 2004, 35.) Eri kielillä on omat rakenteensa ja sanastonsa, jotka ovat muovautuneet vuorovaikutuksessa vallitseviin olosuhteisiin ja kulttuuriin (Hiirikoski 2006, 37). Kielen rakenteista siis heijastuu kieliyhteisön tapa käsitteellistää maailmaa. Siksi kääntäjät joutuvat usein muokkaamaan lähdetekstin rakenteita kielenvaihdon yhteydessä (Ingo 1990, 202).

Lähde- ja kohdekielen rakenteiden tunteminen voi auttaa kääntäjää löytämään tilanteen kannalta parhaat mahdolliset käännösvastineet (Palomäki 2004, 24). Lisäksi rakenteiden tunnistaminen on merkityksellistä oman kielen ilmaisuvoiman hyödyntämisen kannalta. Vieraat kielenkäyttötavat lainautuvat kielten vuorovaikutuksessa helposti. Vierasta kieltä käyttävä voi tuoda omasta äidinkielestään tuttuja rakenteita kieleen valitsemalla muodollisen vastineen, joka ei kuitenkaan vastaa vieraan kielen luontevaa ilmaisutapaa. (Hiirikoski 2006, 37.) Suomen kielelle kääntävä taas voi lainata työkielensä vieraita rakenteita käännökseen, vaikka äidinkielessä olisi olemassa kielen luontevuutta edistävä tyyppillinenkin ilmaisu. Joskus vieraista kielistä lainatut rakenteet vakiintuvat kieleen. Siten käännökset ja käännöslainat ovat osa myös luonnollista, suomen kielessä tapahtuvaa muutosta. (Hiirikoski 2006, 37.)

Kielenkäyttäjät tuntee vaistomaisesti äidinkielensä rakenteiden nyanssit ja merkitykset ja muodostaa niiden perusteella käsityksen lukemansa tekstin merkityksistä (Hiirikoski 2006, 37). Tulkinta tekstistä ei synny pelkästään sisällön perusteella vaan siihen vaikuttavat sanajärjestystä ja kieliopillisia rakenteita koskevat valinnat. Tekstin tulkintaa ohjaa esimerkiksi se, mitä sijoitetaan lauseen alkuun ja mitä loppuun, mikä esitetään lauseessa objektina ja mikä subjektina, esiintyykö jokin tietty asia virkkeen päälauseessa vai

sivulauseessa (Hiirikoski 2004, 31). Erilaiset painotukset ja rinnastussuhteet voivat muuttaa käännöksen välittämää viestiä, jolloin lähdeteksti ei ehkä välity toivotulla tavalla käännöksen lukijalle (mts. 35). Samalla lukijan mielikuva alkuperäisteoksesta voi muuttua ratkaisevasti (Sorvali & Häkkinen 2007, 378).

Kääntäjän tehtävä on selvittää, mikä tehtävä lähdetekstin kirjoittajan käyttämillä rakenteilla on tekstissä (Hiirikoski 2004, 45). Sisällön lisäksi lausetason valinnat vaikuttavat myös tekstin selkeyteen ja ymmärrettävyyteen. Monimutkaiset lauserakenteet tai kielioppivirheet voivat ohjata lukijan huomion väärään suuntaan, jolloin käännöksen viestillinen tavoite jää toteutumatta. Onnistunut teksti taas edistää viestin välittymistä.

4.1.2 Sanasto

Kielen rakenteen huollon kannalta on tärkeää, että suomen kielen sanastoa vaalitaan, käytetään tarkoituksenmukaisesti, kehitetään ja laajennetaan. Kielen jokapäiväinen käyttö on osa sanaston huoltoa, mutta sanastoa huoltaa myös uudistermeihin ja sanakirjoihin keskittyvä erikoisalojen sanastotyö. Kielenhuollon tavoitteisiin kuuluu, että erikoisalojen sanakirjojen lisäksi kaikkien kielenkäyttäjien saatavilla tulisi olla erilaisia sanojen ja merkitysten käyttöaloja ja esiintymiä kuvaavia sanakirjoja. (Hiidenmaa 2003, 284.) Niin erikoisalojen kuin arkikielenkin sanakirjat ovat tärkeitä apuvälineitä kääntäjille. Ammattiin kuuluu eri alojen sanastojen seuraaminen (Sunnari 2006a, 31).

Eri aloihin liittyvän sanaston tunteminen on erityisen tärkeää erikoisalojen tekstejä kääntäville. Tällaisten tekstien kohdeyleisölle muotoa merkittävämpi on tekstin tarkkuus ja yksiselitteisyys, sillä tiedon välittäminen on pääasiallinen tarkoitus. Kääntäjän kannalta merkittävin ero erikoiskielen ja yleiskielen välillä onkin erikoiskielen termit, joihin tiivistyy paljon informaatiota. (Ingo 1990, 42–43.) Sanoihin ja termeihin liittyvän tiedon hankinta ja tarkastaminen saattaa viedä kääntämisessä runsaasti aikaa (Varantola 2001, 215). Virallisen termin puuttuessa kääntäjät saattavat joskus joutua itse kehittämään termejä erikoisalan käsitteille niin tilapäiseen kuin pysyväankin tarpeeseen, ja siksi sananmuodostuksen ja sanastotyön tunteminen on tarpeellista (Lappalainen 2001, 192). Erikoisalojen kääntäjien lisäksi sanoja voivat joutua kehittelemään myös muut kääntäjät, sillä suuri osa tiedon ja kulttuurin käsitteistä on lainattu muilta kielialueilta ja vaatii muokkaamista suomalaisen

käyttöön. Esimerkiksi kaunokirjallisuuden fiktiiviset maailmat voivat vaatia kääntäjältä oman erikoissanaston muodostamista. (Sorvali & Häkkinen 2007, 378.)

Sanaston huoltamiseen liittyvät kysymykset ovat monella tapaa keskeisiä kääntäjän ammatissa, sillä kahden työkielensä vuoksi kääntäjään kohdistuu erityinen paine vieraiden lainasanojen käyttöön. Se asettaa kääntäjän arvostelukyvyn usein koetukselle. (Ingo 1990, 30.) Hyvällä äidinkielen taidolla voidaan kuitenkin varmistaa, että kääntäjä osaa suhtautua kriittisesti vieraisiin vaikutteisiin (Lappalainen 2001, 191). Vaikka lainasanoihin suhtaudutaankin usein varauksella, ei vieras vaikutte aina tarkoita oman kulttuurin unohtamista (Hiidenmaa 2003, 99). Vieraan sanan käyttö käänöksessä voi esimerkiksi muistuttaa lukijaa siitä, että tämä on tekemisissä vieraan kulttuurin kanssa (mts. 102). Kulttuurisidonnaisia asioita nimettäessä vieraan kielen käyttö voi olla tarpeellista ja perusteltuakin. Lisäksi käänöslainat ovat sanaston ja kielen kehittymisen kannalta tärkeitä, sillä niiden avulla suomen kielen ilmaisuvaroja laajennetaan. (Mts. 96–98.) Nykyisin kääntäjät ja muut kielen ammattilaiset tuovat usein kieleen uusia sanoja ilman virallista hyväksymistä (mts. 275). Useimmat lainasanat ovat lähtöisin englannista (mts. 97).

4.1.3 Nimistö

Suomen kielen nimistönhuollon tavoitteena on ulkomaisten ja kotimaisten paikannimien, etu- ja sukunimien, yritysten ja tuotteiden nimien tarkoituksenmukainen ja selkeä käyttö. Siihen pyritään ottamalla huomioon Suomessa vakiintuneet nimikäytännöt ja kansainvälisesti hyväksytyt periaatteet. (Nimistö.) Kääntäjät kohtaavat työssään monenlaisia erisnimiä, joiden kääntäminen vaatii usein erilaisia strategioita. Jos lähdekielen nimelle on olemassa suomenkielinen vastine, kääntäjä yleensä ottaa sen käyttöön kohdetekstissä. Jos suomenkielistä vastinetta ei ole, pyritään käyttämään nimen lähdekielen mukaista muotoa. Joskus nimille on rinnakkaismuotoja sekä lähde- että kohdekielessä. Tuolloin kääntäjän on valittava esimerkiksi kohdeyleisön enemmistön tuntema nimitys tai muuten kohdetekstin kannalta luonnollisin muoto. (Ingo 1990, 242.)

Maantieteellisten nimien, virastojen, laitosten ja yritysten nimien, eläinten ja kasvien nimien sekä erilaisten esineiden nimien kääntäminen voi olla haastavaa niiden vaatiman taustaselvityksen vuoksi. Koska erisnimet eivät aina ole pelkästään asioiden nimityksiä vailla merkitystä, nimien kääntämättä jättäminen ei välttämättä ole toimiva käänösstrategia. Monet

paikannimet esimerkiksi kuvaavat kyseistä paikkaa ja kääntäjä saattaa siksi päätyä jonkinlaiseen selittävään käänösratkaisuun, sen sijaan että käyttäisi pelkkää lähdekielistä muotoa. Varsinkin kaunokirjallisuudessa käytettävät fiktiiviset nimet taas vaativat usein kääntämistä, jotta kohdetekstin nimi luo samankaltaisen mielleyhtymän kuin lähdetekstikin. Nimien kääntäminen edellyttää siis kääntäjältä niin lähdekielen kuin kohdekielenkin nimikäytänteiden tuntemista ja tietoa nimien taustalla olevista ilmiöistä. (Ingo 1990, 241–243.)

4.2 Tekstien huolto

Tekstejä huolletaan ohjailemalla, arvioimalla ja suunnittelemalla erilaisia tarkoituksia varten laadittuja tekstejä (Hiidenmaa 2003, 284). Koska ilman kielen rakenteen huoltoa on mahdotonta tuottaa toimivaa tekstiä, kuuluvat nämä kaksi kielenhuollon osa-aluetta kiinteästi yhteen. Tutkielmassani tekstien huolto koostuu tekstin funktionaalisuuden huollosta, tyylin huollosta ja tekstin sidosteisuuden huollosta.

Kielenhuollon tehtävät painottuvat yhä enemmän eri tilanteisiin liittyvän kielenkäytön hahmottamiseen, kielen muuttumisen seuraamiseen ja tekstien vastaanoton tutkimiseen (Hiidenmaa 2003, 272). Näistä osa-alueista muodostuu tärkeä kokonaisuus myös kääntäjän työn kannalta. Kääntäjän kompetenssiin kuuluu kirjoitustaidon lisäksi taito laatia tekstejä. Kielen variaatiot erilaisissa teksteissä ja tekstien käyttötarkoitus vaikuttavat käänösratkaisuihin ja vaativat kääntäjältä huomiota kaikenlaisia tekstejä käännettäessä. Usein lähdetekstin välittymisen kannalta kielen rakenteita merkittävimiksi tekijöiksi nousevatkin tekstin tarkoitus ja asiasisältö. Kääntäjien painotetaan kääntävän tekstejä, ei kieltä. (Hiirikoski 2004, 44.) Tekstinhuollon taitoa edellytetään jo tekstin luomisen varhaisessa vaiheessa, sillä kokonaisnäkemys tekstistä, sen tehtävästä, tavoitteista, kohdeyleisöstä ja kirjoittajalle asetetuista ehdoista määrittävät tekstiä jo ennen varsinaisen kirjoituksen syntyä (Maamies 2001, 3). Tekstin laadun varmistus ei onnistu ainoastaan valmiin tekstin pintatasoa parantamalla (Iisa 1997, 3).

Tekstin merkityksen aukaisee vasta tulkinta (Hiidenmaa 2000, 25) ja lähdetekstin tulkinnan onnistumisen kannalta on tärkeää, että kääntäjä ottaa huomioon tekstin kaikki vivahteet. Tulkinnessa auttaa lähdetekstin huolellinen analysointi, joka on tärkeää niin merkitysten ymmärtämisen kuin esimerkiksi tyylinkin kannalta (Ingo 1990, 110). Tekstinsisäisistä

seikoista voidaan analysoida tekstin rakentumista, jaksottelua, etenemistä, osien välisiä suhteita ja niiden esittämistä. (Hiidenmaa 2003, 286.) Kaunokirjallisuuden kääntäjä taas tarvitsee lisäksi kirjallisuuden analysoinnin taitoja (Ingo 1990, 31). Varsinkin käännösprosessin alussa analyysin suunta on laajemmista kokonaisuuksista pienempiin osiin, kuten tekstikokonaisuudesta yksittäisiin merkkeihin. Siten kääntäjä muodostaa kokonaiskäsitteen tekstistä, joka ohjaa yksittäisiä käännösratkaisuja. (Oittinen 2001, 172.)

Kääntäjälle teksti on laaja kokonaisuus, jonka rajaaminen on usein vaikeaa. Lähdetekstiä lukiessaan kääntäjä tulkitsee tekstiä omien kokemustensa pohjalta. Kääntäjän lukukokemuksesta tulee siis osa käännöstekstiä samalla tapaa kuin lähdetekstin kirjoittajan kokemukset ja aiemmin lukemat teokset ovat osa lähdetekstiä. Niin kirjoittaja kuin kääntäjäkin suodattaa tekstiä myös omien kulttuuritaustojensa läpi. (Oittinen 2001, 174.) Kääntäjän on kuitenkin osattava mukauttaa omaa kielenkäyttöään käännöstä koskevien vaatimusten mukaiseksi (Ingo 1990, 111).

4.2.1 Funktionaalisuus

Tekstin funktiolla viitataan tekstin tehtäviin, tiedon välitykseen ja tietyn reaktion aikaansaamiseen tekstin vastaanottajassa (Aaltonen 2001, 394). Funktionaalisuus tarkoittaa siis tekstin toimivuutta ja sopimista muiden kulttuurissa tuotettujen tekstien joukkoon (Leppihalme 2007, 367). Tekstin tarkoituksen, tekstilajin ja kohdeyleisön huomioon ottaminen on osa tekstinhuoltoa. Käännöstutkimuksen yhteydessä puhutaan myös funktionaalisista käännösteorioista, joihin lasketaan kuuluviksi funktionaaliset ekvivalenssiteoriat ja myöhemmin kehittynyt skoposteoria (Vehmas-Lehto 2002, 69). Teoriat liittyvät tekstien tavoitteiden ja vastaanottajien huomioimiseen, mutta tutkielmassani tarkastelen funktionaalisuuden käsitettä pääasiassa tekstinhuollon ja kääntämisen näkökulmasta.

Lähde- ja kohdemaan kulttuuri, historia, yhteiskunta, tavat ja tottumukset vaikuttavat monella tapaa niissä tuotettuihin teksteihin ja tekstejä koskeviin normeihin (Vehmas-Lehto 2001, 41). Normit ohjaavat tekstien tuottamista ja siten myös kääntämistä. Kääntäjän tehtäväksi katsotaankin usein normeihin mukautuminen. Kohdekulttuurin normien noudattaminen mahdollistaa käännösten sulautumisen osaksi alun perin kohdekielellä kirjoitettujen tekstien joukkoa. (Leppihalme 2007, 367.) Kohdekulttuurissa voi olla myös normeja, jotka koskevat

pelkästään käännöksiä. Siksi alun perin kohdekielellä kirjoitettua tekstiä voivat säädellä osin eri normit kuin käännostekstejä. (Stöckell 2007, 455.)

Lähdetekstistä muodostettu tulkinta on keskeinen vaikuttaja käännostprosessissa, sillä tekstit eivät ole pelkästään kirjoitettua kieltä, vaan niillä on aina jokin tehtävä ja tavoite (Hiidenmaa 2003, 242). Tekstin tavoite tuo uuden näkökulman lähdetekstin ja kohdetekstin väliselle suhteelle: käännost ei välttämättä ole onnistunut, vaikka se vastaisikin lähdetekstiä kielellisiltä ominaisuuksiltaan (Tommola 2006, 17). Tekstien käyttötarkoitukset saattavat olla erilaiset. Myöskään kohdekielen sääntöjen noudattaminen ei aina takaa onnistunutta tekstiä, sillä joskus käännostin käyttötarkoituksen kannalta on tärkeämpää rikkoa kuin noudattaa olemassa olevia normeja. Yksittäistä tekstiä koskeva normi voi hetkellisesti olla kielen normeja voimakkaampi, sillä tekstin kokonaisuutta ohjaa yhtenäisyyden periaate. Kielen normit saattavat esimerkiksi sallia sanalle kaksi erilaista taivutusmuotoa, mutta tekstin yhtenäisyyden normi vaatii kirjoittajaa käyttämään ainoastaan toista muotoa tekstissä. (Kankaanpää 1997, 30.)

Käännostin käyttötarkoituksen yhteydessä puhutaan myös tekstilajeista. Joskus tekstilajin synonyymina käytetään genreä (ks. Kalliokoski 2006, 241), mutta selkeyden vuoksi rajaan tutkielmassani käsitteen nimitykseksi tekstilajin. Tekstilajilla tarkoitetaan samankaltaisen kielellisen muodon ja sisällön mukaista tekstijoukkoa. Tietyille tekstilajille tyypilliset sanastolliset, kieliopilliset ja tekstuaaliset ominaisuudet ovat osa yhteiskunnan yhteisöllisiä käytäntöjä, jotka syntyvät ja kehittyvät kielenkäyttäjien tarpeiden ja yhteisön normien mukaan. (Kalliokoski 2006, 240.) Tekstilajilla on merkittävä rooli lähdetekstin tulkinnassa, sillä tekstit viittaavat jatkuvasti toisiinsa ja mukailevat toistensa totuttuja esitystapoja eli tekstilajien konventioita (Hiidenmaa 2003, 286).

Käyttötarkoituksen ja tekstilajin lisäksi tärkeä käännostekstejä määrittävä tekijä on sen kohdeyleisö. Lähdetekstin ja kohdetekstin vastaavuuden sijaan käännostutkimus keskittyykin nykyisin enemmän tekstin vastaanottoon: käännostin ja sen vastaanottajan suhde on tärkeä ja ohjaa kääntäjää ratkaisujen teossa (Vehmas-Lehto 2002, 116). Tekstin vastaanottajaa korostetaan erityisesti käännostutkimuksen skoposteoriassa, jonka mukaan käännostä määrittää ensisijaisesti sen tarkoitus, skopos (Reiss & Vermeer 1986, 55). Esimerkiksi aiheen asiantuntijoille tarkoitettu käännost voi sisältää ammattikieltä ja terminologiaa, mutta laajalle yleisölle tarkoitettu käännost täytyy olla ymmärrettävä lukijan taustasta ja tietopohjasta

riippumatta. Käännöksen kohdeyleisön, eli viestin vastaanottajan vaihtuminen voi siis aiheuttaa muutoksia käännöksessä käytettävään kieleen ja lähestymistapaan. (Lappalainen 2001, 195.) Kohdeyleisön huomioiminen tarkoittaa myös luettavan, selvän ja johdonmukaisen tekstin kirjoittamista. Kielioppisääntöjen noudattaminen tai tekstin tavoitteiden huomioon ottaminen ei tuolloin riitä vaan kääntäjän täytyy tarkkailla myös muita tekstin laatimiseen kuuluvia suosituksia, kuten tekstin sidosteisuutta, selkeää ulkoasua ja tyylin yhtenäisyyttä. (Vehmas-Lehto 2002, 116.)

4.2.2 Tyyli

Tekstin tarkoitus ohjaa käännöksen tyyliä, mutta tyyllilliset ominaisuudet ovat merkittäviä myös erillään tarkasteltuina. Tekstin tarkoituksen ja tyylin suhde ei aina ole yksiselitteinen: tyylin muodostavat kielenpiirteet saattavat vaihdella myös tekstin sisällä ja siten viitata erilaisiin tarkoituksiin (Mauranen 2006, 214). Tyylin analysointi on tärkeää, sillä tyyli on osa tekstin luonnetta. Se on tapa hyödyntää kielen tarjoamia mahdollisuuksia (Pekkanen 2006, 86). Jos kääntäjä ei ota huomioon tekstin tyyllistä ulottuvuutta, jää jotain lähdetekstistä välittämättä. Tyylin käsite on yksi tapa kuvata käännöksen muodon ja sisällön suhdetta, sillä tyyli muodostuu niiden vuorovaikutuksesta. Tyyli on osa muotoa, joka syntyy sisällöstä ja sisältö taas toteutuu vasta saatuaan kielellisen muodon. (Pekkanen 2010, 18–19.)

Tyyli muodostuu valinnoista, sillä sama asia voidaan ilmaista monin eri tavoin (Ingo 1990, 180). Erilaiset ilmaisutavat tuovat tekstiin sävyeroja, eivätkä kaikki ilmaisut sovi tyyllillisesti kaikenlaisiin teksteihin. Tyyllillä voidaan tavoitella erilaisia asioita, joten kääntäjän on osattava tehdä tyylin suhteen käännöksen tarkoitusta tukevia valintoja. Kaunokirjallisen tekstin tyyli voi pyrkiä luomaan lukijalle esteettisen elämyksen kun taas asiatekstin tyyli pyrkii selkeyteen ja havainnollisuuteen (mts. 181).

Tekstin tyyli syntyy kielen piirteiden toistosta: yksittäiset piirteet eivät välttämättä kiinnitä huomiota, mutta toistuva piirre muodostuu merkitykselliseksi. Lähdetekstiä analysoidessaan kääntäjä havaitsee sanaston, rakenteiden tai äänteellisen ilmaisun tasolla toistuvan piirteen, jonka merkitystä on punnittava koko tekstin tasolla. Onnistunut käännösratkaisu ei aina ole piirteen toistaminen, sillä kohdekulttuurissa vaikutus voi olla toinen kuin lähdetekstin kontekstissa. (Pekkanen 2006, 86.) Kirjailija valitsee vapaasti käyttämänsä tyylin kun taas kääntäjä on enemmän sidoksissa alkutekstin kirjoittajan tyyliin (Sorvali & Häkkinen 2007,

376). Kaunokirjallisessa kääntämisessä tekstin tyyli on tärkeä osa kohdeyleisön lukukokemusta ja tyyllinen epäsuhtaisuus voi vaikeuttaa tekstin tarkoituksen toteutumista: esteettistä elämystä ei synny, kun tyylin rikkova ilmaisu tai sana häiritsee tunnelmaa (Pekkanen 2006, 89).

4.2.3 Sidosteisuus

Tekstien tutkiminen ja arvottaminen keskittyy yksittäisten sananvalintojen tai lauseiden sijaan yhä enemmän tekstin tarkasteluun kokonaisuutena (Hiidenmaa 2003, 286). Samankaltainen suuntaus näkyy käännettututkimuksessa. Myös käännettösten tutkijat näkevät tekstin lauseista ja virkkeistä rakentuvana kokonaisuutena, jonka osat ovat sidoksissa toisiinsa. Käännettöstenkin onnistuneisuutta arvioidaan siis laajempien kokonaisuuksien kannalta ja esimerkiksi tekstin tyylin yhtenäisyyteen kiinnitetään huomiota. (Vehmas-Lehto 2002, 116.)

Tyyli voi toimia sidoskeinona, jonka avulla tekstistä luodaan yhtenäinen kokonaisuus. Tyylin lisäksi on olemassa muitakin tekijöitä, jotka vaikuttavat tekstin sidosteisuuteen, eli tekstin erilaisten elementtien yhdistymiseen (Pekkanen 2010, 28). Onnistunut jäsentely, toimivat viittaussuhteet ja aihepiirin yhtenäisyys rakentavat tekstistä johdonmukaisen ja sisäisesti yhtenäisen kokonaisuuden. Tekstin sidosteisuuteen voi siis vaikuttaa esimerkiksi varmistamalla asiasisällön eheys eli koherenssi ja tekstin kielellinen yhtenäisyys eli koheesio. Sidosteisuutta luovia kielellisiä ilmaisukeinoja ovat muun muassa erilaiset kytkentäilmaisut ja toisto. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 262–263.) Sidosteisuus on erityisen tärkeää tekstin luettavuuden ja ymmärrettävyyden kannalta, sillä se varmistaa tekstin sujuvuuden ja selkeyden.

Sidosteisuudella tarkoitetaan pääasiassa tekstin kappaleiden, virkkeiden ja lauseiden sujuvaa nivoutumista toisiinsa. Sidosteinen teksti etenee johdonmukaisesti ja lukijan on vaivatonta seurata tekstin aiheiden kehittymistä. Lisäksi se ilmaisee selvästi tekstin aiheita koskevat päätelmät, perustelut ja syy-seuraussuhteet. (Luukkonen 2006, 227.) Esimerkiksi päätelmien havainnollisuus koskee erityisesti asiatyylisiä tekstejä, mutta sidosteisuus on tärkeää myös kaunokirjallisissa teksteissä. Kaunokirjallisten tekstien tärkein tavoite on tehdä lukijaan vaikutus tunteisiin vetoavilla ilmauksilla tai estetiikalla. Ilman sidosteisuutta lukijan on vaikea ymmärtää tekstin juonta tai tavoitteita ja siksi vaikutuksen tekeminen on hankalaa (mts. 228).

4.3 Kielen aseman huolto

Kielen aseman huolto tarkoittaa kielen ja sen käyttäjien aseman pohtimista ja turvaamista. Kielen asema on keskustelun aiheena, kun mietitään missä ja miten kieltä käytetään, tarkastellaan kieleen liittyviä asenteita ja tehdään päätöksiä suomen kielen käyttöalasta. (Hiidenmaa 2003, 290; Mantila 2002, 5.) Tavoitteena on tukea mahdollisimman laaja-alaista suomen kielen käyttöä, jotta se säilyisi pääkielenä eri tieteenaloilla ja muilla tärkeillä elämäntiloilla (Kotus a). Kielen aseman huollon haasteita ovat esimerkiksi suomen kielen erilaiset tehtävät Euroopan unionin virallisena kielenä ja globalisaatio, jonka myötä kosketus muihin kieliin ja kulttuureihin on lisääntynyt (Mantila 2002, 5).

Kääntäjillä on merkittävä rooli suomen kielen aseman huollossa, sillä kääntäjät varmistavat työllään, että esimerkiksi erilaiset käyttöohjeet ovat suomenkielisten käyttäjien saatavilla suomeksi. Lisäksi kääntäjät edistävät suomenkielisen tekstimaailman jatkuvaa laajentumista; heidän ansiotaan on, että alun perin jollain muulla kielellä kirjoitetut tieteiden ja taiteiden teokset ovat käännettyinä myös suomalaista kirjallisuutta. Monikielisen viestinnän ja suomen kielen asiantuntijoina kääntäjillä on ratkaiseva asema kielten ja kulttuurien välisessä vuorovaikutuksessa.

4.3.1 Kääntäjät portinvartijoina

Varsinkin kirjakielen vakiinnuttamisen aikaan suomen kielellä oli vaikutusvaltaisia ohjailijoita, jotka päättivät mitä kielen muotoja hyväksyttiin kirjakieleen. Vaikka tällaisten auktoriteettien vaikutus on vähentynyt, suomen kieltä ohjailee yhä joukko portinvartijoita. (Hiidenmaa 2003, 245) Yksi suomen kielen portinvartijaryhmä on kääntäjät; he tekevät valintoja jotka vaikuttavat esimerkiksi suomen kielen ja vieraiden vaikutteiden suhteeseen. Kääntäjät päättävät käännosteksteissä mitä ja miten suomen kieleen lainataan, ja minkälaisia vaikutteita vältetään. Hyvä äidinkielen taito vahvistaa kääntäjien näkemyksiä siitä, minkälaiset vaikutteet rikastavat kieltä ja mitkä vieraat ainekset vaikuttavat kielteisesti kielen kehitykseen. (Teva 2001, 27.)

Myös suomalaisella kirjallisuudella on portinvartijoita. He vaikuttavat siihen, millaiset tekstit hyväksytään kirjallisuuden järjestelmään, millaisia tekstejä julkaistaan ja mitä arvostetaan (Oittinen 2001, 166). He myös valvovat normien noudattamista niin käännoksissä kuin

muussakin kirjallisuudessa. Tällaisia kirjallisuuden ammattilaisia voivat olla esimerkiksi kääntäjät, kriitikot, tutkijat ja kustannustoimittajat. (Aaltonen 2001, 402; Oittinen 2001, 166.) Erilaisten käännostekstien määrä suomalaisessa yhteiskunnassa kasvaa jatkuvasti, joten myös käännosten vaikutus kulttuuriin ja kieleen lisääntyy. Käännetty kirjallisuus välittää mielikuvia kirjailijasta ja lähdekulttuuria heijastavasta teoksesta yli kieli- ja maarajojen (Lefevere 1992, 9). Siten kääntäjät vaikuttavat siihen, millaisia mielikuvia suomalainen kirjallisuus sisältää ja välittää. He ovat siis eräänlaisia vallankäyttäjiä yhteiskunnassa (Oittinen 2001, 166).

Usein kääntäjät osallistuvat myös käännettävien tekstien valintaan, sillä työhön saattaa kuulua tekstien kääntämisen tarpeen ja kannattavuuden arvioimista (Vehmas-Lehto 2002, 11). Esimerkiksi harvinaisemmista kielistä kääntävä voi itse ehdottaa käännettävää kirjallisuutta kustantajille (Koskinen 2007, 332). Kääntämisen päätarkoitus ei kuitenkaan ole enää kielen ja kirjallisuuden kehittäminen, joten kääntämistä ja julkaisemista koskevat päätökset tehdään pääasiassa myyntiin ja kustannuksiin liittyvien odotusten perusteella (Kantola 2007, 319). Suomennospäätöksiä useammin kääntäjien käyttämä vaikutusvalta näkyekin itse käännosteksteissä. Kääntäjät kirjoittavat muiden luomia kirjallisia teoksia uudelleen omien tulkintojensa perusteella ja toteuttavat samalla oman kulttuurinsa aikaan ja paikkaan sidottuja konventioita. (Lefevere 1992, 14.)

4.3.2 Kääntäjät tasa-arvoistajina

Kielen aseman huolto liittyy suomen kielen täysivaltaisuuteen (Hiidenmaa 2003, 290). Suomenkielisillä tulee olla muiden kielten käyttäjien kanssa samankaltaiset mahdollisuudet toimia kielellä, vaikuttaa sillä ympäristöön ja saada vaikutteita. Suomen kielen täysivaltaisuutta tuetaan myös lain keinoin: peruspalvelut on saatava omalla äidinkielellä, koulussa tarjotaan äidinkielen opetusta ja niin lääkkeiden kuin sähkölaitteidenkin käyttöohjeet täytyy olla suomenkieliset (mts. 290). Yksilön kannalta on tärkeää, että suomen kieltä voi käyttää niin tieteessä kuin opetuksessakin, liike-elämässä, hallinnossa ja viihteessä (Mantila 2002, 5). Merkityksellistä on myös, että yksilö ymmärtää omassa yhteisössään eri elämänoilla käytettyä kieltä. Sen takaa ainoastaan yhteisön yhteisen kielen, äidinkielen, käyttö eri yhteyksissä. Äidinkielen merkitys ei kuitenkaan perustu vain tärkeiden tekstien ymmärtämiseen, vaan äidinkieli on osa yksilöllistä, yhteisöllistä ja kansallista identiteettiä (Sajavaara 1996, 186). Äidinkielellä kuvitellaan, ilmaistaan tunteita ja selvitetään ajatuksia itselle ja muille (mts. 201).

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen Kielipoliittisen ohjelman mukaan (1998, 10) kielenhuollon yksi tavoite on varmistaa, että vaikea kieli ei ole kielenkäyttäjien kommunikaation sujuvuuden esteenä. Lisäksi vaikea kieli ei saa ohjata lukijan huomiota pois tekstin välittämästä asiasta. Kommunikaatiosujuvuuden varmistamisessa kääntäjillä on aivan erityinen rooli: kääntäjät mahdollistavat kommunikaation eri kulttuurien ja eri kieltä puhuvien välillä. Toisaalta kääntäjät mahdollistavat kommunikaation myös yhteiskunnan sisällä, sillä käännettyjen tekstien informaatio ja elämykset herättävät keskustelua ja uusia ajatuksia myös suomenkielisten välillä.

Virallinen kielenhuolto ei ota kantaa yksittäisiin teksteihin, mutta se tarkkailee kuitenkin erilaisten yhteiskunnallisten toimintojen yhteydessä käytettyä kieltä. Erityisesti Euroopan unionissa käytetty kieli on noussut puheenaiheeksi. Euroopan unioni on merkinnyt suomalaisille kielellisen tasa-arvon kannalta uusia mahdollisuuksia. Ennen Suomen liittymistä unioniin suomalaiset virkamiehet eivät voineet käyttää äidinkieltään kansainvälisissä yhteyksissä (Koskinen 2006, 8). EU:ssa kaikkien jäsenvaltioiden viralliset kielet ovat myös unionin virallisia kieliä ja kielten tasavertainen asema edellyttää unionin tekstien kääntämistä myös suomeksi. Tasavertaiseen asemaan kuuluu oikeus käyttää esimerkiksi EU:n kokousten puheenvuoroissa omaa kieltä tai ottaa yhteyttä EU:n eri toimielimiin omalla äidinkielellä. Tavoitteena on mahdollistaa kansalaisten osallistuminen unionin toimintaan omalla kielellään. Käytännössä kielten yhdenvertaisuus taataan kääntäjien ja tulkkien avulla. (Sunnari 2006b, 19–21.) Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa toimii EU-kielen huoltaja, joka opastaa myös Euroopan unionin kääntäjiä. Lisäksi Euroopan unionin tekstien laatua pyritään parantamaan esimerkiksi lähdetekstien laatimisperiaatteita kehittämällä. (Vuorinen 2001, 125.)

Kansainvälisten organisaatioiden yhteydessä tapahtuvan kääntämisen lisäksi kääntäjät luovat tasa-arvoa myös mahdollistamalla monilla eri kielillä alun perin kirjoitettujen teosten lukemisen suomeksi. Vaikka suomalaiset kehittävät kielitaitoaan kuulemalla ja lukemalla yhä enemmän englantia, se ei näytä merkittävästi vähentävän englannista kääntämisen tarvetta. Sen sijaan englannin valta-asema heijastuu käännettävän kirjallisuuden lähdekulttuurin painottumisessa angloamerikkalaiseen (Koskinen 2007, 332). Kielitaidon lisääntymisestä huolimatta suomalaiset siis haluavat lukea myös englanninkielistä kirjallisuutta suomeksi.

Harva ymmärtää vieraan kielen vivahteita ja variaatioita yhtä hyvin kuin äidinkieltä ja siksi äidinkielellä kirjoitettu kirja on lukukokemuksena vaikuttavampi. (Teva 2001, 26–27.)

4.3.3 Kääntäjät kielen ja kulttuurin edistäjinä

Suomesta vieraaseen kieleen päin kääntäminen lisää suomenkielisen kulttuurin tuntemusta muissa maissa, mutta myös suomentaminen on kielen ja kulttuurin edistämistä. Suomen kielelle kääntäessään kääntäjät kehittävät kieltä ja tuovat muita kulttuureita suomalaisten ulottuville (Teva 2001, 26). Muiden kulttuurien ja erilaisuuden ymmärtäminen edistää myös oman kulttuurin ymmärtämistä: näkökulma vieraaseen kulttuuriin auttaa oivaltamaan oman kulttuurin olemuksen ja sen säilyttämisen arvoiset asiat (ks. Sajavaara 1996, 201).

Kääntäjät huoltavat kielen asemaa myös käänösprosessin aikana pohtimalla kahden kulttuurin välistä suhdetta ja perustelemalla siten erilaisia käänösratkaisuja. Miten lähde- ja kohdekulttuurien väliset erot esitetään käänöksen lukijoille? Kotoutetaanko käänöksessä vieraita elementtejä vai tuodaanko lähdetekstin kohdeyleisölle tuntemattomat elementit esille vieraannuttavana käänöksenä? Tuovatko lähdetekstien vieraat kielet ja kulttuurit suomeen uusia, kieltä rikastavia asioita vai köyhdyttääkö käänösten kieli suomen ilmaisuvaroja? Kotouttamiseen ja vieraannuttamiseen liittyvät ratkaisut perustuvat lähde- ja kohdekulttuurin läheisyyteen sekä niiden voimasuhteisiin. Kotouttavan tai vieraannuttavan käänösstrategian toteuttaminen vaatii perusteellista lähde- ja kohdekulttuurin tuntemusta. Lisäksi kääntäjän täytyy pystyä asettumaan käänöksen vastaanottajan asemaan, jotta vastaanottajan taustatietojen arvioiminen onnistuu. (Sunnari 2006a, 28–29.)

Kielikeskustelun herättäminen ja ylläpitäminen on yksi virallisen kielenhuollon tavoitteista, sillä se lisää suomalaisten kielitietoisuutta ja auttaa kielenkäyttäjiä ymmärtämään suomen kielen asemaa. Yhteiskunnassa käytävä kielikeskustelu kertoo kieleen liittyvistä yleisistä asenteista: nähdäänkö kieli vain kommunikoinnin välineenä vai pidetäänkö sitä myös maailmankuvan ja identiteetin rakentajana? (Mantila 2002, 5.) Sekä yksilön että yhteisön kannalta on tärkeää, että suomen kielestä keskustellaan laajasti, niin yksittäisistä ilmiöistä kuin yleisistä periaatteistakin. Siten ylläpidetään ja edistetään kansallista kulttuuria. (Kielipoliittinen ohjelma 1998, 24.) Kääntäjät osallistuvat työllään kielikeskustelun herättämiseen, sillä käänösten kieli nousee usein yhteiskunnassa käytävien kielikeskustelujen aiheeksi (Mauranen & Jantunen 2005, 8).

Kääntäjän hyvä äidinkielen tuntemus on tärkeää, jotta lähdetekstin viestin välittäminen käännöksen vastaanottajalle onnistuu. Kääntäjän on kuitenkin tärkeää tuntea äidinkieltänsä rakenteen myös siksi, että hän on työssään suomalaisen kulttuurin lähettiläs (Palomäki 2004, 29). Taito kertoa vieraan kulttuurin edustajalle omasta kielestään ja kulttuuristaan voi auttaa vääristyneiden stereotyyppien nujertamisessa ja toimia myös vientituotteena: mitä tutummaksi suomen kieli ja kulttuuri käy maailmalla, sitä kiinnostavammaksi Suomi käy esimerkiksi turisteille (Hiidenmaa 2003, 106).

Kääntäjät kansainvälistävät Suomea myös kääntämällä tieteen ja taiteen merkkiteoksia. Suomalaiset erikoisalajat saavat käännettyjen tekstien kautta vaikutteita muualla tehdyistä tutkimuksista ja voivat ottaa osaa eri maiden väliseen tieteen- ja taiteenalojen vuorovaikutukseen. Kansainvälistyminen vaatii myös suomalaisen termistön ja alan tarvitseman kielen kehittämistä. Näin kääntäjien tekemä termityö sekä tukee kansainvälistymistä että laajentaa suomen kielen käyttöalaa.

5 AINEISTO JA METODI

5.1 Aineisto

Vuonna 2005 WSOY julkaisi kirjan Suom. huom. Kirjoituksia kääntämisestä, jossa kirjallisuuden kääntäjät kertovat työstään, käytännön ongelmistaan ja ratkaisuksistaan, ammatin hyvistä ja huonoista puolista. Esipuheessa kirjan toimittaja Kristiina Rikman kertoo huomanneensa, että kääntäjän työ kiinnostaa monia, mutta sitä tunnetaan huonosti. (Suom. huom., 7.) Kirjan nimi viittaakin nykykääntäjien näkymättömyyteen: aikaisemmin runsaasti käytetyt Suom. huom. -viittaukset muistuttivat lukijoille kääntäjien olemassaolosta, mutta nykyisin kääntäjä on vain nimi kirjan nimiösivulla (Suom. huom., 8). Suom. huom. -huomautusten käyttö saattaa kuulua menneeseen, mutta kirjassa suomentajien huomautukset kertovat kääntäjän työn nykypäivästä. Rikman toivoo 13 kirjoituksesta koostuvan teoksen valaisevan lukijoille kääntäjien näkymätöntä työtä. Hän myös antaa työn tekijöille tunnustusta: ”Nykykääntäjien ammattikunta tekee tunnustettua taitajan työtä, alan parhaat tekijät osaavat ammattinsa! He hallitsevat niin lähde- kuin kohdekielenkin, he tuottavat suomenkielistä kirjallisuutta, luovat kieltä ja vaikuttavat sen käytäntöihin.” Myös Helsingin sanomat korostaa kirjan yhteydessä kääntäjien työn tärkeyttä: kirjaesittelyssä teoksen kerrottiin olevan kattava luotaus kääntäjien rooliin kansallisen kirjallisuuden muuttamisessa maailmankirjallisuudeksi (Kippo 2005).

Analysoimalla Suom. huom. Kirjoituksia kääntämisestä -teoksen artikkeleita pyrin selvittämään, kuuluuko kielen huoltaminen kääntäjän ammattiin ja näkevätkö kääntäjät itsensä kielenhuoltajina. Millaisia kielenhuoltoon liittyviä ongelmia kääntäjät työssään kohtaavat? Entä miten ongelmat ratkaistaan? Kun kääntäjille annetaan mahdollisuus puhua omasta työstään, millaisista asioista he puhuvat? Esiintyykö kielenhuolto heidän puheessaan ja jos esiintyy, miten se suhteutuu muihin asioihin, joita he työstään kertovat? Haluan selvittää, kuinka paljon painoarvoa kääntäjät kielenhuollolle ja suomen kielelle työssään antavat.

Artikkeleissa ilmeneviin huomioihin vaikuttavat merkittävästi kirjoittajien teksteilleen valitsemat aiheet. Lisäksi yleisempänä näkökulmana artikkeleissa on kaunokirjallisuus, sillä kirjoittajat ovat kaunokirjallisuuden kääntäjiä. Koska aineistoni on suhteellisen suppea ja homogeeninen, ei sen perusteella voi tehdä pitkälle vietyjä päätelmiä. Kirja antaa kuitenkin

kuvan siitä, millaisia näkemyksiä on rajatulla joukolla kääntäjiä. Kääntäjien näkökulma ja sitä selvittävät puheenvuorot ovat arvokkaita kollegoille, kyseistä ammattia opiskeleville tai muuten vain työstä kiinnostuneille.

Suom. huom. -kirjassa on 13 lukua, joista kukin on eri kääntäjän kirjoittama. Lisäksi 220-sivuisen kirjan alussa on Rikmanin laatima esipuhe. Teoksen 13 kirjoittajaa kuvailevat teksteissä työtään, johon erilaiset tekstit tuovat omia erityispiirteitään. Kirjassa kerrotaan esimerkiksi historiallisen venäläisen kirjallisuuden, fantasiakirjallisuuden, klassikkoromaanien, saksalaisen, puolalaisen ja turkkilaisen kirjallisuuden, runouden ja sarjakuvien kääntämisestä. Lisäksi kääntäjät kuvailevat monipuolisesti käänösratkaisujaan, kielen ja kulttuurin roolia kääntämisessä, kääntäjän ja kirjailijan suhdetta ja kääntämisen nykysuuntauksia.

Tutkielmani aineisto koostuu seuraavista artikkeleista:

Kersti Juva (KJ):

Kotimaani ompii suomi (s. 10–28)

Jaana Kapari (JK):

Kohtaamisia tuntemattoman kanssa (s. 29–40)

Marja-Leena Jaakkola (MJ):

Bysantista Varjagienmerelle: Kääntäjän kronikka (s.41–56)

Kai Nieminen (KN):

Merkintöjä Unten kammiossa – japania kiinaksi (s.57–67)

Tapani Kärkkäinen (TaK):

Kääntäjä rajalla: Päivän talo, yön talo (s. 68–82)

Arto Schroderus (AS):

Toisen jäljessä – merkintöjä suomentamisesta (s. 83–96)

Oili Suominen (OS):

Kahden herran palvelijana: Ajatuksia Günter Grassin suomentamisesta (s. 97–114)

Saara Hyyppä (SH):

Kieltä kuviin, kuvia kieleen (s. 115–131)

Liisa Ryömä (LR):

Kääntäjän ohje kirjailijalle (s. 132–138)

Anna-Maija Viitanen (AV):

Toisesta päästä (s. 139–150)

Tuula Kojo (TuK):

Minun on oltava oma itseni – Orhan Pamukin kyydissä (s. 151–161)

Juhani Lindholm (JL):

Robinson Crusoe ja muita fossiileja (s. 162–181)

Leevi Lehto (LL):

Varjot korvissamme – näkökohtia runouden kääntämisestä (s. 182–205)

Suom. huom. -teoksessa kirjoittavat 13 kääntäjää ovat kaikki toimineet suomentajina jo vuosien ajan, useat vuosikymmenten. Monet heistä ovat uransa aikana saaneet lukuisia palkintoja käännoistyöstään. Osa kääntäjistä kirjoittaa kääntämisen ohella myös itse. Artikkeleiden kirjoittajat ovat kaikki kaunokirjallisuuden kääntäjiä, mutta tekstilajin sisällä kääntäjien kokemus on monipuolista. Kääntäjien työhistoriaan kuuluvien käännosten lähdekielet, tyyllilajit, aihealueet ja aikaperspektiivit muodostavat monivivahteisen valikoiman. Kirjoittajat edustavat siis hyvin suomalaisia kaunokirjallisuuden kääntämisen osaajia. Artikkelit tuovat ilmi monta eri näkökohtaa kääntämisestä, sillä kääntäjien kuvaukset työstä värittyvät voimakkaasti kirjoittajien käännokokemuksen, kirjoitukselle valitun aiheen ja kääntäjän oman ammatinkuvan mukaan. Teoksessa kirjoittavat 13 kääntäjää ja heidän työnsä tulokset ovat tulleet tutuksi monille suomalaisille käännokirjallisuuden myötä.

5.2 Metodi

Aloitin tutkielmani aineiston käsittelyn merkitsemällä kirjasta kaikki kohdat, joissa mainitaan jotain kääntäjän ja kielen suhteeseen, kääntäjän ja käännosten rooliin tai käänno prosessiin liittyvää. Keskityin edellä mainittuihin kohtiin, koska niihin voi olettaa luontevasti liittyvän myös kielenhuollon. Merkintöjen jaottelussa sovelsin Pirjo Hiidenmaan (2003) erittelemää kielenhuollon kolmijakoa kielen rakenteen huolloksi, tekstien huolloksi ja kielen aseman huolloksi. Sen perusteella kehitin edelleen kolme alaotsikkoa: kielen rakenteen huolto koostuu rakenteeseen, sanastoon ja nimistöön liittyvistä merkinnöistä, tekstien huolto funktionaalisuuteen, tyyliin ja sidosteisuuteen liittyvistä merkinnöistä, ja kielen aseman huolto kielen portinvartijoihin, kielelliseen tasa-arvoon sekä kielen ja kulttuurin edistämiseen liittyvistä merkinnöistä.

Koska kirjan artikkelit keskittyvät kielen, tekstien ja kääntäjän roolin käsittelyyn, kääntäjien näkemykset ja havainnot liittyvät usein kielenhuollon kaikkiin osa-alueisiin. Pysin kuitenkin luokittelemaan merkinnät sen mukaan, mikä aihe tekstissä korostuu tai antaa merkityksellistä tietoa osa-alueeseen liittyen. Lisäksi merkintöjen jaottelu helpottaa analyysin jäsentelyä ja lukemista.

Aineiston analyysin pohjana on diskurssintutkimukseen liittyvä ajatus kielenkäytön monitulkintaisuudesta. Sen mukaan kielellä ei ole yhtä ainoaa merkitystä, vaan merkitykset syntyvät käyttötilanteesta (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 12). Kieli on viestintäväline, jolla viestimisen lisäksi kuvataan maailmaa ja tuotetaan sosiaalisia suhteita ja identiteettejä (mts. 15). Siten kielenkäytön tutkimus kertoo myös kieltä ympäröivästä yhteiskunnasta, kulttuurista, ajasta ja paikasta (mts. 13). Artikkeleissa esitetyt huomiot eivät siis ole pelkästään selontekoja kääntäjän työstä, vaan ne kertovat myös kääntäjien suhteesta yhteiskuntaan ja kulttuuriin, ja antavat arvokasta tietoa kääntäjien näkemyksistä ja asenteista liittyen esimerkiksi kielen asemaan ja kääntäjien identiteettiin.

Kääntäjien artikkeleille valitsemat aiheet kertovat siitä, mitä he pitävät työssään tärkeänä ja mitä he haluavat kertoa työstään muille. Lisäksi artikkeleiden aiheet vaikuttavat ratkaisevasti siihen, mitkä teksteistä käsittelevät tutkielmani kannalta relevantteja teemoja. Osa kääntäjistä kertoo yksittäisten teosten kääntämiseen liittyvistä tunteistaan, osa käsittelee perusteellisesti kielen käsitettä ja kääntäjän suhdetta kieleen. Analyysini esimerkeiksi valitsin tutkimuksen näkökulmasta kiinnostavimmat ja edustavimmat huomiot, joten eri kääntäjien teksteistä otettujen esimerkkien määrä vaihtelee. Tilastollista tasajakoa tärkeämpänä pidin kuitenkin tekstien sisällöllistä laatua.

6 ANALYYSI

6.1 Suom. huom. ja kielen rakenteen huolto

Kielen rakennetta huolletaan tarkastelemalla kielen järjestelmää, oikeinkirjoitusta, kirjakielen muotoa ja sanastoa (Hiidenmaa 2000, 30). Tämä luku esittelee aineistosta ilmeneviä kielen rakenteen huoltoon liittyviä ilmiöitä. Tarkastelun kohteena ovat rakenne, sanasto ja nimistö. Rakenne-alaluku sisältää kielioppiin, lauserakenteisiin sekä ilmaisujen rakenteisiin liittyvät havainnot. Sanastoon taas lukeutuvat sananmuodostusta, sananvalintoja ja sanavaroja koskevat huomiot. Nimistö-alaluvun huomiot käsittelevät nimien kääntämistä ja nimien tehtävien pohdintaa.

6.1.1 Rakenne

Aineiston kolmestatoista kääntäjästä kymmenen käsittelee tekstissään jotain kielen rakenteeseen liittyvää aihetta. Kääntäjät kirjoittavat syntaksista, sanajärjestyksestä, virkkeiden muokkauksesta, lauseiden pituuksista, kielten ominaisuuksista ja välimerkeistä.

Esimerkki 1: Jälkimmäinen käännös vetää mutkat suoriksi, mutta ei ole läheskään yhtä kankea kuin ensimmäinen, joka noudattelee lähtökielisiä rakenteita uskollisemmin. Pieni mutta tärkeä ero on siinä, että englanninkielisessä tekstissä nämä rakenteet eivät pistä silmään, suomenkielisessä pistävät. (JL, 165)

Esimerkki 2: Jo näin lyhyt pätkä kertoo myös sen että ranskalainen ja suomalainen teksti menevät aika hyvin yksiin pituudeltaan, koska vaikkapa rakenteet ja sanojen pituudetkin ovat kovin erilaiset, ilmaistaan toisessa kielessä usein lyhyesti, vaikkapa yhdellä adjektiivilla, se mikä toisessa vaatii pitkän ilmaisun, esimerkiksi relatiivisivulauseen. – – Cohen on luonut Marietten puheen rikkomalla kieliopin sääntöjä vaikkapa apuverbien suhteen, yhdistämällä sanoja lausumisen mukaisiksi – – , tai vääristämällä muotoa – – ja käyttämällä runsaasti *que*-sanaa. Kääntäjät ovat lähteneet soveltamaan näitä piirteitä oman kielensä ehdoilla, tärkeintä on varmasti meille kaikille ollut saada teksti etenemään tökkimättä ja kuulostamaan puheelta. (AV, 143–149)

Myös esimerkiksi lähdetekstin tulkitseminen liittyy kiinteästi kielen rakenteeseen.

Esimerkki 3: Yksittäisillä sanavalinnoilla, sanajärjestyksellä ja lauseenosien sijoittelulla, jopa välimerkeillä voi suunnata ja kohdentaa merkitysisältöjä ja

tuoda sitä kautta esiin erilaisia lähtötekstissä piileviä tulkintamahdollisuuksia yhtä hyvin kuin omia käsityksiään niistä. (JL, 166)

Lähdetekstin tulkitsemisen kautta kääntäjän ja kielen rakenteen vuorovaikutus saa painoarvoa: kielen ja tekstin rakenteeseen liittyvillä valinnoilla kääntäjä tulkitsee lähdetekstistä käännöksen. Esimerkissä kääntäjä kertoo erilaisista mahdollisuuksista tuoda tekstiin omaa tulkintaansa ja siten vaikuttaa käännöksen lukijoiden tulkintoihin. Aivan kuten lähdetekstin kirjoittaja on tehnyt kielellisiä valintoja tulkitessaan sanottavansa tekstiksi, kääntäjä on samojen valintojen edessä tulkitessaan kirjailijan tekstiä käännökseen. Kääntäjä analysoi lähdetekstin tulkintamahdollisuuksia, ja sisällyttää kohdekielen rakenteiden tarjoamia mahdollisuuksia hyödyntäen samat tulkintamahdollisuudet kohdetekstiin.

Tulkitsemisen lisäksi rakenteen merkitys ilmenee, kun kääntäjät vertailevat lähdetekstiä ja kohdetekstiä keskenään. Tekstien vertaileminen liittyy usein pohdintaan siitä, missä määrin kohdeteksti voi saavuttaa vastaavuuden lähdetekstin kanssa.

Esimerkki 4: Alkaessaan pukea alkukielistä kirjallista ilmaisua suomalaiseen asuun lukija-suomentaja muuttuu luovaksi kirjoittaja-suomentajaksi. Näen (omalla tavallani) sen, minkä Grass on nähnyt kirjoittaessaan – kieli ja kirjallisuushan perustuvat mielikuviin ja käänнос on aina tulkinta. (Sitä paitsi se on myös aikansa lapsi.) Milloinkaan en pääse samuuteen, koska en ole elänyt samanlaista elämään kuin Günter Grass eikä suomi ilmaise ajatuksia samalla tavoin kuin saksa. Germaaninen ajattelu muuttuu kielen myötä suomalais-ugrilaiseksi ajatteluksi. Saksalainen lause hylkää omat tyypillisyytensä ja ponnistelee kohti suomalaista muotoa – siinä menossa katoaa jotakin, asioiden ilmaisujärjestyskin saattaa muuttua. Mutta tekstin ilme, sen tyyli ja henki toivottavasti säilyy entisenään. (OS, 104)

Kirjoittaja perustelee lähdetekstin ja käännöksen identtisyiden mahdottomuutta kiinnittämällä huomiota tekstien takana olevaan inhimilliseen puoleen, kirjan kirjoittajaan ja sen kääntäjään. Esimerkissä korostetaan tekstin luomista edeltävää ajatustyötä: kirjailijan ja kääntäjän ajatuksista syntyvät erilaiset tekstit, sillä heillä on eri äidinkielet. Kääntäjä perustaa kirjoituksensa valmiiseen lähdetekstiin, mutta käänнос syntyy erilaisen ajatustyön tuloksena kuin lähdeteksti. Kumpikin kirjoittaa tekstiä omista lähtökohdistaan, omaa kokemusmaailmaansa hyödyntäen.

Kääntäjän äidinkieli astuu avainasemaan, kun kirjailijan ajatuksia aletaan muokata suomalaiseen muotoon. Lähde- ja kohdekielellä on erilaiset ilmaisumahdollisuudet, mistä

johtuen lähdetekstistä on mahdotonta tuottaa käännöksenä toimivaa sanasanaista toisintoa, suoraa käännoästä. Kääntäjää ohjaavat lähdetekstin tulkinta ja kohdetekstin rakenteet. Esimerkissä otetaan huomioon käännoäprosessin aikana muuttunut kääntäjän rooli: prosessin edetessä kääntäjä ei ole enää pelkästään lähdetekstin lukija vaan myös kohdetekstin kirjoittaja. Kirjoittaja ei kuitenkaan arvioi lähdetekstin ja kohdetekstin eroja käännoäksen puutteeksi vaan tyytyy kuvailemaan käännoäprosessia ja sen tuotetta melko objektiivisesti: käännoäessä teksti käy läpi muutoksia ja prosessin aikana jotain lähdetekstistä voi jopa kadota.

Vaikka useissa artikkeleissa käsitellään rakenteeseen liittyviä asioita, rakenteen merkitystä käännoäprosessissa on vaikea määrittellä.

Esimerkki 5: Kirjailija kirjoittaa tekstinsä omalla kielellään, omasta päästään, kääntäjä siirtää hänen tekstinsä oman päänsä kautta omalle kielelleen. Ja usein tuntuu, että kääntäjän on käännoäävä päänsäkin toiseen järjestykseen, lähestyttävä asioita ihan vastakkaisesta suunnasta ja kiepautettava ne sitten takaisin tuttuun suuntaan. Tällainen tunne minulle tulee nimenomaan ranskasta suomentaessani. – – Kaipa tässäkin on kyse ”eri kieliryhmiin kuuluvien ihmisten erilaisista mielikuvien muodostamistavoista” eli kielen rakenteen ja ajattelun rakenteen yhteydestä, josta Antero Johansson kirjoitti Helsingin Sanomissa Frode J. Strømnesin tutkimuksiin viitaten (30.7.2004). (AV, 139)

Esimerkissä 5 kääntäjä kuvailee käännoäprosessia kirjailijan ja kääntäjän roolien kautta. Kirjailijan teksti syntyy omasta päästä, kun taas kääntäjän rooli on siirtää tämä teksti toiselle kielelle. Välikappaleena toimii kääntäjän pää, jossa siirto tapahtuu. Esimerkin mukaan kääntäminen vaatii ajatustavan muuttamista, mitä kääntäjä pyrkii kuvailemaan omien tuntemustensa avulla. Kuvailun abstrakti taso kertoo tehtävän haastavuudesta. Rakenteen merkitystä tekstin luomisessa on vaikea määrittää. Kääntäjä lainaa tekstissään toista kirjoittajaa ja kuvailee kielen rakenteen ja ajattelun rakenteen yhteyttä ”eri kieliryhmiin kuuluvien ihmisten erilaisiksi mielikuvien muodostamistavoiksi”. Kääntämisen ja kielen ammattilaisenkin on tyydyttävä luonnehtimaan ilmiötä tuntemuksilla ja perustelemaan tuntemuksiaan vaatimattomalla arviolla: ”Kaipa tässäkin on kyse...”. Rakenteen ja ajattelun yhteys lienee kuitenkin merkittävä tekijä eri kielten välillä toimimisessa, koska kääntäjä vaikeuksista huolimatta on pyrkinyt sitä kuvailemaan.

Kääntäjät pohtivat teksteissään useasti hyvän kielen ominaisuuksia ja kuvailevat tekstin piirteitä, joita pyrkivät käännoäsissään välttämään.

Esimerkki 6: Omakielisen ilmaisun löytyminen tuntuu olevan kaikkein vaikeimmin avautuva kääntämisen aspekti. Tässä ollaan kielen ytimessä, siinä missä sanottava muuttuu sanoiksi. En tiedä mistä sanat tulevat. Oleellista on se että työstän suomenkielistä tekstiä. Jos haluan tuottaa suomea, päässä ei saa olla englantia. Kielten sekoittumisen välimaastossa asuu edellä kuvaamani lattea ja kapea kieli jonka lukija joutuu tavallaan kääntämään vielä kerran omassa päässään. En tahdo aiheuttaa lukijalle lisävaivaa, pyrin tuottamaan idiomaattista selkeää suomea. Työkielen on oltava suomi. (KJ, 22)

Esimerkki 6 korostaa omakielisen ilmaisun löytymistä. Kääntäjä ei erittele, mitä omakielisellä ilmaisulla tarkoittaa, mutta esimerkistä käy ilmi, että vastakkainen käsite on lähdekielen ja suomen kielen sekoittuminen, esimerkin ”lattea ja kapea kieli”. Kirjoitusvaiheessa sekoittuneista kielistä syntyy kääntäjän mukaan jollain tavoin puutteellista kieltä, joka ei ole vielä suomea. Silloin lukija joutuu tekemään osan kääntäjän työstä; käänös on luettaessa vielä kerran käännettävä, jotta se vastaisi odotusten mukaista, vaivattomasti vastaanotettavaa suomen kieltä.

Edellytyksenä hyväksyttävän suomen kielen syntymiselle kääntäjä mainitsee käänöksen lähdekielen unohtamisen. Esimerkissä annetaan yksi määritelmä ideaalille suomen kielelle: siihen ei kuulu kielen ilmaisuvoimaa heikentävät vieraat vaikutteet, joita käänöksen lähdekielen korostunut rooli saattaisi tuottaa. Kääntäjän on keskityttävä suomen kieleen ja omakieliseen ilmaisuun. Onnistunut omakielinen ilmaisu edistää kääntäjän mukaan tekstin selkeyttä. Omakielisyyteen kuuluu idiomaattinen ilmaiseminen eli suomen kielen tunnistettavien sanontatapojen toteuttaminen. Esimerkin viimeisen virkkeen mukaan kääntäjän omat laatuvaatimukset täyttyvät vasta, kun suomen kieli on käänösprosessin keskipisteenä. Näin esimerkki avaa lukijalle kenties odottamattomankin näkökulman kääntäjän työstä: monikielisen viestinnän asiantuntijan tärkein työkieli on suomi.

Myös toisessa artikkelissa mainitaan kääntäjän puutteellisen työn lisäävän lukijan työtaakkaa.

Esimerkki 7: Kääntäjän on tarkkailtava tekstiä ja sen merkityksiä, ei itseä, sillä muuten syntyy kankeaa kieltä ja epävarmuudesta kertovia onnahtelevia ratkaisuja, useimmissa tapauksissa ns. orjallista käänöstä, joka ei vapaudu lähtökielen pakkopaidasta omakieliseen ilmaisuun. Kannen on oltava apposen auki, jotta oman kielitajun ja sanamuistin arkusta voi ammentaa pakottomasti; osaamattomuuden pelko lyö portit auttamattomasti kiinni ja kääntäjä alkaa tuijottaa ovea eikä sitä, mikä on oven takana. Lukija puolestaan joutuu tuijottamaan käänöstä sen sijaan, että lukisi kirjallisuutta. (JL, 164)

Esimerkissä kääntäjä pyrkii selvittämään käännöksen syntymistä kuvailemalla onnistuneen käännösprosessin elementtejä. Omakielinen ilmaisu on jälleen ominaisuus, jota kääntäjä työssään tavoittelee. Epämieluisia piirteitä käännöksen taas uhkaa tuoda orjallinen kääntäminen eli lähdekielen haittaava vaikutus, osaamattomuuden pelko sekä kääntäjän huomion keskittyminen työn tekijään itseensä. Esimerkin mukaan itsensä tarkkailun sijaan kääntäjän olisi toivottavaa assosoida vapaasti ja antaa oman kielitajunsa työskennellä pakottomasti.

Kääntäjä ei kuitenkaan anna mitään konkreettisia toimintamenetelmiä onnistuneen käännöksen tuottamiseksi, mikä ilmentää hyvin kääntäjän työn luonnetta: kääntäminen on luovaa ja monitahoista työtä, jonka yksittäisiä piirteitä on vaikea erotella tai kuvailla. Työn vaiheita helpompaa on kuvailla onnistunutta tulosta. Esimerkissä mainitaan useita edellytyksiä hyvälle käännökselle. Omakielisen ilmaisun lisäksi laadukas käännös on hyvän kielitajun mukainen ja hyödyntää monipuolisesti sanavarastoa. Kielen sääntöjen sisäistämisestä syntyvä kääntäjän kielitaju on siis merkittävä tekijä lukuelämyksen rakentamisessa. Ilman sitä kohdeyleisö näkee kirjailijan tuotoksen sijaan kääntäjän tuotoksen, kaunokirjallisuuden sijaan käännöstekstiä.

Edellisten tavoin esimerkki 8 korostaa omakielisen ilmaisun löytymistä. Lisäksi siinä kiinnitetään huomiota käännöksen muokausvaiheisiin. Vaikka lähdeteksti on jo saatettu suomenkieliseen muotoon raakaversiona tai luonnoksena, vaatii käännös edelleen työstämistä: se on muokattava kokonaisuudessaan omakielisen ilmaisun mukaiseksi.

Esimerkki 8: Pitkät virkkeet ja niiden uudelleenmuotoilu saattavat pahimmillaan olla hermoja raastavia, mutta lyhyissäkin on omat ongelmansa. Joskus lyhyen lauseen ongelma on niin pieni, ettei edes tiedä, mihin tarttua.

Ruhtinas Vladimir oli kronikan mukaan sanonut vuonna 987 näin: ”Ei ole hyväksi, että Kiovan lähellä on vain vähän kaupunkeja.” Katselin pitkään tuota venäläistä ilmaisua. Tiesin, että suomalainen ei sano näin, mutta miten hän sanoo? ”On pahaksi...” Ei, ei... En millään keksinyt. Päätin jättää asian hautumaan. Ei aikaakaan kun alitajuntani ratkaisi sen: *Ei ole hyväksi että Kiovan lähellä on niin vähän kaupunkeja.* (MJ, 51)

Kääntäjän antama esimerkkilause koostuu suomen kielen sanoista, mutta ei vastaa tyypillistä tapaa ilmaista ajatus suomeksi. Lause vaikuttaa vaikeasti hahmotettavalta ja epäluonnolliselta. Sekoittuneiden kielten ja omakielisen ilmaisun erottaa kyseisen lauseen kohdalla toisistaan ainoastaan yksi sana, arkikielessä usein ratkaisevaa merkitystä vaille jäävä partikkeli.

Esimerkissään kääntäjä ei kuvaile erikoissanastosta tai kulttuurieroista johtuvaa käännösongelmaa, vaan on päättänyt esitellä yhteen lauseeseen keskittyvän ja yksinkertaiselta vaikuttavan ongelman. Partikkelin valintaan liittyvän esimerkkilauseen täytyy siis kertoa jotain olennaista kääntäjän kohtaamista kysymyksistä. Mikä tekee lauseesta sujuvan ja helposti ymmärrettävän? Miksi jokin ymmärrettävä lause ei ole hyvää suomen kieltä? Kääntäjä ei esimerkissä puhu kielen rakenteesta, mutta sen merkitys käy ilmi: käännösratkaisu tehdään ilmaisun tasolla, etsimällä lähdetekstiä vastaava, kohdekielelle tyypillinen ilmaisutapa. Kielen tuttu rakenne ja totuttu ilmaisutapa ratkaisee lauseen ymmärrettävyyden. Tekstin selkeys voi olla kiinni yksittäisistä käännösratkaisuista, jotka vaikuttavat kokonaisuuden kannalta merkityksettömiltä.

Kohdekielen luonnollinen ilmaisutapa ohjaa kääntäjää kirjoitusprosessissa, mutta käännösratkaisu voi perustua myös kirjailijalle tyypillisiin kielenkäyttötapoihin.

Esimerkki 9: – – joskus Grass käyttää suvereenisti saksan kielen murteita luonnehtiakseen henkilöittensä ominaislaatuja, joskus taas pitkät virkkeet jatkuvat sivulta toiselle milloin hengästyttävänä staccatona, milloin rauhallisina maininkeina. Grassin kieli on täynnä vivahteita, hän ammentaa murteista ja vanhasta kirjakiielestä, eri alojen fakkiterminologiasta ja arkikielen sanontojen nasevuudesta, hän ironisoi niin modernin filosofian kieltä kuin politiikan fraseologiaakin. – – Kääntäjän pitäisi huomata alkukielisessä tekstissä kaikki Grassille tyypilliset piirteet – tunnistaa ne joko tietojensa tai intuitionsa avulla, ja sitten tehdä sama suomeksi. – – Silti pyrin aina pääsemään niin lähelle myös kirjailijan ilmaisun ”pintakuviointia” kuin mahdollista – vaikkapa rakentamaan lauseen niin, että se mahdollisimman tarkasti myötäilee saksalaisen lauseen ajatuksenkulkua ja jopa rakennettakin. Mutta *aina* äidinkielen ehdoilla! (OS, 98–102)

Käännöksen rakenteita koskevat ratkaisut eivät siis aina perustu pelkästään suomen kieliopin sääntöihin, vaan ne ilmentävät myös lähdeteosten kieliasua. Esimerkki 9 paljastaa, että kääntäjä on analysoinut lähdetekstissä käytettyä kieltä perusteellisesti: niin lauseiden pituudet, sananvalintojen vivahteet kuin tekstiin liitetyt alluusiotkin vaikuttavat kääntäjän tekemiin ratkaisuihin. Kääntäjä arvioi kirjailija Günter Grassin murteiden ja vanhan kirjakielen käytön sekä erikoisalojen kielenkäyttötapojen olevan piirteitä, jotka edellyttävät erityishuomiota käännösprosessissa.

Kääntäjä kertoo tiedon ja intuition auttavan kirjailijalle tyypillisten piirteiden tunnistamisessa. Kielenkäyttötapojen ja rakenteiden havaitsemiseen vaaditaan siis kokemuksella hankittua

tietämystä kirjailijan kielenkäyttötavoista ja luontaista kykyä havainnoida tekstinpiirteitä ja reagoida niihin. Esimerkissä kääntäjä paljastaa joskus jopa seuraavansa saksalaisen lauseen ajatuskulkua pyrkiessään mahdollisimman lähelle lähdetekstin kieliasua. Kirjailijan ilmaisu on siis tärkeä tekijä käännöksen kieliasun rakentamisessa. Silti kääntäjä painottaa esimerkin lopussa, että käännöksen ylimpänä auktoriteettina säilyy äidinkieli. Kääntäjä tulkitsee ja seurailee kirjailijan kielenkäyttötapoja, mutta ei kohdekielen kustannuksella.

Kohdekielen ominaisuudet yhdistettyinä lähdetekstin tehokeinoihin saattavat tuottaa ongelmia esimerkiksi sarjakuvien kääntämisessä.

Esimerkki 10: Esimerkiksi Kadonneiden nummien valitus -sarjassa kaikki nimet on lihavoitu, mikä näyttää ranskankielisessä alkuteoksessa oikein hyvältä. Ikävä kyllä suomennoksessa on lihavoitava myös sijapäätteet, mikä ei ainakaan minun silmääni miellytä samalla tavalla. Lukijan silmä pysähtyy vierasperäisten nimien hankalannäköisiin taivutusasuihin ja osa efektin tehosta menetetään. Toki voi yrittää välttää nimien taivuttamista, mutta se puolestaan saattaa johtaa usein varsin kömpelöihin kielellisiin ratkaisuihin. – – itse olen joskus tuskastuneena toivonut, ettei rakas äidinkieleni olisi agglutinoiva. (SH, 127)

Esimerkissä 10 suomen kielen sijapäätteet estävät kääntäjää käyttämästä lähdetekstin tehokeinoa, nimien lihavoimista. Suomenkielisessä tekstissä olisi lihavoitava myös sijapäätteet, ja kääntäjä arvioi, että graafisella erikoiskeinolla saavutettu teho kärsisi sijapäätteiden liittämistä lihavoituun tekstiin. Kääntäjä siis kyseenalaistaa käännöksessä tehokeinon, joka on lähdetekstissä keskeinen ja johdonmukaisesti toistettu ominaisuus. Kuinka uskollisena käännös pysyy lähdetekstille? Kääntäjän mukaan vierasperäisten nimien taivutusasut kiinnittäisivät lukijan huomiota liikaa. Se, mikä lähdetekstissä korostaa keskeisiä sanoja, korostaisi käännöksessä vieraalta näyttäviä sijapäätteitä. Lukijan huomion kiinnittyä lisämausteeksi tarkoitettuun tehokeinoon lähdetekstin varsinainen sanoma kärsisi. Näin tehokeinon kriittinen arviointi vieraan kielen olosuhteissa mahdollistaa tarkemman lähdetekstiuskollisuuden. Lukijan huomion saa kirjailijan teksti, ei kielen vaihdossa syntyneet tekstinpiirteet.

Myös esimerkissä 11 kääntäjä keskittyy lähdekielen ja suomen kielen eroihin. Esimerkin 10 tavoin hän pohtii suomen kielen mahdollisuuksia säilyttää käännöksessä lähdetekstin elementtejä.

Esimerkki 11: Jotta virkkeeseen saisi edes jossain määrin samanlaisen rytmin kuin alkutekstissä, on suomennoksessa käytettävä eri keinoja kuin saksassa, jossa sivulauseen tunnistettava sanajärjestys auttaa lukijaa hahmottamaan virkerakenteen – – . (OS, 105–106)

Esimerkissä virikkeen lähde- ja kohdekielten erojen pohtimiseen antaa lähdetekstin rytmi. Kääntäjä toteaa suomennoksen vaativan kirjailijan keinoista poikkeavia, suomen kielelle tyypillisiä keinoja, jotta lähdetekstin ominaisuudet säilyisivät myös kohdetekstissä. Kääntäjän tavoitteena on luoda suomenkieliseen tekstiin samankaltainen rytmi kuin lähdetekstissä, mutta rakenteiden erojen vuoksi kääntäjä ei voi toistaa kirjoittajan rytmikeinoa: saksalaisen sivulauseen sanajärjestys ei rytmitä suomalaista lausetta toivotulla tavalla.

Esimerkki ei kerro mahdollisista käännösratkaisuista, mutta ilmaisee, että ratkaisusta riippumatta suomenkielisen tekstin rytmi voi ainoastaan tavoitella samankaltaisuutta lähdetekstin rytmin kanssa. Keskipisteeksi nousevat siis suomen kielen rakenne ja tyylikeinot. Kääntäjän on pohdittava mitkä suomen kielen tyylikeinot auttavat kohdetekstin lukijoita hahmottamaan virkerakenteen samoin kuin lähdetekstin lukijat. Mikä tuottaa suomenkieliseen tekstiin samankaltaisen rytmin kuin sivulauseen sanajärjestys saksankieliseen? Kielten eroista johtuvan ongelman ratkaiseminen vaatii kääntäjältä niin lähde- kuin kohdekielenkin rakenteiden perusteellista tuntemista.

Esimerkki 12 ottaa humoristisesti kantaa lähde- ja kohdekielen eroista johtuviin käännösongelmiin.

Esimerkki 12: Ruotsiksi kirjoittavilla on *man*-rakenne, jota he kevytmielisesti käyttävät piittaamatta siitä että suomentajien täytyy miettiä erilaisia vaihtoehtoja: olisiko tässä nyt ihmisen paikka, vai onko luontevampaa käyttää ilmaisua ”sitä tekee” tai ”sitä ajattelee”. Lisäksi ruotsin kielessä ei vaikuta kököltä kun sanoo: *att få vara*. Että saa olla? Saada olla? Lauseen alussa, eikä muita verbejä ole! Ajatelkaa nyt vähän, rakkaat kirjailijat! Miten te luulette meidän selviävän teidän kovasydämisydestänne? Me emme pysty syventymään työmme varsinaiseen ytimeen kun joudumme pohtimaan tällaisia pikkuseikkoja. (LR, 136)

Esimerkki valottaa kääntäjän näkemystä kielen rakenteen roolista kääntäjän työpöydällä. Kirjoituksessa mainitaan *man*-rakenteelle kolme erilaista käännösvaihtoehtoa, joista kääntäjä valitsee tilanteeseen sopivan. Vaihtoehtojen turhautunut esittelytapa kuvaa kääntäjän urakkaa valintojen edessä: rakenteiden ja ilmaisutapojen eroista johtuviin käännösongelmiin ei ole olemassa valmista ratkaisumallia vaan kääntäjän on aina punnittava kielellisiä valintojaan

tapauskohtaisesti ottaen huomioon ongelmakohdan kielellisen ympäristön ja tavoitteet. Esimerkin lopussa kirjoittaja arvottaa kielen rakenteiden pohdiskelun: jos kielen rakenteista johtuvia ongelmia ei olisi, voisi kääntäjä keskittyä varsinaiseen työhönsä. Kirjoittaja ei täsmennä, mitä varsinaiseen työhön kuuluu, mutta sävystä voi päätellä, että lause on täynnä ironiaa. Rakenteiden pohdiskelu ei ole toisarvoista vaan keskeinen osa kääntäjän työtä niin lähdetekstin analysoinnissa kuin kohdetekstin rakentamisessakin.

Muissakin artikkeleissa pohditaan lähdekielen ja suomen kielen ilmaisutapojen vuorovaikutusta.

Esimerkki 13: Mietin, voinko käyttää suomennoksessani suoraa ilmaisua venäjältä *Meidän loistavuutemme, haluten yli kaiken Kristuksessa lujittaa ja vakuuttaa ystävyyttä, joka edelleen vallitsee...* Päätin voida, sillä omassakin dokumentissamme Suomenlahden kauppasulusta vuodelta 1229 sanotaan: *Määräämme Teidän järkevyydellenne, että ensin...* (MJ, 50–51)

Kääntäjä päättää käyttää rakennetta, joka aluksi vaikuttaa oudolta ja epäsuomalaiselta. Hän kuitenkin perustaa päätöksensä suomalaisesta tekstistä löytyneeseen samankaltaiseen ilmaisuun. Rakenteen vieraus saattaakin johtua sen iästä: rakenne on ollut käytössä suomen kielessä vuosisatoja sitten, mutta nykylukija ei siihen enää törmää. Käännösratkaisun perusteeksi riittää tieto, että kyseistä rakennetta on käytetty vanhassa suomenkielisessä tekstissä. Merkittävä tekijä näyttää olevan tarkoituksenmukaisuus: ilmaisu voi vaikuttaa oudolta, mutta se vie nykylukijan lähdetekstin aikaan, käännöksessä harkiten käytetyn rakenteen avulla.

Rakenteen huoltoon liittyvät esimerkit kuvaavat kääntäjien ajatuksia kielen rakenteiden roolista käännösprosessissa. Keskeisiksi esimerkeissä nousevat lähde- ja kohdekielten väliset rakenne-erot ja omakielisen ilmaisun löytyminen. Kääntäjät siis huoltavat suomen kielen rakennetta pyrkimällä eroon perustelemattomista vieraista vaikutteista ja tavoittelemalla käännöksissään mahdollisimman luonnollista omakielistä ilmaisua. Lisäksi kääntäjät tuntevat perusteellisesti työkieltensä rakenne-erot ja voivat siksi arvioida ja analysoida tarkasti erojen vaikutuksia käännösprosessissa. Koska rakenteiden pohdinta liittyy usein kielten rakenne-eroihin, artikkeleiden kirjoittajien huomiotkin ovat ongelmakeskeisiä. Rakenteet tuottavat ongelmia, kun tavoitellaan mahdollisimman luonnollista ilmaisua, lähdetekstin kirjoittajan ilmaisutapaa tai lähdetekstin tehokeinojen toistamista. Artikkeleiden perusteella on kuitenkin

selvää, että kielten rakenteet ovat keskeinen tekijä käänösprosessissa. Ne liittyvät olennaisesti moneen eri käänösprosessin vaiheeseen, sillä niitä arvioidaan niin raakaversiota kirjoitettaessa kuin kohdetekstiäkin viimeistellessä. Vaikka monet kääntäjistä käsittelevät teksteissään myös lähdekielen rakenteita ja ominaisuuksia, useimmissa pohdinta keskittyy suomen kielen ja luonnollisten rakenteiden merkitykseen.

6.1.2 Sanasto

Artikkeleissa kahdessatoista käsitellään jotain sanastoon liittyvää aihetta. Jotkut kääntäjistä ottavat esille yksittäisiä sanoja, jotka kuvastavat tavanomaisia käänösongelmia.

Esimerkki 14: Muistan pohtineeni sanaa ”mekanismi” siltä kannalta, olisiko se liian moderni teoksessa, jossa halusin samaan aikaan säilyttää vanhahtavan sävyn ja käyttää nykylukijalle helposti lähestyttävää kieltä. (JL, 178)

Toiset taas tarkastelevat yleisemmin sanojen merkitystä käänöstyössä.

Esimerkki 15: Sanojen ja lausumien merkitys ei palaudu sanakirjoihin eikä kielioppeihin, merkitys aktualisoituu vasta kommunikaatiotilanteessa. (KJ, 12)

Sanojen merkitysten selvittäminen saa useissa artikkeleissa huomiota, sillä yksittäiset, sanoihin liittyvät käänösvirheet on usein helppo havaita ja osoittaa.

Esimerkki 16: Esimerkiksi virke... *jos joku iskee toista miekalla tai lyö jollakin muulla astalolla, niin maksakoon hän iskustaan tai lyönneistään Venäjän lain mukaan viisi litraa hopeaa...* herätti epäilykseni. Litraa? Miksi litraa? Mitä sanoo alkuperäinen slaavinkielinen Nestor? Siinäkin on käytetty sanaa литръ, litra. Samoin ruotsinnoksessa. Mutta englanninnoksessa on ”five pounds of silver”, viisi naulaa hopeaa. Miten englannintajat olivat päätyneet tuohon ratkaisuun? Se vaati selvitystä. Kävin asian kimppuun. Osoittautui, että litra on ikivanha mitta, jo muinaisessa Kreikassa tunnettiin λιτρα, samoin Roomassa litrum, mutta ne tarkoittivat kumpikin painomittaa, naulaa. Vasta kymmenjärjestelmän keksimisen myötä litrasta tuli tilavuusmitta ja vasta sen jälkeen se omaksuttiin meille. (MJ, 50)

Esimerkissä 16 yksi sana saa aikaan selvitysketjun, joka vie kääntäjän lähdetekstin kautta muunkielisiin käänösversioihin. Asiayhteyden kannalta oudolta vaikuttava sana saa kääntäjän epäilemään sanasanaisen vastineen käyttöä. Lähdeteksti ja ruotsinkielinen käänös tukevat ilmeistä käänösvastinetta, mutta englanninkielinen käänös vahvistaa kääntäjän

omaa epäilystä. Joskus lähde- ja kohdekielen osaaminen ei yksistään riitä, vaan kääntäjältä vaaditaan myös monenlaisia tiedonhaku- ja tietojenkäsittelytaitoja.

Esimerkissä 17 kääntäjä kuvailee monivaiheista tiedonhakua.

Esimerkki 17: Yhden sanan suomentaminen on periaatteessa samanlaista kuin isomman kokonaisuuden, vaikkapa kirjan suomentaminen. Ensin kohtaa tuntemattoman, toteaa ettei tiedä, mikä se on ja miten se käyttäytyy; koluua sanakirjat ja muut lähde-tekstet, ei löydä valmista vastausta; lähestyy sanaa varovaisesti pää kallellaan, lausuu sitä ääneen, yrittää ääntää sen eri tavoin, peräännyttää vähän, tutkii sen ympäristöä, ojentaa kätensä ja silittää sitä hellästi, tutustuu siihen, nuuhkii sitä, tunnustelee, maistelee, pyörittelee sitä, tanssahtelee sen kanssa. (JK, 31)

Kirjoittaja käyttää kielikuvia apunaan lähdetekstin sanoihin tutustumista ja niihin liittyvää tiedonhakua luonnehtiessaan. Monivaiheinen kuvailu viestii selvitysten laajuudesta ja vaativuudesta. Yhden sanan suomentaminen ja sopivan käänösvastineen löytäminen edellyttää monipuolista sanan määrittelyä, analysointia ja tilanteeseen soveltamista. Se voi olla aikaa vievä ja monivaiheinen prosessi. Esimerkin kirjoittajan apuna toimivat lähdekirjallisuus ja sanan kontekstin tutkiminen. Hänen lähtökohtansa sanan suomentamiseen vaikuttaa olevan perinpohjainen tutustuminen niin lähdekieliseen sanaan kuin kohdekielisiin käänösvaihtoehtoihinkin. Esimerkki paljastaa, että kääntäjä tarvitsee tiedonhakua ja analysointia myös sanojen merkitysten selvittämiseen, ei ainoastaan faktojen tarkistamiseen.

Sanojen merkitysten tunteminen ei kuitenkaan takaa onnistuneen käänöksen syntymistä.

Esimerkki 18: Olen pannut merkille, että hatarasti vierasta kieltä tunteva kääntäjä (ja etenkin maallikko) innostuu kovasti yksittäisten sanojen merkityksistä ja suree sitä, ettei tätä tahi tuota asiaa voi ilmaista toisella kielellä, kun vastaava sana puuttuu. Suuren epäisänmaallisen innostuksen vallassa kieleen tuodaan sanasanaa vastineita sen sijaan että käytettäisiin kielen olemassa olevia ilmaisuvaroja. Ihmiset, joiden pitäisi osata suomea, kirjoittavat kieltä jollaista eivät ikinä tuottaisi ns. omasta päästä. Kun ei oikein ymmärrä, voi antaa vahingon kiertää. (KJ, 18)

Esimerkissä 18 kääntäjä kertoo havaitsemastaan yhteydestä riittämättömän vieraan kielen taidon ja yksittäisiin sanoihin keskittyvän kääntämisen välillä. Hän on huomannut, että yksittäisten sanojen merkitystä painottavat erityisesti maallikot sekä kääntäjät, joiden vieraan kielen taidossa on puutteita. Kääntäjän mukaan sanakeskeisestä ajattelusta syntyy laadultaan

puutteellista tekstiä, jota kirjoittajat eivät tuottaisi omasta päästään. Samalla unohtuvat kohdekielen omat ilmaisuvarat ja vieraaseen kieleen perustuvien sanasanaisten käännösvastineiden käyttö lisääntyy.

Lisäksi yksittäisiin sanoihin keskittyminen voi olla merkki lähdetekstin puutteellisesta ymmärtämisestä. Sanasanaiset vastineet houkuttelevat käännösprosessin kannalta arveluttavaan ratkaisuun: jos lähdetekstiä ei täysin ymmärrä, voi hataran ymmärtämisen vaikutukset siirtää käännöksen lukijoille asti ja kirjoittaa kohdetekstin ympärilyöreäksi. Esimerkki kohdistaa ilmiön muun muassa kääntäjiin, joiden riittämätön vieraan kielen taito saa heidät tuottamaan kielitajunsa vastaista tekstiä. Vieraan kielen taito vaikuttaa olevan keskeistä siis myös käännösten suomen kielen laadun varmistamisessa. Hyvä vieraan kielen taito vapauttaa kääntäjän keskittymään yksittäisten sanojen sijaan kokonaisuuteen, ja innoittaa kääntäjää etsimään tilanteeseen sopivia ilmaisukeinoja suomen kielestä. Kääntäjän kuvailema ilmiö saa painoarvoa esimerkin lopussa, kun hän yhdistää vieraiden vaikutteiden torjunnan jopa isänmaallisuuteen: sanasanaiset käännösvastineet kertovat epäisänmaallisuudesta kun taas äidinkielen ilmaisuvarojen vaaliminen suomen kielen kunnioituksesta.

Yksittäisten sanojen sijaan kääntäjät korostavat lähdetekstin kokonaisuuden tulkintaa. Tulkinnan kautta myös yksittäiset sananvalinnat saavat merkityksensä.

Esimerkki 19: Vaikutelma syntyy sanoja suosimalla ja karttamalla – ja nämä sanat määrää alkuteos suomentajan tulkitsemana. Siepparissa yritin mahdollisuuksien mukaan suosia sanoja, joita olen aina kuullut, aina lukenut. Yritin epätoivoisesti karttaa kaikkea uutta, kaikkea liian paikallista ja valita kestäväksi osoittautunutta. Ryyditin muutamalla vanhanaikaisella sanalla. Silti suomennokseni on jo alkanut vanheta ja tietenkin se vanhenee vääjäämättä kuten muutkin suomennokset. Strategiani on erilainen kuin Saarikosken, joka heittäytyi lokalisoimaan koko romaanin ja pyrki siirtämään sen kielellisesti omaan nykyaikaansa. (AS, 91)

Esimerkissä 19 kirjoittaja kertoo erään käännöksen sanastoa koskevien valintojensa perustuneen mahdollisimman ajattomien sanojen suosimiseen ja aikaan sidottujen, leimallisten sanojen karttamiseen. Hän ei halunnut sitoa käännöstään tiettyyn aikakauteen, vaan pyrki luomaan tekstiin epämääräisen vanhan kaiun käyttämällä satunnaisesti vanhanaikaisia sanoja. Kirjoittaja kuitenkin toteaa, että muiden käännösten tavoin tämäkin käännös vanhenee. Käännös on sidottu sen syntyhetkeen, sillä sananvalinnat on tehty tiettyssä ajassa. Kääntäjä ei voi määrätä mikä on ajatonta kieltä tulevaisuudessa tai minkälaisen kaiun

hänen valitsemansa sanat ajan kuluessa saavat. Sananvalinnat ovatkin osa tulkitsemisprosessia. Esimerkiksi sanastoa koskevan kokonaisvaltaisen käänösstrategian valinta voi helpottaa ratkaisujen tekemistä, mutta tärkein suunnannäyttävä on lähdetekstin tulkinta. Esimerkki kuvaa tulkitsemisprosessia yksinkertaisesti: ”sanat määrää alkuteos suomentajan tulkitsemana”. Lähdetekstin sävyä, kerrontatapaa ja kielenkäyttöä ei siis tavoiteta automaattisesti käyttämällä lähdetekstin sanasanaisia vastineita vaan tulkitsemalla ne kohdetekstiin.

Lähdetekstin tulkitseminen on erityisen tärkeää runouden kielessä, sillä runon kontekstissa sanat ilmaisevat aina enemmän kuin irrallisina yksikköinä. Sarjakuvatekstien kääntämisessä sananvalinnat taas voivat korostua esimerkiksi tilanpuutteen vuoksi.

Esimerkki 20: Runon sanojen monimerkityksisyydet ja niihin – tahallisesti tai tahattomasti, itse asiassa samantekevää – sisältyvät ”toiset sanat” ovatkin ehkä selkein perustelu mukailevan kääntämisstrategian puolesta. Kääntäjän on pakko turvautua tiettyihin vapauksiin sisällön suhteen, jotta hän voisi uskollisesti toistaa alkutekstin ajatus- ja sanomistavan: vapaus lyö nyt vuorostaan sanatarkkuutta korvalle. (LL, 203)

Esimerkki 21: Sarjakuvakääntäjä ei yleensä joudu rämpimään suurten tekstimassojen rämeikössä, mutta suo siellä, vetelä täällä: kun tekstiä on vähän, ilmaisu- ja sanavalintojen osuvuus korostuu. Merkityssisällön, rytmin ja soinnin lisäksi on huomiota kiinnitettävä myös sanojen pituuteen ja ulkoasuun. (SH, 130)

Esimerkissä 20 kirjoittaja kertoo mukailevan käänösstrategian käytöstä runojen kääntämisessä. Hän nostaa sanojen monimerkityksisyyden tärkeimmäksi perusteluksi sanatarkkuuden hylkäämiselle. Sanojen monimerkityksisyys vaatii runojen kääntäjää etsimään suoraviivaisen sanasanaisuuden sijaan muita käänösratkaisuja. Myös sarjakuvien kääntäjä joutuu usein luopumaan sanatarkkuudesta. Esimerkissä 20 sanatarkkuutta säännöstelee sanojen monimerkityksisyys, esimerkissä 21 keskeistä on sanojen vaatima tila. Tilanpuutteen ja vähäisen tekstimäärän vuoksi sananvalintojen merkitys korostuu. Sanojen vähäinen määrä ei siis välttämättä nopeuta käänösprosessia, vaan vaatii kääntäjältä entistä huolellisempaa sananvalintaa.

Myös esimerkissä 22 kääntäjä perustelee sananvalintojaan.

Esimerkki 22: Kuten huomataan, sanalle ”hökötys” ei ole englanninkielisessä lähtötekstissä mitään suoranaista vastinetta, ei liioin sanalle ”pökölö”. Niiden, samoin kuin sanan *diabolical* kääntämisen melko vapaasti ”törkeäksi”, tarkoituksena on tulkita, kääntää kirjan *ajatusta*, ei sen kirjainta.

Ymmärrän kyllä, jos joku syyttää minua mestaroinnista ja kirjailijan tekstin peukaloimisesta. Syyttäköön. Olen mielestäni *lukenut* tekstin huolellisesti, *ymmärtänyt* sen ja *tulkinnut* sen sisällön tavallani, minkä jälkeen olen *tuottanut sen uudelleen*. (JL, 167)

Sanasanaisuuden hylkääminen on usein perusteltua runouden tai sarjakuvien kääntämisessä, mutta se voi olla toimiva ratkaisu proosatekstinkin yhteydessä. Myös suorasanaisestä tekstistä voi löytyä monimerkityksisyyksiä ja sanaleikkejä, joiden huomiotta jättäminen tarkoittaisi epätarkkaa kääntämistä. Sen myötä käännöksestä jäisi uupumaan jotain, mitä lähdetekstissä on. Esimerkissä kääntäjä esittelee käännökseen valitsemiaan sanoja, joille ei kuitenkaan löydy suoria vastineita lähdetekstistä. Esimerkin 20 tavoin hän painottaa sanatarkkojen vastineiden sijaan lähdetekstin tulkittamista, jota hän nimittää kirjan ajatuksen kääntämiseksi. Esimerkki kuvaa tilannetta, jossa mukaileva, vapaa suomennos on jollain tapaa uskollisempi lähdetekstille kuin sanatarkka suomennos, niin sanottu suora käänös. Kääntäjä painottaa lukeneensa, ymmärtäneensä ja tulkinneensa tekstin, minkä jälkeen hän on tuottanut tekstin uudelleen. Lausunnollaan kääntäjä ottaa vastuun mukailevasta kääntämisestä: käänöksessään hän on toistanut sen, mitä hän huolellisen lukemisen, ymmärtämisen ja tulkinnan avulla on lähdetekstissä nähnyt.

Tulkitseminen ja oman kielen ilmaisuvarojen hyödyntäminen on tärkeää, mutta joskus kielen olemassa olevat ilmaisuvarat eivät tarjoa käänösratkaisua.

Esimerkki 23: Kirjailijan on tietenkin lupa ja liki velvollisuuskin napata ilmaisu kulloiseenkin tarkoitukseensa sieltä mistä se löytyy – muitta mutkitta ja suomentajaa säälimättä – sen lisäksi että hän myös tekee sanoja itse ja siirtelee olemassa olevia sanoja uusiin yhteyksiin: vaikkapa kadunnimiä otuksiksi, otuksia kasveiksi tai kasveja paikkakunniksi. (JK, 37)

Kaunokirjallisuuden fiktiivisessä maailmassa voidaan puhua kieltä, joka vaatii kääntäjää keksimään uusia tapoja käyttää tuttuja sanoja tai jopa kehittämään itse uusia. Esimerkki 23 suo kirjailijoille oikeuden ammentaa rajoittamattomasti sanavarastoistaan, mutta toteaa samalla että se voi asettaa kääntäjän ahdinkoon. Epätavalliset kielenkäyttötavat vaativat kääntäjää selvittämään sanojen alkuperää ja niihin liittyviä lisämerkityksiä. Kun kirjailija antaa mielikuvituksensa lentää, kääntäjän on yritettävä seurata. Esimerkin kirjoittaja ei

tekstissään käsittelee kielen sanaston laajenemista kaunokirjallisuutta varten keksittyjen sanojen näkökulmasta, mutta hän huomauttaa, että kirjailijalla on oikeus ja velvollisuus etsiä sopivia ilmaisuja kaikista tarjolla olevista lähteistä. Tämä oikeus ja velvollisuus liittyy myös kielen kehittämiseen. Kun lähdeteksti luo uusia kielenkäyttötapoja myös kohdekieleen avautuu mahdollisuus: keksimällä uusia sanoja ja soveltamalla tuttuja sanoja luovasti uusiin tilanteisiin kääntäjät voivat kehittää ja laajentaa suomen kielen ilmaisuvaroja.

Sanasto on keskeinen aihe monessa artikkelissa ja sitä käsitellään teksteissä monipuolisesti. Kääntäjät esittelevät yksittäisiin sanoihin liittyviä käännosongelmia, sanaleikkejä, sanojen keksimistä ja sanoihin liittyvää tiedonhakua. Lisäksi he pohtivat sanatarkan kääntämisen mahdollisuuksia ja heikkouksia. Yksittäisten sanojen kääntäminen on myös maallikoille tuttua toimintaa, mikä tuntuu vaikuttaneen kääntäjien teksteihin. Monessa artikkelissa pyritään kumoamaan tuttuja kääntämiseen liittyviä ennakkoluuloja. Kirjoittajat kertovat tarvitsevansa työssään monenlaista lähdemateriaalia: hyvä vieraan kielen taito ei siis tee sanakirjoja tarpeettomiksi. Kirjoittajat kuvailevat myös sanatarkkuudesta poikkeavia käännostratkeisujaan: joissakin tilanteissa suorien käännosvastineiden hylkääminen on perusteltua, sillä kääntäminen ei ole pelkästään mekaanista vieraan kielen sanojen korvaamista omakielisillä. Lisäksi kääntäjät esittelevät ja perustelevat yksityiskohtaisesti sananvalintojaan. Artikkeleissa ei puhuta suoraan sanaston huoltamisesta, mutta sananvalintojen merkitystä pohditaan niin tekstien elävyyden kuin tarkoituksenmukaisuudenkin kannalta.

6.1.3 Nimistö

Kolmestatoista kääntäjästä kuusi käsittelee teksteissään maiden nimien kääntämistä, henkilöhahmojen nimeämistä tai eläinten ja kasvien nimien kääntämistä.

Esimerkki 24: Muistan miten sisukkaasti kävin näiden maiden kimppuun. Suomensin viikon verran kirjan ensimmäistä sivua, luetteloa, johon sisältyi satakunta maata, merta ja jokea. Olin saada harmaita hiuksia. – – Vielä hankalampia kuin maat olivat vedenpaisumuksen jälkeiset kansat. Niitä jouduin selittämään monilla loppuviitteillä. (MJ, 47)

Kääntäjä kertoo suomentamastaan nimiluettelosta, jota varten hän otti selvää noin sadasta maan, meren ja joen nimestä. Teoksen ensimmäisen sivun kääntämiseen, jonka nimiluettelo

muodosti, kului aikaa viikko. Käännettävänä oli lähes ainoastaan nimiä: ei hankalia lauserakenteita, ei pohdittavia tyylikeinoja tai vaikeasti avautuvia sanaleikkejä. Nimiluettelon suomentamiseen kulunut aika kertoo tehtävän haastavuudesta. Nimien kääntäminen ei ole suoraviivaista suomenkielisten vastineiden tarkistamista, vaan se vaatii nimien taustojen selvittämistä. Esimerkissä nimiin liittyvä aika-aspekti vaikeuttaa kääntäjän tehtävää entisestään. Teksti paljastaa kuitenkin myös nimien merkityksen. Kääntäjä oli valmis käyttämään mahdollisesti rajatusta työskentelyajastaan ensimmäisen sivun nimien suomentamiseen suhteellisen pitkän ajan. Myös kääntäjän lisäämät loppuviitteet painottavat nimien merkitystä ja kertovat kääntäjän ottamasta vastuusta. Sopivien käännösvastineiden selvittämisen lisäksi kääntäjä on nähnyt tarpeelliseksi liittää käännökseen kansojen nimiä käsittelevän selonteon, joka varmistaa lähdeoksen sisältämän historiallisen tiedon välittymisen myös käännöksen lukijoille.

Joskus nimien kääntämiseen liittyy myös poliittisia näkökulmia.

Esimerkki 25: Sleesian paikannimistön ja historian suomentaminen oli käännösurakan työläimpiä osia. – – Jouduin heti aluksi tekemään periaatteellisen päätöksen seudun nimistön suomentamisesta. Puolassa käytetään Sleesian vuoristoista ja vesistöistä puhuttaessa nimiä, jotka niillä on perinteisesti puolankielisessä maailmassa ollut – – tai jotka ne saivat, kun alue liitettiin Puolaan vuonna 1945. Mutta mitä nämä seudut ovat nimeltään suomeksi? Sudeettien vuorijonoon kuuluu esimerkiksi vuoristo, jonka nimi puolaksi on Karkonosze, mutta jonka nimeksi suomalaisissa karttakirjoissa on merkitty Riesengebirge – suomeksi Sleesian vuoret ovat siis saksankielisiä! Päätinkin käyttää suomeksi saksalaisperäisiä vuorten nimiä, liikutaan sitten nykyajassa tai saksankielisessä menneisyydessä. – – Tiedän, että moni puolalainen voisi narkästyä ratkaisustani, sillä Saksalta sodan päätteeksi Puolaan liitetyt alueet ovat edelleen arka paikka puolalais-saksalaisissa suhteissa. (TaK, 74–75)

Myös esimerkki 25 kiinnittää huomiota nimien kääntämisen työläyteen. Esimerkissä käännösongelma liittyy alueiden historiaan. Miten toimia, kun Suomessa tunnetut paikannimimuodot ovat ristiriidassa paikallisten käyttämien, historian mukana eläneiden paikannimien kanssa? Kääntäjän valittavana on kyseisellä alueella nykyisin hyväksytyt paikannimet, joita suomalainen lukija ei välttämättä osaa yhdistää tuntemiinsa alueisiin tai Suomessa yleisesti tunnetut paikannimet, jotka eivät enää ole käytössä kohdealueilla ja saavat sikäläisten silmissä poliittisen värityksen. Esimerkin kääntäjä päätti käyttää suomalaista nimimuotoa, puhuttiinpa lähdetekstissä nykyajasta tai menneisyydestä. Näin kääntäjä huomioi nimistöön liittyvillä valinnoillaan kohdeyleisön. Kohdeyleisön muodostamassa kieliyhteisössä

käytössä olevat paikannimet eivät täsmää lähdetekstin paikannimien kanssa, mutta ovat käännostekstissä tarkoituksenmukaisia.

Esimerkin 26 kääntäjä kertoo erityisesti kaunokirjallisuuteen liittyvästä nimien kääntämiseen problematiikasta.

Esimerkki 26: Kieli ei ole nomenklaturia kuin hyvin vähäiseltä osin – ja sekään osa ei aina toimi kaunokirjallisuudessa yksi yhteen: esimerkiksi eläinten ja kasvien nimet ovat joskus tekstissä vain luomassa tunnelmaa, ja niiden merkitys ja tehtävä saattaa olla vaikkapa niiden nimityksen kauneudessa tai outoudessa, jolloin käännokseksi ei enää valitakaan suoraa vastinetta, vaan sellainen joka toimii samalla tavoin tekstissä kuin alkukielinen nimitys. (OS, 100–101)

Esimerkin alussa kirjoittaja toteaa, että vain pieni osa kielestä on systemaattista termistöä eikä kääntäjä voi senkään kohdalla olla varma, että sopivin käännosvastine on sanan niin kutsuttu suora vastine. Varsinkin kaunokirjallisuudessa sanaa voidaan käyttää johonkin muuhun tarkoitukseen kuin kuvaamaan nimenomaista asiaa tai esinettä. Keskeiseksi tekijäksi nousee jälleen tarkoituksenmukaisuus: suoran käännoksen sijaan kääntäjä valitsee vastineen, jonka vaikutus kohdetekstissä on samankaltainen kuin vastaavan ilmaisun lähdetekstissä. Peruste vapaamuotoiselle käännokselle voi olla esimerkiksi nimitysten tavanomaisesta poikkeava tehtävä tekstissä. Nimien luoma tunnelma tai estetiikkaan liittyvät ominaisuudet voivat edellyttää kääntäjältä luovia ratkaisuja suoriin vastineisiin tai faktatietoihin perustuvien sijaan. Luovienkaan ratkaisujen tarve ei kuitenkaan vapauta kääntäjää nimien analysoinnista vaan edellyttää huolellista nimien tulkintaa ja ominaisuuksien arvioimista niin lähdetekstin kuin kohdetekstinkin lukijan silmin.

Myös fiktiivisten nimien kääntäminen voi edellyttää historiaan ja kulttuuriin liittyvien henkilöiden ja tapahtumien tunnistamista.

Esimerkki 27: Aku Ankan ja muiden humorististen sarjakuvien tavaramerkkeihin kuuluvat myös lystikkäät nimet. Nimet ovat juuri niitä pieniä yksityiskohtia, joiden varaan huumori paljolti rakentuu. Niiden keksiminen on kääntäjän hauskipia, mutta myös hankalimpia tehtäviä. Hyvä nimivitsi tarjoaa lukijalle sopivasti päänvaivaa ja kutkuttavan ahaa-elämyksen, kun hän hoksaa, mihin tai keneen nimi viittaa tai mitä se tarkoittaa. (SH, 120)

Esimerkin sarjakuvassa nimet ovat keksittyjä, mutta viittaavat usein tosielämän henkilöihin ja paikkoihin ja vaativat siksi samankaltaisen käänno prosessin kuin todellisten nimien

kääntäminen. Myös fiktiivisten nimien kääntäjän on pohdittava niiden tehtävää tekstissä. Esimerkissä kääntäjä määrittelee nimien tehtäväksi huumorin rakentamisen, jonkinlaisen hauskuutuksen tarjoamisen tekstin lukijoille. Kääntäjän mukaan hauskuutus syntyy, kun lukija oivaltaa tosielämän vastineen fiktiivisen nimen takana. Yhdistäminen ei kuitenkaan saa olla liian helppoa tai liian vaikeaa, sillä nimien tehtävä jää silloin täyttämättä. Kääntäjän on siis ensin tunnistettava lähdetekstin viittaukset ja harkittava niiden soveltuvuutta kohdekieliseen ympäristöön. Lopuksi kääntäjän on kehitettävä kohdekielinen humoristinen nimileikki, joka pitää ratkaisun sopivasti piilossa. Esimerkin kääntäjä kuvailee tehtävää hauskaksi, mutta haastavaksi. Vaikka nimet ovat pieni yksityiskohta kokonaisuuden kannalta, kääntäjä toteaa niiden olevan merkittäviä huumorin näkökulmasta.

Nimien kääntämistä kuvaillaan artikkeleissa usein työlääksi ja aikaa vieväksi. Se osoittaa kääntäjien suhtautuvan nimiin tärkeänä osana tekstikokonaisuutta. Kirjoittajien mukaan käänöksessä esiintyvien nimien tulee olla paikkansapitäviä ja tarkoituksenmukaisia. Usein niiden kääntäminen vaatiikin runsaasti erilaisten faktojen selvittelyä ja tiedonhakua. Lisäksi nimillä voi olla monenlaisia funktioita tekstissä. Nimet voivat kertoa esimerkiksi lähdetekstissä esiintyvien hahmojen luonteenpiirteistä, luoda tekstiin humoristisia sävyjä tai muodostaa erilaisia tunnelmia. Niiden kääntäminen saattaa vaatia kääntäjiltä täysin lähdetekstistä poikkeavien, kohdekulttuuriin soveltuvien nimien keksimistä. Muutamassa artikkelissa korostuu myös nimien kääntämiseen liittyvä johdonmukaisuus. Kääntäjä ei voi soveltaa nimiin erilaisia käänösperiaatteita mielivaltaisesti vaan nimien käänösten pitää olla yhdenmukaisia ja havainnollisia. Kohdeyleisön palvelu koetaan tärkeäksi: nimet ovat pieniä yksityiskohtia tekstissä, mutta niiden on tarjottava käänöksen lukijoille sama informaatio kuin lähdetekstin lukijoille.

6.2 Suom. huom. ja tekstien huolto

Tekstin laadun varmistaminen tarkoittaa muun muassa tekstin tavoitteiden, tyylin ja yhtenäisyyden tarkkailua. Tekstinhuolto on siis osa tekstin laadunvalvontaa. Tämä luku esittelee aineiston kääntäjien tekstien ominaisuuksiin liittyviä huomioita. Funktionaalisuus-alaluku käsittelee tekstin tarkoitukseen, tekstilajiin ja kohdeyleisöön liittyviä, tekstin toimivuutta koskevia huomioita. Tyyli koostuu erilaisia tyylikeinoja ja niiden vaikutuksia tarkastelevista huomioista. Sidosteisuus-alaluku taas käsittelee tekstin rakentumista, jaksottelua ja osien välisiä suhteita.

6.2.1 Funktionaalisuus

Aineiston kääntäjistä kaksitoista käsittelee jotain tekstin funktionaalisuuteen eli toimivuuteen liittyvää aihetta. Kääntäjät pohtivat monipuolisesti tekstilajin ja tekstin tarkoituksen vaikutusta käänösratkaisuihin.

Esimerkki 28: Mutta kuinka ollakaan, kun palaan kolmannen kerran ensimmäiseen lukuun, minulla on jo huomattavasti selkeämpi käsitys siitä mistä kirja kertoo, mitkä ovat sen teemat, millaisia eri henkilöt, minkä on tarkoitus naurattaa, minkä itkettää tai pöyristyttää. En ole analysoinut näitä erityisen tietoisesti, yksityiskohdista on vain syntynyt jonkinlainen kokonaisuus ihan omia aikojaan työn kuluessa. (KJ, 20)

Esimerkki 29: Runo ei siis ole vain koristeltua tai tehostettua proosaa, vaan sen käyttämät erikoiskeinot – kuten rytmi, sointuisuus, mitta, toisto... – ”merkitsevät” myös itsensä, tavalla joka tekee mahdottomaksi toistaa runon ’sanomaa’ missään muussa muodossa, esimerkiksi proosaparafrasina. (LL, 182)

Melkein jokainen kääntäjä ottaa myös jonkin käänöksen kohdeyleisöä koskevan näkökulman esille tekstissään.

Esimerkki 30: Olen hahmottanut mielikuvan suomennosteni lukijasta. Ahaa, minun onkin syytä kääntää tämä lause näin, jotta lukijani mieltää asian oikein. (Tuk, 157)

Tekstilaji vaikuttaa usein merkittävästi kääntäjän tekemiin valintoihin.

Esimerkki 31: Suurin osa sarjakuvatekstistä on dialogia. Kääntäjä valitsee kullekin hahmolle sopivan ja suomennettavan teoksen genreen istuvan puhetyylin. Koska tilaa on vähän, yksilölliset piirteet saattavat jäädä muutaman toistuvan, luonteenomaisen ilmaisun varaan – – . (SH, 128.)

Esimerkissä kääntäjä analysoi lähdetekstinsä, eli sarjakuvatekstin vaikutusta käänösratkaisuihin. Teksti on enimmäkseen dialogia, joten kääntäjän on valinnoillaan tuettava tekstin vuoropuhelua. Kääntäjän valinnat ovat keskeisiä myös henkilöhahmojen puhetyyliä rakennettaessa, sillä esimerkin mukaan kohdetekstissä hahmojen puheäänien kehittäminen on kääntäjän tehtävä. Kääntäjä määrittelee, mitkä piirteet istuvat niin tekstin

hahmolle kuin tekstilajiinkin. Dialogisuuden lisäksi kääntäjä kommentoi myös toista lähdetekstin tekstilajiin liittyvää piirrettä, joka ohjaa kääntäjää valinnoissaan ja rajoittaa mahdollisten ratkaisujen määrää. Kääntäjä haluaa luoda kielellisten keinojen avulla hahmolle yksilöllisiä piirteitä, mutta sarjakuville tyypillinen rajattu tekstin tila antaa vähän mahdollisuuksia puhetyylillä leikittelyyn. Kääntäjän ratkaisu on tekstilajin ja tekstiltä vaaditun muodon määräämä: vähäisessä tekstimäärässä kielelliset valinnat korostuvat ja jo muutamasta toistosta syntyy jatkuvuuden tunne. Harvakseltaankin toistettu ilmaisu voi siis muodostua luonteenomaiseksi sarjakuvatekstin hahmolle.

Tekstilajin lisäksi kohdeyleisö määrittää artikkeleiden kääntäjien käänösratkaisuja.

Esimerkki 32: Kun käännetään näinkin vanhaa teosta ja tavoitellaan jonkinasteista autenttisuutta, on otettava kantaa myös siihen, halutaanko tekstin ikää alleviivata vanhahtavalla kielellä vai halutaanko se tehdä nykylukijalle helposti lähestyttäväksi käyttämällä hänen omaa kieltään. Tässä, niin kuin kääntämisessä aina, oli jälleen kompromissin paikka. Tarjolla oli mahdollisuus avata todennäköisesti melko nuorelle ja miesvaltaiselle lukijakunnalle ikkuna paitsi itse tarinaan, myös kieleen, jonka tuntemus alkaa koululaitoksen piiristä kantautuvien tietojen mukaan käydä kyseisessä kohderyhmässä arveluttavan ohueksi. – – Toisessa vaakakupissa painoi jo mainitsemani halu esittää teos eräänlaisena historiallisena dokumenttina, oman aikansa kuvana, tavallaan museoesineenä. (JL, 175)

Esimerkissä 32 kirjoittaja kertoo erään lähdetekstin kääntämiseen liittyvistä tavoitteistaan. Lähdetekstin ikä ja aikakaudelle tyypillinen kieli vaativat kääntäjää tekemään periaatteellisen päätöksen käänöksessä käytettävästä kielestä. Kääntäjällä on valittavanaan vanhahtava kieli, joka korostaa lähdetekstin ikää tai nykykieli, joka tuo käänöksen lähemmäksi kohdeyleisöä. Esimerkin kääntäjän ratkaisu on tasapainoilla molempien vaihtoehtojen välillä, hyödyntää vanhahtavia elementtejä mutta tukea samalla ratkaisullaan nykylukijaa. Hän perustelee päätöstään kielen modernisoinnista mahdollisuudella saada kohdeyleisönsä tutustumaan tarinaan ja kieleen, jotka muutoin eivät ehkä tavoittaisi kyseisiä lukijoita.

Toisaalta käänöksen tavoitteena on säilöä lähdetekstin kieltä niin että se toimisi dokumenttina tekstinaikaisesta kielenkäytöstä. Kääntäjä toteaa tehneensä kompromissin, mutta huomauttaa samalla myönnytysten teon liittyvän aina kääntämiseen. Esimerkissä 31 tekstilaji edellyttää kompromissien tekoa, kun sarjakuvan muoto pakottaa kääntäjän luomaan kokonaisen puhetyylin muutamalla toistuvalla ilmaisulla. Esimerkin 32 kompromissi taas liittyy lähdetekstin ikään. Lähdeteksti on suunnattu eri ajassa eläneelle lukijalle kuin

nykypäivän käännös. Ajalliset erot lähdetekstin ja käännöksen kohdeyleisöissä luovat uusia näkökulmia käännösstrategian valitsemiseen.

Lähde- ja kohdeyleisön väliset kulttuurierot ovat vaikuttava tekijä monessa artikkelissa esitellyistä käännösratkaisuista.

Esimerkki 33: Kokonaan toinen asia ovat ilmiöt, joille ei löydy vastaavuutta kohdekulttuurissa. Ilman laajoja selityksiä ne jäävät usein lukijalle vieraksi, vaikka toisaalta ei ole syytä aliarvioida lukijan kykyä päätellä kontekstista uusia ja vieraita asioita. Muutama selityksen sana auttaa toisinaan, mutta laajat esitelmät esimerkiksi pellittömän ja ulkoseinään muuratun tulisijan ominaisuuksista eksyttävät pois huoneesta tapahtuvasta draamasta. Haitanneeko tuo, jos suomalainen kuvittelee takan lämmittävän koko taloa kun hän henkeä pidättäen odottaa, mitä Lizzy vastaa Darcylle. (KJ, 19)

Esimerkissä kääntäjä ottaa kantaa kulttuurierojen käsittelemiseen kaunokirjallisuuden kääntämisessä. Vaikka lähdetekstin kulttuuri-ilmiö saattaa olla vieras käännöksen kohdeyleisölle, voi sen selittäminen viedä huomion tekstin pääasiasta. Kääntäjän kuvailema tilanne liittyy erityisesti kaunokirjallisuuteen ja sen määrittämään tekstin tehtävään. Toinen tekstityyppi tai tekstilaji saattaisi vaatia draamaa korostavan ylimalkaisuuden sijaan faktoihin perustuvaa pikkutarkkuutta. Esimerkissä asioiden tärkeysjärjestys käy kuitenkin selvästi ilmi. Niin lähdetekstin kuin kohdetekstinkin lukijat keskittyvät tekstin tunnepitoiseen tarinaan. Tapahtumien taustana toimiva ympäristö saattaa olla tuntematon suomalaislukijalle, mutta outous ei vaaranna lukuelämystä. Kääntäjä huomioi tämän asettamalla rajan lukijan informoinnille. Selittävät huomiot saattavat joskus auttaa lukijaa, mutta kontekstiin nähden liian laajat selonteot sen sijaan haittaavat lähdetekstin viestin välittämistä.

Esimerkissä 34 kirjoittaja kuvailee eräaseen tekstilajiin liittyvää käännösstrategiaa.

Esimerkki 34: Runon käännös on aina (vain, mutta myös: parhaimmillaan – palaan tähän) *mukaelma*. Tämä onkin ensimmäinen ratkaisu mahdottomuuden ongelmaan: siinä missä käyttöohjeen kääntäjä tähtää ja nojaa tarkkuuteen, runon kääntäjällä on käytössään ase, jolla taiten sovellettuna voi päästä paljon pidemmälle: *likimääräisyys*. (LL, 188)

Esimerkki kertoo likimääräisyyden olevan runonkääntäjän tehokas työkalu. Tekstistä voi päätellä, että likimääräisyys on myös esimerkin kääntäjän tavoite. Esimerkin väite voi myös herättää kysymyksiä: Miksi kääntäjä pyrkii likimääräisyyteen, jos tarkoitus on välittää

lähdeteksti sellaisenaan toisella kielellä? Eikö kääntämisen päämäärä ole toistaa lähdeteksti mahdollisimman tarkasti toisella kielellä? Esimerkki tarjoaa lausunnolle selityksen. Runon kääntäminen tarkalleen on mahdotonta ja siksi käännökset ovat aina mukaelmia. Runon välittämiseksi pitää siis valita tarkkuuden sijaan jokin muu keino, tekstilajia ja tekstin tavoitetta tukeva käännösstrategia.

Esimerkissä kääntäjä ei totea likimääräisyyden tekevän runon välittämisestä tarkkaa vaan muotoilee sen tarjoavan runonkääntäjille mahdollisuuden ”päästä paljon pidemmälle.” Salaperäinen ilmaisu vihjaa, että likimääräisyys antaa tilaisuuden tarkkuutta ja täsmällisyyttä vaikuttavampaan tekstin välittämiseen. Se saattaa siis olla tarkkuutta toimivampi käännösstrategia runojen kääntämisessä. Kääntäjä toteaa kuitenkin myös, että likimääräisyys toimii vain, jos sitä osataan soveltaa taitavasti. Taitavaan soveltamiseen liittyy tekstilajin huomioimisen lisäksi esimerkiksi kyky arvioida tilannetta, tavoitteita, lukijoita, tekstin tyyliä ja sisältöä.

Artikkeleiden kirjoittajat kuvailevat tekstien toimivuutta tekstilajien, tavoitteidensa ja kohdeyleisön näkökulmasta. Keskeiseksi tekijäksi nousee kohdeyleisö. Kääntäjät miettivät millä keinoin teksti parhaiten välittyy lukijoille, minkälaiset asiat vaikeuttavat tai helpottavat tekstin ymmärtämistä ja kuinka kulttuurierot vaikuttavat tekstin välittymiseen lukijalle. Kääntäjien omat tavoitteet liittyvät usein myös tekstin toimivuuteen. Artikkeleissa kääntäjät kertovat pyrkivänsä tuottamaan selkeää kieltä, ottamaan kohdeyleisön huomioon ja tekemään tilanteeseen sopivia ratkaisuja. Suom. huom. -kirjassa yleisempänä näkökulmana toimiva kaunokirjallisuuden ja erityisesti romaanikirjojen kääntäminen vaikuttaa mahdollisesti kääntäjien tekstilajia koskeviin havaintoihin, sillä tekstilajin vaikutuksia käännösratkaisuihin käsittelevät pääasiassa sarjakuvien ja runojen kääntämisestä kertovat artikkelit. Muiden artikkeleiden kirjoittajat eivät ehkä näe tarpeelliseksi nostaa käännösten tekstilajia aiheeksi erikseen, koska lukijan oletetaan tuntevan artikkelissa esiteltyjen käännösratkaisujen konteksti.

6.2.2 Tyyli

Tyyliin liittyviä aiheita käsitellään yhdessätoista artikkelissa kolmestatoista. Useassa artikkelissa kuvaillaan lähdetekstien erilaisia tyylikeinoja ja niiden vaikutuksia käännösratkaisuihin.

Esimerkki 35: Koska alkutekstissä ei ole välimerkkejä, monet painotukset syntyvät lukijan mielessä. (KN, 62)

Kääntäjät kertovat myös millaista tyyliä he käännöksissään tavoittelivat ja millä keinoin he pyrkivät tyylin rakentamaan.

Esimerkki 36: Vaikka tiesin jo aloittaessani, etten voi tavoittaa kaikkia merkityksiä ja viittauksia, uskoin että teoksen intensiivisyys, tunnelma ja lumo kantavat suomennostakin. Yritin antaa kertojalle oman, tunnistettavan äänen ja luoda illuusion kielen vanhahtavuudesta. (AV, 141)

Artikkeleista selviää, että tyyli syntyy usein pienistä osatekijöistä.

Esimerkki 37: – – kirjoitin ennen työhön ryhtymistä paperille luettelon suomenkielisistä sanoista, jotka mielestäni kuvasivat teoksen henkeä, sävyä ja tyylilajia niin hyvin, että niiden tulisi esiintyä käännöksessä riippumatta siitä, löytyykö alkuteoksesta niiden sanakirjavastineita. – – Hain siis ensin yleisen tyylilajin, määritin sille tietyt ominaisuudet ja lähdin sitten vasta kääntämään yksityiskohtia. Latvasta puuhun. (JL, 171-172)

Esimerkissä kääntäjä kertoo tapahtumaketjusta, jonka aikana kohdetekstin tyyli kehittyi. Lähdetekstiin tutustuminen loi kuvan teoksen tyylipiirteistä, jotka konkretisoituivat kääntäjän mielessä sanaluetteloksi. Kääntäjä halusi sisällyttää sanat käännökseen, sillä ne ilmensivät hyvin lähdetekstin henkeä. Tyylin rakentumisesta kertoo jotain se, että kääntäjä pystyi luomaan kohdetekstin tyyliä ennen kuin edes aloitti varsinaista kääntämistä. Tyyli ei siis muodostu lähdetekstissä esiintyvien sanojen sananasanisista vastineista vaan jostain muusta. Kääntäjä itse kertoo käännöksensä tyylin muodostuneen siirtymällä kokonaisuudesta yksityiskohtiin. Hän haki tyylilajin, määritteli sen ominaisuudet ja niitä toteuttamalla eteni yksityiskohtiin, lähdetekstin piirteisiin ja sisältöön. Tieto tavoitellun tyylilajin ominaisuuksista vaikutti siis jo käännösprosessin alkuvaiheilla tehtäviin käännösratkaisuihin.

Myös toinen kääntäjä painottaa tyylin luomisen vaativan erillistä ajatustyötä.

Esimerkki 38: Vanhan tietoteoksen suomennoksessa faktojen on siis parasta olla kohdallaan ja ilmaisun äidinkielenen. Ne ovat kumpikin suuria haasteita. Mutta niihin verrattava yhtä suuri haaste on löytää tyyli, joka sitoo asiat yhteen. Tässä suomennoksessani tyylin valintaan vaikutti kaksi asiaa: teoksen kirjoittaja, joka oli munkki, ja hänen esikuvansa, bysanttilainen uskonnollinen kirjallisuus. – – Mietin tyyliasioita yleisemminkin. Tyyli vaatii tietoista kehittelyä. Väite voi

pitää paikkansa, mutta yhtä paljon tyyli vaatii sisäistämistä. Alitajuista kypsymistä. Alitajunnan on ehdittävä prosessiin mukaan. Tyyli kehittyy tietoisesta ja tiedostamattoman yhteistyönä. Se vahvistuu ja täsmentyy sitä mukaa kuin raakakäännös kypsyy mielessä. (MJ, 53)

Tietoisesta kehittämisestä lisäksi kääntäjä yhdistää tyylin syntymiseen tiedostamattoman ajatustyön. Hänen mukaansa tyyli vaatii sisäistämistä, se ei synny itsestään käännösprosessin yhteydessä. Esimerkiksi esimerkissä 37 tiedostamattomasta kehittämisestä edusti kääntäjän mieleen syntynyt teoksen tyyliä kuvastava sanalista, tietoista tyylilajin valinta ja sen ominaisuuksien määrittäminen. Myös esimerkissä 38 kääntäjä toteaa tyylin koostuvan kääntäjän valinnoista. Kyseisen kohdetekstin kohdalla tyylin valintaan vaikutti kaksi asiaa. Toinen niistä oli lähde- ja lähdeteoksen kirjoittajan persoonana ja toinen tämän esikuva, tietynlaisia tyyli- ja kirjallisuudella toteuttava kirjallisuuden laji.

Kääntäjä ei valitse tyyliä mielivaltaisesti vaan perustaa valintansa analyysiin lähde- ja lähdeteoksen tyylin rakentajista. Kääntäminen vaatii siis jonkinlaista tyylianalyysiä. Kirjoittaja nostaa tyylin luomisen faktojen selvittämisen ja äidinkielen ilmaisun rinnalle. Hän myöntää kaikkien kolmen olevan työnsä suuria haasteita. Faktojen totuudenmukaisuus ja luonteva kieli tekevät tekstistä uskottavan, mutta mikä rooli on tyyllillä? Esimerkin kirjoittaja on valmis kuluttamaan aikaa ja ajatustyötä myös tyylin tavoitteluun. Hän itse nimeää tyylin tehtäväksi asioiden sitomisen yhteen. Ilman tyylin kehittämistä asiat jäisivät siis irrallisiksi ja faktojen selvittämisestä sekä äidinkielen ilmaisun onnistumisesta tulisi merkityksetöntä. Siksi tyylin määrittäminen ja toteuttaminen on erityisen tärkeää tekstin yhtenäisyyden kannalta.

Esimerkissä 39 kääntäjä kuvailee tyylin asemaa tekstin muodon ja sisällön välimaastossa.

Esimerkki 39: – – tekstin ilme, sen tyyli ja henki toivottavasti säilyy entisenään. Uusimmatkin käännösteorioiden näyttävät usein sivuuttavan tyylin käsitellessään kirjallisuuden kääntämistä. Tyyliä tunnutaan pitävän ikään kuin päälleliimattuna koristeena, jota voi käsitellä erillisenä, sisällöstä irrotettuna. – – Tyyli ja sisältö ovat kirjallisuudessa erottamattomat, ja uskonkin, että ne syntyvät kirjailijan päässä usein yhtäaikaan. (OS, 104-105)

Kääntäjä määrittelee tyylin vaikutusta tekstiin yhdistämällä siihen tekstin ilmeen ja hengen. Tyylistä syntyy tekstin ilme ja toisaalta ilme ja henki rakentavat tyylin kokonaisuutta. Kääntäjä toivoo onnistuvansa välittämään mainitut tekijät lähde- ja lähdetekestistä myös käännökseen. Tyylin merkitystä korostamalla kirjoittaja haluaa kunnioittaa kirjailijan luomistyötä, sillä hän

uskoo lähdetekoksen tyylin ja sisällön syntyvän samanaikaisesti. Hänen mielestään tyyli on merkityksellisempi elementti käännösteksteissä kuin mitä käännösteoriat antavat ymmärtää. Jopa tuoreinta tutkimustietoa ja asennemaailmaa peilaavat uudet käännösteoriat unohtavat kirjoittajan mukaan tyylin käsittelemisen kirjallisuuden kääntämisen yhteydessä. Lisäksi kirjoittaja kritisoi yleistä tapaa käsitellä tyyliä tekstistä erillisenä koristeena. Hän itse näkee tyylin ja sisällön erottamattomina, eikä tyyliä hänen mukaansa voi käsitellä ilman sisältöä. Väitteellään kääntäjä ottaa etäisyyttä ammattikuntansa teoriapohjaan. Hän ei kuitenkaan esitä arvioita siitä, mistä tyylin väheksyminen johtuu. Lukijalle ei kerrota, kokeeko kääntäjä teorian ja käytännön olevan liian kaukana toisistaan vai uskooko hän kenties ammattikuntansa aliarvioivan tyyliä myös käytännön työssä.

Esimerkin 38 kääntäjä perusti tyylinvalintansa lähdetekstin tyylipiirteisiin. Joskus kohdetekstin tyyliä määrittävät myös lähdetekstistä riippumattomat tekijät.

Esimerkki 40: Aku Ankkaa suomentaessa kääntämisstrategian ydinsanoja ovat luova kotouttaminen, huumori ja kielellinen ilottelu. – – Aku Ankan toimitus kehottaa suomentajia irrottelemaan ja käyttämään mahdollisimman elävää, värikästä kieltä sekä ujuttamaan tekstiin viittauksia suomalaiseen nykypäivään. Alkuteksti on siis lähtökohta, mutta sille ei tarvitse olla korostetun uskollinen, vaan tarinoita muokataan Suomen Aku Ankka -sarjakuvien vakiintuneen linjan mukaisesti mahdollisimman hauskoiksi ja suomalaiseen kokemusmaailmaan sopiviksi. (SH, 117)

Esimerkki osoittaa, että tyylikeinot ja tekstin sävy voivat määräytyä myös jonkin muun kuin lähdetekstin mukaan. Lähdeteksti antaa yleisen linjauksen sarjakuvan humoristisesta tyylistä, mutta tekstin suomalainen toimittaja tarkentaa tekstin tehtäviä. Suomessa julkaistuihin Aku Ankka -käännöksiin on vakiintunut huumorin lisäksi kielen leikillisuus ja viittaukset suomalaiseen yhteiskuntaan. Tyylin luominen voi vaatia siis lähdetekstin analysoinnin lisäksi myös tietoa kohdetekstiin rinnastettavien tekstien käännöskonventioista ja kohdetekstin funktiosta. Kääntäjä kuvailee käännöksen tyylinvalintaa vakiintuneen linjan mukaiseksi. Jotta käännös täyttäisi sille varatun tehtävän, sen on noudatettava linjaa, toisin sanoen toteutettava kyseiselle sarjalle valittuja yhteisiä tyylipiirteitä.

Tyylipiirteiden ja käännöksen funktion tunnistaminen ei ole ainoa haaste tyylin välittämisessä.

Esimerkki 41: Soucyn romaanissa erityisen haasteellista – ja innostavaa – oli myös tyyli, sillä hän on kehittänyt tarinan kertojalle kielen, jossa on yhdistettynä vanhahtavaa kirjallista ilmaisua, uudissanoja, kansanomaisia sanontoja, quebeciläisyyksiä, filosofian ja uskonnon kieltä, 1700-luvun tyyliä ja esimerkiksi kirjailijan isän ilmauksia 1900-luvun puolivälistä. Sitä on vaikea sijoittaa aikaan: juuri kun luulee olevansa kolmensadan vuoden takaisessa ajassa, alkavat lentokoneet lennellä ja moottoripyörät päristä. Ranskankieliset lukijat tunnistavat tekstistä Saint-Simonin herttuan muistelmien ja Bossuetin saarnojen tyylin, suomalainen lukija jää näitä ulottuvuuksia paitsi. (AV, 140-141)

Esimerkissä lähdetekstin tyylipiirteiden välittämistä vaikeuttavat lähde- ja kohdekulttuurien väliset erot. Paikallismurteesta, kansanomaisuuksista ja eri tieteenalojen kielistä muodostettu kertojaääni on hankala välittää eri kulttuuriin. Kääntäjän mukaan tyyli oli haaste, mutta myös innostava osa teoksen kääntämistä. Tyylin välittäminen käännökseen lähdetekstin kaltaisia kielellisiä keinoja hyödyntämällä ei onnistu, sillä kirjailijan luomalla tyyllillä ei ole samaa merkitystä suomenkieliselle lukijalle kuin ranskankieliselle. Kääntäjä kuitenkin lukee tekstiä niin lähdekulttuurin kuin kohdekulttuurinkin edustajan näkökulmasta. Hän analysoi teoksen tyylipiirteitä ja poimii sieltä elementit, jotka voi välittää myös suomenkieliselle lukijalle. Kääntäjän tyylianalyysin perustana oli huomio tekstin ajattomuudesta ja tekstistä heijastuvat Saint-Simonin herttuan muistelmien ja Bossuetin saarnojen tyyli. Muistelmien ja saarnan tyylipiirteet jäävät suomalaisen lukijan ulottumattomiin, mutta se ei tarkoita että tyyliä ei voisi välittää lainkaan. Esimerkin kuvailu tyylin innostavuudesta kertoo kääntäjän etsineen ja todennäköisesti myös löytäneen vaihtoehtoisia keinoja tyylin välittämiseen.

Artikkeleiden erilaisia tyylikeinoja ja niiden vaikutuksia koskevista huomioista käy ilmi, että useimmiten käännösten tyyliä ryhdytään rakentamaan yksittäisillä valinnoilla, jotka toistuvat teksteissä. Valintojen luonnehditaan useimmiten vaikuttavan erityisesti tekstin sävyyn ja tunnelmaan, mutta tyyllillä on tehtävänsä myös sisällön välittämisessä. Tyylinvalintaa ohjaa pääasiassa lähdeteksti, mutta joissain tapauksissa lähdetekstin ja kohdetekstin erilaiset käyttötarkoitukset tai käännöskonventiot vaikuttavat tyyliin ratkaisevasti. Siksi tyylin analysointi ja muodostaminen vaativat käännösprosessissa myös erillistä huomiota. Tyyli ei synny käännöstekstiin automaattisesti lähdetekstin vaikutuksesta. Tyylin merkitys on havaittavissa sitä koskevien huomioiden määrässä. Yhtä lukuun ottamatta kaikki kääntäjät pohtivat tyyliä teksteissään, useimmat laajastikin.

6.2.3 Sidosteisuus

Seitsemän kääntäjää kolmestatoista mainitsee jonkin tekstin sidosteisuuteen liittyvän asian. Useimmat käsittelevät tekstin osien ja kokonaisuuden välisiä suhteita.

Esimerkki 42: Kääntäjällä on edessään yksittäisten sanojen sankka ja pienipiirteinen viidakko – toisinaan miljoonalukuinen – jonka vilinästä rakentuvat lauseet, virkkeet, kiinteät ilmaukset eli idiomit ja monenmoiset kieliopilliset rakennelmat. Näitä tikkaita pitkin hänen on kiivettävä kohti teoksen kokonaisuutta. (JL, 169)

Esimerkki 43: Yhtä sanaa tai yhtä lausettakaan ei oikeastaan pitäisi irrottaa tekstin kokonaisuudesta suurennuslasin alle, sillä kaikki vaikuttaa kaikkeen. (AV, 149)

Lisäksi kääntäjät kommentoivat tekstin merkityssisällön ja tekstin osien välistä suhdetta.

Esimerkki 44: Samanlainen olo on ja pitääkin olla myös Grassin lukijalla: teksti ei useinkaan suostu aukeamaan helposti, mutta kun paneutuu asiaan ja antaa tarinan viedä, monet oudoksuttavat asiat selvenevät ja asettuvat osaksi taiten sommiteltua kokonaisuutta. Grassin teksti on ”palkitsevaa” – niin lukijalle kuin kääntäjällekin. (OS, 97)

Kääntäjä vertaa esimerkissä lähdetekstin lukijan lukukokemusta omaansa ja toteaa kääntäjän olevan samankaltaisessa asemassa lukijan kanssa. Lukijan lailla kääntäjä kohtaa uusia asioita, joista yrittää rakentaa järkevää kokonaisuutta. Kääntäjän mukaan teos aukeaa, kun lukija, eli myös kääntäjä, paneutuu asiaan ja antautuu tarinan vietäväksi. Teoksen aukeamisen myötä oudolta vaikuttavat asiat liittyvät kokonaisuuteen ja muuttuvat ymmärrettäviksi. Kokonaisuuden muodostaminen on siis tärkeää teoksen viestin välittymisen kannalta, niin kääntäjälle kuin lukijallekin. Erona kuitenkin on, että hahmotettuaan lähdetekstin kokonaisuuden lukijana kääntäjän on ryhdyttävä kirjoittajaksi ja rakennettava tuo kokonaisuus uudelleen kohdetekstiin. Esimerkin lopussa kääntäjä painottaa, että vaikeasti aukeava teksti on palkitsevaa sekä lukijalle että kääntäjälle. Kääntäjän kohdalla palkitsevuus viitanee muuhunkin kuin pelkkään lukukokemukseen. Se tarkoittaa myös onnistumista lähdetekstin osista muodostuvan kokonaisuuden välittämisessä.

Myös esimerkissä 45 kääntäjä kertoo osista syntyvän kokonaisuuden rakentamisesta ja tulkinnasta.

Esimerkki 45: Osat tukevat kokonaisuutta ja kokonaisuus osia, parempi merkityksen ymmärtäminen tuo mieleen sanoja ja sanat auttavat ymmärtämään. Pienin yksikkö, jolla kääntäjä operoi, on lausuma: sana ja sen kaverit. Suurin ja tärkein on itse teos. Vähitellen tekstin sisäinen koheesio rupea[a] puskemaan läpi. Jos tämä on näin, tuon täytyy olla noin. Kollokaatit löytävät parinsa. Idiomit asettuvat paikoilleen. Lauseet linkittyvät mielekkäästi. Teksti alkaa hengittää. (KJ, 23)

Esimerkin kääntäjän mukaan käänösprosessin tärkein yksikkö on kokonaisuus, eli käännettävä teos. Prosessin tavoitteena on siis muodostaa teksti, jonka osat auttavat lukijaa hahmottamaan yhtenäisen kokonaisuuden. Kääntäjä määrittelee kokonaisuuden muodostuvan sisäisestä koheesiosta, sopivista idiomeista ja kollokaateista sekä onnistuneesta lauseiden linkittymisestä. Esimerkki osoittaa, että asiasisällön toistaminen ja kohdekielen normien mukainen kielenkäyttö eivät riitä välittämään lähdetekstiä toiselle kielelle. Kääntäjän mukaan teksti alkaa ”hengittää” vasta osien ja kokonaisuuden vuorovaikutuksesta. Teksti, jossa osat eivät tue toisiaan tai kokonaisuutta, on jollain tavalla puutteellinen. Tärkeää johdonmukaisesti etenevän tekstin kannalta vaikuttaa olevan kääntäjän kyky toimia sekä suurten että pienten yksiköiden tasolla. Kääntäjän mukaan lähdetekstin ymmärtäminen auttaa sananvalintaa ja sanat taas auttavat ymmärtämään lähdetekstin kokonaisuutta. Kielelliset valinnat koskevat siis niin yksittäisiä sanoja kuin kokonaista teostakin.

Yksi kääntäjistä muodostaa sidosteisen kohdetekstin noudattamalla lähdetekstin tauotusta ja peilaamalla lähdetekstin kirjoittajan sidesanojen käyttöä.

Esimerkki 46: Yleensä pyrin pitämään pisteet paikoillaan, etenkin pitkissä sokkelovirkkeissä, jotka hyvällä kirjoittajalla eivät ole syntyneet vahingossa vaan ovat mitä suurimmassa määrin tahallisia ja kirjailijan omaa tyyliä. Virkkeiden katkominen on sitä paitsi taitolaji: siinä saattaa ajatuskulku muuttua niin, ettei suomennoksen lukija enää tiedäkään, mistä oli puhe. Yleensäkin se, mihin virkkeet loppuvat ja mistä alkavat – eli ajatusten linkitys toisiinsa – on kääntämisessä tärkeä ottaa huomioon. (OS, 105)

Esimerkki 47: Lukijaa auttaakseni olen siksi lisännyt kun-konjunktion jokaisen sivulauseen alkuun, jolloin rytmi paranee ja lause hahmottuu oikealla tavalla. Samoin olen lisännyt rakennetta selventävän siis-sanan siihen, missä Grass ainoan kerran toistaa als-konjunktion, ja aloittanut kaksoispisteen jälkeen verbillä ”pääsi” – – [.] (OS, 107)

Esimerkki 48: Nyt luen raakakäännöksen ruudulta, hylkään huonot ehdotukseni, teen valintoja, perkaan tekstiä. Katson että lauseet etenevät jotakuinkin loogisesti ja koherentisti, toisiinsa liittyen. (OS, 112)

Esimerkissä 46 kääntäjä käsittelee virkkeiden muodostamista. Hän liittää virkkeiden pituuden lähdetekstin kirjoittajan tyyliin ja haluaa siksi säilyttää virkepituuden myös käännöksessä. Kääntäjä painottaa virkkeiden jakamisen olevan tärkeä osa tekstin selkeyttä. Virkkeiden kytkeminen toisiinsa on suorassa yhteydessä tekstin sisältämien ajatusten linkittymiseen, eli sen avulla tekstistä voi muotoutua joko johdonmukainen kokonaisuus tai irrallisten osioiden kokoelma.

Esimerkissä 47 kääntäjä esittelee käännösratkaisuaan kun-konjunktion lisäämisestä muodostamiensa sivulauseiden alkuun. Hänen mukaansa konjunktion tehtävänä on parantaa rytmiä ja helpottaa lauseen hahmottamista. Käännöstekstin osien kytkeminen kokonaisuudeksi ei tarkoita siis pelkästään esimerkiksi tyylin yhtenäistämistä vaan kuten edellisessäkin esimerkissä, kääntäjä edistää tekstin yhtenäisyyttä myös pienemmän tason valinnoilla, yksittäisillä sanoilla tai virkerakenteilla.

Esimerkissä 48 kääntäjä kertoo lauseiden välisten suhteiden tarkkailun liittyvän muun muassa käännöksen raakaversioon hiontaan. Raakaversion valmistuttua kääntäjä tarkistaa, että siihen mennessä muodostetut lauseet ja ajatukset etenevät loogisesti. Lauseiden loogisen etenemisen valvominen ei siis ole vain osa käännösprosessin lopussa tapahtuvaa viimeistelyä vaan se on esillä jo aikaisemmassa vaiheessa käännösprosessia. Esimerkki antaa ymmärtää, että tekstin yhtenäisyyden tarkkailu on muodostunut säännölliseksi osaksi kääntäjän työskentelytapaa. Kääntäjä ei liitä tarkistusvaihetta ainoastaan esitlemiinsä käännösratkaisuihin, vaan kertoo työvaiheista preesensissä: ”Nyt luen..”, ”hylkään...” ja ”Katson...”.

Eräs kääntäjä käsittelee tekstin sidosteisuutta tekstilajin tarjoamien mahdollisuuksien näkökulmasta.

Esimerkki 49: Itse asiassa olen taipuvainen ajattelemaan, että juuri polysemia on *kaikkien* runoudelle tyypilliseksi nähtyjen keinojen ytimessä. Niinpä ihan perinteinenkin mitta solmii taiten käytettynä sanojen ja tavujen välille pinnanalaisia, vastaavansisältöisestä proosatekstistä pois jääviä yhteyksiä – – . (LL, 186)

Kääntäjän mukaan runous sitoo tekstin osien välille yhteyksiä, joita proosateksti ei pysty välittämään. Yhteydet syntyvät sanojen monimerkityksisyydestä. Esimerkissä runon kyky välittää pinnanalaisia kytköksiä toimii siis yhtenä näkökohtana runon ja proosatekstin välisissä eroissa. Kääntäjä erottaakin asiasisällön muusta runolle tyypillisin keinoin luodusta sisällöstä, sillä hän viittaa tekstissä ”vastaavansisältöiseen proosatekstiin”. Vaikka proosateksti ei pysty välittämään polysemian muodostamia yhteyksiä, se voi välittää runoa vastaavan asiasisällön.

Kääntäjä myös määrittelee yhteyksien syntymisen riippuvan kirjoittajan taidosta käyttäen runomittaa. Pinnanalaiset, polysemian mahdollistamat kytkökset ovat siis kääntäjän mukaan tavoittelemisen arvoisia ominaisuuksia, joita taitava kirjoittaja tekstiinsä solmii. Runoissa sanojen ja tavujen väliset yhteydet saavat proosatekstistä poikkeavia tehtäviä, kun ne eivät pelkästään sido tekstiä kokonaisuudeksi vaan myös välittävät tekstin eri tasoja ja monimerkityksisyyttä. Tekstin sidosteisuudella ja osien välisellä vuorovaikutuksella on siis runoudessa erityisen tärkeä rooli, sillä se luo omalta osaltaan eroja runon ja suorasanaisten tekstin välille.

Tekstin sidosteisuus tuntuu liittyvän useaan artikkelissa esiteltyyn käänösratkaisuun. Kääntäjät kertovat seuraavansa lauseiden loogista etenemistä ja sanojen sopimista niiden ympäristöihin. Samalla he tarkkailevat tekstin ymmärrettävyyttä ja viestin välittymistä. Lauseiden ja ajatusten linkittyminen toisiinsa vaikuttaa myös teksteistä tehtyihin tulkintoihin, minkä vuoksi sidosteisuuden tarkkaileminen kuuluu jo lähdetekstin analysointivaiheeseen. Siksi kääntäjät pyrkivät luomaan lähdetekstin mallin mukaista sidosteisuutta myös kohdetekstiin. Artikkeleiden perusteella kääntäjät varmistavat tekstin sidosteisuuden seuraamalla tekstin osien suhdetta kokonaisuuteen ja kokonaisuuden suhdetta osiin. Tekstin osista pyritään siis muodostamaan hyvin jäsennelty kokonaisuus, jonka kautta tarkastellaan tekstiä myös pienemmissä osissa. Sama kokonaisuuden ja osien suhde liittyy tekstiä koskeviin käänösratkaisuihin. Yksittäiset käänösratkaisut tehdään kokonaisuuden perusteella ja toisaalta kokonaisuus syntyy kääntäjän tekemistä yksittäisistä valinnoista ja ratkaisuista.

6.3 Suom. huom. ja kielen aseman huolto

Kielen aseman huollon tavoitteena on vahvistaa suomen kielen asemaa ja turvata suomen kielen puhujien mahdollisuus käyttää omaa kieltään erilaisissa tilanteissa (Hiidenmaa, 2006.) Siihen kuuluu kielen kehityksen ja kielen yhteiskunnallisten tehtävien seuraaminen sekä kieliyhteisön asenteisiin vaikuttaminen (Kotus a). Tämä luku käsittelee artikkeleiden kirjoittajien kielen aseman huoltoon liittyviä huomioita. Kääntäjät portinvartijoina -alaluku käsittelee huomioita, jotka liittyvät kääntäjien rooliin Suomen kielen ja kirjallisuuden vaikuttajina. Kääntäjät tasa-arvoistajina taas tarkastelee kääntäjän ammattia suomen kielen ja kieltä käyttävien aseman turvaamisen näkökulmasta. Kääntäjät kielen ja kulttuurin edistäjinä -alaluvun aiheena on kääntäminen suomen kieltä ja kulttuuria kehittävänä toimintana.

6.3.1 Kääntäjät portinvartijoina

Artikkeleista kahdeksassa käsitellään kääntäjien roolia kielen ja kulttuurin vaikuttajina. Kukaan kirjoittajista ei suoraan määrittele itseään vallankäyttäjäksi, mutta monet pohtivat asemaansa ja toimintatapojaan kulttuuristen ja kirjallisten vaikutteiden keskellä.

Esimerkki 50: Tässä pitää tosin todeta, että koska Grass venyttää saksan kielen ilmaiseräjä ja luo uusia konstruktioita – – , minunkin on joskus kirjoitettava hiukan outoa suomea. (OS, 102)

Kirjoittajat miettivät myös, miten käännökset ja kääntäjät ovat vaikuttaneet suomalaisten tutustumiseen vieraisiin kieliin ja kulttuureihin.

Esimerkki 51: Kuten todettu, kielet sinänsä eivät ”tarkoita samalla tavoin”, ja alussa mainitsemani Benjaminin esseen eräs keskeinen käytännön johtopäätös olikin vaatimus ”alkukielen kaiun” kuulumisesta ”omakielisessä teoksessa”. Itse asiassa tämä ei edes proosakäännöksissä ole niin tavatonta kuin luulisi: monikin on muodostanut käsityksensä saksan lauserakenteesta tai venäjän soinnista klassisten Mann- ja Tolstoi-suomennostemme perusteella. (LL, 201)

Esimerkki 52: Olen huomannut olevani kulttuurinvälittäjä ja Turkki-asiantuntija, jolta kysellään kaikenlaista: mitä kieltä Turkissa puhutaan, ovatko turkkilaiset arabeja, miksi kurdeja sorretaan, tuleeeko Turkista vielä EU:n jäsen, sataako Istanbulissa lunta...? (Tuk, 156)

Useassa artikkelissa käsitellään erilaisia käännösratkaisuja ja niiden vaikutusta suomalaisten lukukokemukseen.

Esimerkki 53: Siinä pyritään hyvin lähelle lähdetekstiä niin muodon kuin sisällönkin tasolla – mitään (tai siis paljon mitään) lisäämättä, (juuri) mitään pois ottamatta – – , ja sitä kautta ”autenttisuutta” tavoitellen. Minä tähtäsin tähän. Pyrkimykseni oli toisin sanoen Robinson Crusoe ”sellaisena kuin se on.” Pyrkimyksestä seurasi, että kun aikaisemmat suomentajat ovat lyhennelleet teosta pienemmässä tai suuremmassa määrin – – , se julkaistiin nyt täsmälleen siinä laajuudessa kuin Defoe sen kirjoitti. Joissakin kohdissa lyhentelystä olisi kyllä ollut eittämätöntä etua kirjan vetävyydelle ja ”taiteelliselle” laadulle – – . Katsoin terveelliseksi muistutukseksi myös sen, että joka pojan sankarihahmosta kertovaan kirjaan sisältyy kohta, jossa Crusoe tuomittuaan ensin laivansa miehistön Madagaskarilla tekemän joukkomurhan suosittelee itse samaa kohdattuaan Siperiassa edellä mainitun epäjumalankuvan, joka nostattaa hänen kiivaan jumalisuutensa ilmielekkiin. Samaan aikaanhan meillä hävitettiin saamelaisten noitarumpuja ”taikauskon” viimeistenkin rippeiden juurimiseksi valtakunnasta, ja noitarovioiden hiilloksetkin vielä kytivät. (JL, 173-174)

Kääntäjä mainitsee toimineensa eri tavalla kuin teoksen aikaisemmat suomentajat, jotka ovat jättäneet joitain lähdetekstin osia pois käännöksestä. Hän kertoo tavoitteestaan välittää Robinson Crusoe suomalaiselle lukijalle ”sellaisena kuin se on”, ensimmäistä kertaa. Lyhentelylle ei tekstissä ilmene muita esteitä kuin pyrkimys autenttiseen käännökseen. Käännösstrategia on siis ollut kääntäjän oma valinta; hän on saanut päättää itse välittääkö lähdetekstin suomalaiselle lukijalle lyhentämättömänä vai tiivistääkö parantaen samalla tekstin luettavuutta. Kääntäjän päätöksellä on merkittävä vaikutus suomalaisten lukukokemukseen ja näkemykseen klassikkokirjasta. Saavatko suomalaiset käsiinsä version, josta kääntäjä on poistanut itse valitsemansa osiot vai tutustuvatko suomalaiset tekstiin, joka vastaa kääntäjän näkemystä lähdetekstistä kokonaisuudessaan? Toisaalta lukukokemusta ei määritä ainoastaan päätös lyhentämättömän lähdetekstin välittämisestä vaan kaikki kääntäjän tekemät ratkaisut. Suomalaisten lukema käännös on yksi versio lähdetekstistä, kääntäjän henkilökohtaisiin näkemyksiin perustuva toisinto. Tähän viittanevat esimerkissä käytetyt lainausmerkit ja sulut: ””autenttisuutta’ tavoitellen”, ”(tai siis paljon mitään) lisäämättä” ja ”(juuri) mitään pois ottamatta”.

Kääntäjä päättää myös välittää lukijalle lähdetekstin moraalisesti arveluttavan kohdan, jossa kirjan sankarina esitetty henkilö yllyttää joukkomurhaan. Esimerkissä kääntäjä liittää kirjan kansanvainon suomalaiseen yhteiskuntaan vertaamalla sitä saamelaisten vainoihin. Vaikka kirjan tapahtumat ovatkin ristiriidassa modernin sankarikuvan kanssa, kääntäjä ei sensuroi tai pehmennä lähdetekstiä. Käännösratkaisun esittelemisen artikkelissa kertoo päätökseen takana olevasta harkinnasta. Ratkaisun yhteydessä kääntäjä tuo ilmi myös oman mielipiteensä.

Hänen mukaansa kirjan tapahtumat toimivat terveellisenä muistutuksena suomalaiselle lukijalle heidän omasta historiastaan.

Suhtautuminen vieraisiin vaikutteisiin vaihtelee artikkeleissa käännösten käyttötarkoitusten ja kontekstin mukaan.

Esimerkki 54: Englannista käännettäessä idiomien suora siirtäminen voi olla mielekkäämpää kuin suomenkielisten vastineiden etsiskely, yhtäältä koska jälkimmäisiä ei kielten rakenteellisten erojen vuoksi useinkaan yksinkertaisesti ole ja toisaalta sen nojalla, että lähdekieli tässä tapauksessa alkaa olla *lingua franca*: vaikka lukija ei juuri kyseistä idiomia tuntisikaan, hän sentään saattaa tunnistaa sen ”idiomin käännökseksi”, mikä juuri voi olla avain sen runossa näyttelemän roolin ”ymmärtämiseen”. (LL, 201)

Esimerkin perusteella kirjoittaja olettaa, että kielessä tuntemattomien idiomien suoraa kääntämistä hyväksytympi käännöstapa on suomenkielisten vastineiden käyttö. Onnistunut käännös vaatii siis usein suomenkielisen vastineen löytymistä ja vieraiden vaikutteiden häivyttämistä tekstistä. Kirjoittaja esittelee kuitenkin idiomien suoran kääntämisen yhtenä mahdollisena tapana toimia runokäännöksissä. Se vaatii huolellista runon tulkintaa, sillä sen perusteella kääntäjä voi muodostaa käsityksen siitä, onko idiomien lähdekielinen merkitys vai muoto ratkaiseva tekijä runon ymmärtämisessä. Tulkinta voi siis nostaa joko suomalaisen idiomien tutun merkityksen tai vieraan ilmaisun synnyttämän mielikuvan runon viestin välittäjäksi. Siten vieraasta kielestä lainattu aines päättyy kääntäjän harkinnan mukaan osaksi suomenkielistä runoa ja mahdollisesti myös osaksi suomenkielisen kaunokirjallisuuden kielenkäyttöä.

Esimerkissä 55 kääntäjä pohtii käännösten tehtävää kohdekulttuurissa.

Esimerkki 55: Vastaavuus on huono sana kuvaamaan myös alkuteoksen ja käännöksen suhdetta lukijoiden kannalta. Käännöstä ei ole tarkoitus lukea alkutekstin varjossa, se elää kohdekulttuurissa omaa elämäänsä aivan kuten alkuteos omassaan. Paljon siitä, millä on merkitystä alkuteoksen lukijoille, on käsittämätöntä ja epärelevanttia käännöksen yleisölle. Toisaalta monet asiat jotka britille ovat jokapäiväisiä, ovat suomalaiselle eksoottisia. Käännöskirja saa tehtäviä joita alkuteoksella ei ole, se joutuu muun muassa edustamaan kirjailijan koko kulttuuria. Käännös ei ole kloonausyritys vaan ikään kuin epäidenttinen kaksonen.

Käytännössä alkuteoksen ja käännöksen suhde on aina kulttuurisidonnainen. Vallitsevat käännöskonventiot vaikuttavat suuresti siihen millaisia odotuksia lukijoilla on, kun he tarttuvat käännöskirjaan. Kääntäjien

salaseuralla on omat ajan myötä muuttuvat trendinsä ja myös kustantajien valinnoilla on merkitystä. Sata vuotta sitten oli tapana oli tapana muka[i]lla suomeksi, niin sanotusti kotouttaa, nyt on maassamme muodissa yksityiskohdissa tarkka mutta kukaties hiukan latteaa ja näkemyksetön kääntämisen tyyli.

Pyrin kyllä omassa työssäni ankaraan kurinalaisuuteen, minusta ei ole oikein että kääntäjä panee omiaan. Uskollisuus kirjailijaa kohtaan edellyttää, että hänen työtään ei vääristellä. (KJ, 26)

Kääntäjä huomauttaa käännöksen tehtävän kohdekulttuurissa poikkeavan lähdetekstin tehtävästä lähdekulttuurissa. Kääntäjä siis tuntee osallistuvansa prosessiin, jossa hän on vastuussa lähdetekstin asiasisällön välittämisen lisäksi muunkinlaisen sisällön tuottamisesta kohdekulttuuriin. Lähdekulttuurissa lähdeteksti on automaattisesti osa kulttuurin omaa tekstimaailmaa ja suurimmalla osalla sen lukijoista on lähdetekstin kirjoittajan kokemusmaailmaa vastaava tausta. Käännettyä lähdetekstiä sen sijaan lukee yleisö, jonka tiedot lähdekulttuurista poikkeavat niin lähdetekstin kirjoittajan, kääntäjän kuin toistensakin tiedoista. Suomalaisille lukijoille lähdekulttuuri voi olla täysin outo ja he saattavat rakentaa käsitystään kulttuurista käännöksen perusteella.

Esimerkin kirjoittaja korostaa vastaavuuden olevan huono käsite kuvaamaan lähde- ja kohdetekstin suhdetta ja kieltää käännöksen pyrkivän lähdetekstin kloonaamiseen. Kirjoittajan oma tekstien suhdetta koskeva määritelmä korostaa kulttuurien merkitystä. Hänen mukaansa muun muassa kohdekulttuurin käännöskonventiot, kääntäjät ja kustantajat vaikuttavat siihen, minkälainen käännös lähdetekstistä syntyy. Siten kirjoittaja tunnustaa, että kääntäjillä on kirjallisuuden maailmassa jonkin verran myös vaikutusvaltaa: heidän luomansa trendit vaikuttavat niin käännösteksteihin kuin käännöstekstejä lukevan yleisön odotuksiinkin. Hän kertoo myös vaikutusvallan mukanaan tuomasta vastuusta ja painottaa, että on väärin, jos kääntäjä keksii käännökseen sisältöä omasta päästään. Mieliapteen ilmaiseminen vihjaa, että ilmiö ei ole ammatinharjoittajien keskuudessa tuntematon. Yksi näkökohta esimerkissä on siis kääntäjien väliset näkemuserot ja erilaiset eettiset periaatteet.

Esimerkki 56 havainnollistaa vaikutusvaltaa kuvailemalla kääntäjien monipuolista roolia.

Esimerkki 56: Viimeistelyvaiheessa suomentaja on mitä suurimmassa määrin jakautunut persoonallisuus: toisaalta hän on yhä kirjailijan äänenkannattaja ja puhetorvi ja toisaalta toimii suomalaisen lukijan silminä. Jos kaikki menee hyvin, vieraskielisestä romaanista on tullut osa Suomen kirjallisuutta.

Suomentaja on ennen muuta äidinkielen asialla, osa suomalaista kulttuuria, vaikka hän samalla tuo viestiä toisesta kulttuurista. (OS, 112)

Kirjoittaja ei ajattele luovansa ainoastaan toisenkielistä versiota lähde-teksestä vaan teoksen, josta parhaassa tapauksessa tulee osa Suomen kirjallisuutta. Tavoite on siis tuottaa suomenkielistä kirjallisuutta, ei pelkästään käännöskirjallisuutta. Kirjoittaja kuvaileekin kääntäjän roolia käännöstekstin viimeistelyvaiheessa kaksijakoiseksi. Kääntäjä välittää kirjailijan ajatuksia suomalaiselle lukijalle, mutta hän myös suodattaa tekstiä suomalaisen lukijan silmin. Käännösratkaisuja ohjaa siis toisaalta pyrkimys kirjoittaa suomalaista kirjallisuutta, toisaalta lähdetekstin onnistunut välittäminen lukijalle. Roolin kaksijakoisuuden kuvaileminen kertoo, että kumpaakin tavoitetta tukevan ratkaisun tekeminen ei aina ole mahdollista. On tehtävä kompromisseja. Esimerkin lopussa paljastuu kuitenkin periaatteellinen tärkeysjärjestys. Kirjoittajan mukaan kääntäjän tärkein viitekehys on Suomen kieli ja kulttuuri. Ammattiin kuuluu siis vieraasta kulttuurista tulevien vaikutteiden tuominen Suomeen ja suomen kieleen, mutta myös vaikutteiden suodattaminen.

Muutama kääntäjä ottaa artikkeleissa kantaa kirjallisuutta koskeviin suomennospäätöksiin.

Esimerkki 57: Tokarczukin kirja oli mieleenpainuva käännöskokemus. Samaa voi toisaalta sanoa jokaisesta puolasta käännettävästä teoksesta; sen verran harvakseltaan puolalaista kirjallisuutta suomennetaan. Siksi minua masentaakin viime aikoina elpynyt omituinen käytäntö suomentaa puolalaisia kirjoja välikielten kautta. --

Nykyään ainakaan suomentajien puute ei kelpaa perusteeksi välikielystä kääntämiseen. Pelkäänkin, että ratkaisujen taustalla on jonkinlainen henkinen rautaesirippu, joka on jäänyt jäljelle, vaikka Puola on jo vuoden päivät ollut Euroopan unionin jäsen. (Tak, 81)

Esimerkki tuo selvästi ilmi kirjoittajan mielipiteen välikielen kautta tapahtuvasta kääntämisestä. Hänen mukaansa välikielen käyttäminen on arveluttavaa ja siihen turvautuminen vaatii vahvoja perusteluita. Vaikka kirjoittaja ei kohdistakaan arvosteluaan kehenkään, tekstistä käy ilmi että hän ei usko itse voivansa vaikuttaa päätöksentekoon. Ainoa kirjoittajan esittämä arvio välikielen käytön syystä on henkinen rautaesirippu. Hän siis uskoo suomennospäätösten olevan ainakin jossain määrin politiikan värittämiä. Välikielten kritisoinnin lisäksi kirjoittaja ilmaisee mielipiteensä myös työkielestään käännettävien teosten määrästä. Tekstin sävystä voi päätellä, että kirjoittajan mukaan kääntämisen arvoisia teoksia on huomattavasti enemmän kuin mitä suomentamispäätöksistä antavat ymmärtää.

Kirjoittajat eivät erikseen määrittele olevansa portinvartioita, mutta teksteistä löytyy hienoja viittauksia kääntäjien vallankäyttöön suomalaisessa tekstimaailmassa. Artikkeleissa kirjoitetaan vieraiden vaikutteiden kotouttamisesta tai korostamisesta, poliittisesti värittyneiden aiheiden kääntämisestä ja suomennospäätöksistä. Muutama kirjoittaja pohtii käännösten vaikutusta suomalaisen kulttuurin ja muiden kulttuurien vuorovaikutukseen sekä käännösten roolia suomenkielisen kirjallisuuden muodostumisessa. Kukaan kääntäjästä ei kuitenkaan kerro esimerkiksi vaikuttavansa siihen, mitä ja minkälaisia tekstejä päätetään suomentaa tai julkaista. Kääntäjien suomennospäätöksiin liittyvät huomiot ovat siis ennemminkin mielipiteen ilmauksia kuin osoituksia heidän omasta vaikutusvallastaan. Kääntäjien vallankäyttö käy ilmi selvemmin yksittäisissä käännösratkaisuissa ja käännöksiä koskevissa yleisemmissä linjauksissa. Ne määräävät minkälaisia tekstejä suomalaiset lukevat ja millaisia tulkintoja alun perin vieraskielisestä kirjallisuudesta tehdään. Lisäksi kääntäjät pohtivat artikkeleissa runsaasti käännöksissä käyttämäänsä kieltä ja tavoitteitaan. Kääntäjien näkemykset hyvästä suomen kielestä siis vaikuttavat merkitsevästi siihen millaista kieltä suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa käytetään ja millaisia kielellisiä vaikutteita niistä saadaan. Sitä kautta kääntäminen on myös eräänlaista normien valvontaa ja muodostusta.

6.3.2 Kääntäjät tasa-arvoistajina

Jokaisessa kolmestatoista artikkelista käsitellään kääntämistä jollain tapaa tasa-arvoa edistävänä toimintana. Harva puhuu esimerkiksi suomenkielisten oikeudesta lukea erilaisia tekstejä omalla kielellään, mutta kääntäjät kertovat pyrkimyksistään helpottaa kulttuurien välistä kommunikointia ja tuottaa kohdeyleisölle lähdetekstin kaltaisia lukukokemuksia.

Esimerkki 58: Tällaisten tulkintojen ja selitysten opastuksella minä Ikkyuuta luin ja koetin ymmärtää ja ymmärsin ja koetin sitten suomennoksissani sanoa mitä hän sanoo. Onneksi sain lisätä alaviitteisiin tarpeen mukaan selityksiä ja sillä tavoin pitää suomennokset ilmaisultaan mahdollisimman pelkistettyinä.
(KN, 64)

Muutama kääntäjä myös huomioi käännösten merkityksen suomalaisten mahdollisuutena tutustua muiden maiden kirjallisuuteen.

Esimerkki 59: Suomessa esimerkiksi ruotsiksi kirjoitettuja teoksia luettaisiin paljon vähemmän, jollemme me, sekä riikinruotsista että suomenruotsista

kääntäjät, vaivoista ja vastuksista huolimatta uurastaisi niiden suomentamisessa. (LR, 132)

Esimerkki 60: On banaalia sanoa, että mieluiten lukisin kaiken kirjallisuuden alkukielellä, sehän on mahdotonta. En osaa espanjaa enkä saksaa, en voi lukea Borgesian ja Kafkan alkukielellä, mutta voin lukea molemmista erinomaisia englanninnoksia ja suomennoksia. (AS, 85)

Eräässä artikkelissa pohditaan käännöksen kohdeyleisön oikeuksia lähdetekstin ja käännöksen vastaavuuden näkökulmasta.

Esimerkki 61: Missä sitten kulkee raja, jolloin kirjasta jää välittymättä niin paljon, ettei sitä kannata käntää? (AV, 141)

Kohdeyleisön oikeudet korostuvat myös, kun teksteissä käsitellään välikielystä kääntämistä.

Esimerkki 62: Kirjailijalla ja kääntäjällä on kummallakin oman kielensä ääni ja vielä oma äänensä tämän kielen sisällä. Jos käännetään välikielen kautta, päädytään jo aika kauas alkutekstistä, tulkinnan tulkintaan. Joskus välikieltä ehkä tarvitaan, jotta me suomalaiset saisimme lukea harvinaisten kielialueiden kirjallisuutta, mutta tuloksena on varmasti erilainen teos kuin olisi suoraan alkukielestä käännettäessä. (AV, 139-140)

Esimerkki 63: Tutkiessani puolalaisten kirjojen englanninkielisiä käännöksiä olen huomannut, että angloamerikkalaisessa käännöstraditiossa kääntäjä on usein myös toimittaja, jonka tehtävänä on yksinkertaistaa vieraiden kulttuurien kummallisuuksia siten, että keskivertolukija ei joudu liiaksi vaivaamaan päätään. Kun englanninkielisen kääntäjän työ sitten käännetään suomeksi, lopputuloksena on kaventuneita merkityksiä, asiavirheitä ja vääristyneitä sävyjä, pahimmassa tapauksessa kirjan koko estetiikka on kääntynyt nurin.

Puolalaisten kirjojen suomennospäätökset tehdään suomalauskustantamoissa lähes aina sen perusteella, millaisen vastaanoton kirjan englanninkielinen käännös on saanut. Viekö kehitys nyt siihen, että puolalainen kirjallisuus myös suomennetaan samaisesta englanninkielisestä käännöksestä? (TaK, 81-82)

Molemmissa esimerkeissä kääntäjät kritisoivat välikielystä kääntämistä, sillä se usein vääristää lähdetekstin viestiä. Kuten edellisen luvun esimerkissä 57, kirjoittajat eivät ilmaise voivansa vaikuttaa välikielen käyttöä koskevaan päätöksentekoon. Esimerkissä 63 kääntäjä perustelee kritiikkiään välikielisen käännöksen heikkouksilla, jotka moninkertaistuvat suomenkielisessä tekstissä ja saattavat muokata tekstiä dramaattisestikin. Siten suomenkielinen kirja päättyy kauas lähdeteksteistä niin sisällöllisesti kuin tyyllillisestikin.

Suomenkieliset lukijat taas eivät tutustu lähdetekstin käännökseen vaan käännöksen käännökseen. Artikkeleiden kirjoittajat pitävät siis tärkeänä kohdeyleisön mahdollisuutta lukea käännöstä, joka välittää tarkasti ja suunnitelmallisesti niin kirjailijan tyylin kuin lähdetekstin sisällönkin. Lähdetekstistä suoraan kääntäminen antaa käännöksen lukijoille paremmat mahdollisuudet kokea samankaltainen lukuelämys ja saada teoksesta samanlaisia vaikutteita kuin alkuperäisen tekstin lukijat. Esimerkissä 62 kääntäjä tosin huomauttaa, että joskus välikielen käyttö on tarpeellista. Huomautus koskee kuitenkin harvinaisia kieliä; välikielen käyttötarve on poikkeuksellista.

Kulttuurisidonnaisten asioiden välittäminen aiheuttaa ongelmia lähdekielestä suoraan käännettäessäkin.

Esimerkki 64: Toisenlaisen ongelman pariin jouduin miettiessäni, miten saisin suomalaiselle lukijalle välitettyä erään henkilöahmon nimen kantamat merkitykset. Tokarczuk kertoo nowarudalaisesta pankkivirkailijasta nimeltä Krystyna Popłoch. Miesääni tunnustaa Krystynalle unessa rakkautensa, ja tämä lähtee etsimään miestä unen antamien vihjeiden perusteella. Krystyna on hiljaista elämää viettävä vanhapiika, ja hänen sukunimensä on paljon kertova: popłoch tarkoittaa säikähdyttä, paniikkia. Päätinkin kääntää sukunimen muotoon Panika. Arvelin, että se on kyllin vieraan oloinen voidakseen olla ulkomainen sukunimi, ja samalla se tuo mieleen sanan paniikki. (Tak 77-78)

Esimerkki 65: Sisällöltään läpinäkyvät nimet tekevät tässä kuitenkin poikkeuksen: ranskantaidottomalta suomalaislukijalta menisi paljon ohi, jos merirosvoa kutsuttaisiin suomennoksessa nimellä *La Teigne* (Yökkö; oik. koiperhonen) tai *Le Baril* (Nassakka; oik. tynnyri.) (SH, 125–126)

Lähdekielinen lähdeteoksen lukija ymmärtää nimen monimerkityksisyyden, mutta kohdekielinen lukija ei, ellei kääntäjä sitä välitä. Esimerkeissä esitellyt nimet kertovat henkilöistä jotain olennaista ja auttavat rakentamaan hahmoja antamalla vihjeitä heidän luonteenpiirteistään tai tarinassa odottavista kohtaloistaan. Mahdollisuutta nimen analysointiin ei tarjota käännöksessä, ellei kääntäjä keksi saman vaikutuksen tuottavaa kohdekielistä nimeä. Näin romaanihenkilön moniulotteisuus jää ehkä välittymättä käännöksen lukijalle. Nimien kääntämiseen liittyvien ongelmien esitleminen teksteissä kertoo niiden tärkeydestä. Molempien kääntäjien mukaan käännöksistä häviää merkityksiä, jos ne eivät välitä nimien piilosisältöjä. Onnistuneen käännöksen määritelmään kuuluu siis myös merkitysten monikerroksisuuden luominen sinne, missä sitä on myös lähdetekstissä. Se antaa

käännöksen lukijoille tasavertaisen mahdollisuuden teoksen eri tasojen tulkitsemiseen ja nimien analysointiin.

Nimien lisäksi monet yksityiskohtaiset käännostratkaisut saattavat olla merkittäviä tekstistä välittyvien asioiden näkökulmasta.

Esimerkki 66: Defoen tekstissä onkin monia puhutun sanan tunnusmerkkejä: toisto, runsas täytesanojen käyttö (ja, siis, kai, kuten sanottu...), johtoajatuksen katkelmallisuus ja siitä johtuva lauserakenteen polveilevuus. Näitä piirteitä pyrin tietoisesti varjelemaan, koska niillä on paitsi sanoman perille saamiseen liittyvää myös kirjallisuushistoriallista merkitystä. Robinson Crusoehan oikeastaan aloitti koko varsinaisen romaanikirjallisuuden saarivaltakunnassa, jossa siihenastinen kaunokirjallinen perinne oli ollut ennen kaikkea näyttämötekstien varassa. Nyt näyttelijä astui alas näyttämöltä – ja kääntäjä tietysti perässä. (JL, 179)

Esimerkissä 66 kirjoittaja perustelee tyyllillistä ratkaisuaan säilyttää käännoksessa lähdetekstin puhutun sanan tunnusmerkit. Hän kertoo piirteillä olevan kirjallisuushistoriallista merkitystä. Niiden tallentaminen suomenkieliseen käännokseseen varmistaa kirjallisuushistoriallisen merkityksen välittymisen myös suomenkieliselä lukijalle. Käännoksen lukija voi tarkastella erään kielen ja kulttuurin kaunokirjallisen perinteen muutosta, koska muutosta ilmentävä teos on käännetty suomen kielelle ja teoksen kääntäjä on ottanut työssään muutoksesta kertovat yksittäiset tekstinpiirteet huomioon. Esimerkin lopussa viitataan lisäksi kääntäjältä vaadittavaan analyysi- ja sopeutumiskykyyn. Lähdeteksti sisältää kirjallisuushistorian näkökulmasta uusia tyyli- ja sopeutuspiirteitä, jotka kääntäjän pitää ensin huomata ja sitten siirtää käännokseseen. Kääntäjä toimii joskus vuosisatojakin sitten syntyneen lähdetekstin ohjaamana, mutta lähdeoksen välittäminen kokonaisuudessaan vaatii tietoista analysointia tekstin kaikkien ulottuvuuksien löytämiseksi. Lisäämällä tietysti-sanan virkkeeseen tekstin kirjoittaja olettaa huomion olevan ainakin joillekin lukijoille itsestään selvän.

Myös esimerkissä 67 käännostratkaisuja ohjaa tavoite välittää tekstin monimerkityksisyys.

Esimerkki 67: Yksikään Eliotin *Prufrockin* tähänastisista suomentajista – ei ole yrittänyt välittää esimerkkinä *fog / dog* -kytkentää, mikä on helppo ymmärtää: se on tuskin mahdollista ilman väkivaltaa ilmimerkitykselle – ja kuten viittasin, korostamaani piilomerkitystä tuskin runo- ja suomennoskulttuurissamme vielä edes otetaan todesta. Silti juuri tämälntapaisten ”outouksien” läpi päästäminen olisi välttämätöntä, jotta itse Eliot tulisi tutuksi suomalaiselle lukijakunnalle. (LL, 202–203)

Esimerkissä kirjoittaja kannustaa runojen kääntäjiä toteuttamaan tietynlaista kääntämisen strategiaa, joka mahdollistaa esimerkiksi erilaisten piilomerkitysten välittymisen. Strategia edellyttää luovia käänösratkaisuja ja mahdollisia kompromisseja tekstin muiden ominaisuuksien suhteen, sillä lähdetekstin monimerkityksisyyden välittäminen ei välttämättä onnistu ilman tekstin voimakasta muokkausta kielenvaihdon yhteydessä. Tarkoituksena on luoda käänökseen samoja runoille tyypillisiä ilmaisutapoja kuin lähdetekstissäkkin, joskus tekstin ilmeisen merkityksen kustannuksella. Kirjoittajan mukaan kääntämistapa tuo kuitenkin käänökseen lisäarvoa: joustamalla lähdetekstin ilmeisten merkitysten välittämisessä kääntäjä mahdollistaa kohdeyleisön todellisen tutustumisen lähdetekstin kirjoittajaan. Runoa välitettäessä tärkeimmäksi nousee se, mitä kohdeyleisö siitä omaksuu, ei tekstin kirjaimellinen merkitys. Sen perusteella kirjoittaja puolustaa totutusta poikkeavia käänösratkaisuja, joiden tuloksena tekstiin syntyy ”outouksia”. Luontevimman ilmaisun etsiminen tai kohdekieleen kankeasti kääntyvien ominaisuuksien suodattaminen ei siis aina ole kohdeyleisön näkökulmasta hyväksyttävien käänösstrategia. Runoilija antaa lähdetekstin lukijoille monitahoisen tekstin, joka ei välttämättä avaudu ensilukemalla. Kääntäjän on lähestyttävä runoilijan roolia ja pyrittävä samaan.

Artikkeleiden perusteella kääntäjät pohtivat käänösratkaisuja tehdessään aktiivisesti myös suomalaisen lukijan taustatietoja.

Esimerkki 68: Oman mutkikkaan lisänsä kirjan nimistöön tuo se, että paikkakunnista käytetään niiden nykyistä puolalaista tai entistä saksalaista nimeä riippuen siitä, mistä aikakaudesta on kysymys. Jotta suomalainen lukija ei tyystin eksyisi, katsoin aiheelliseksi liittää kirjaan asiaa selventävän esipuheen ja pienen puolalais-saksalai[s]en paikannimiluettelon. Lukija voi sen avulla saada oivalluksen, että Albendorf, jonne kansanjoukot vaeltavat saamaan pyhän Kummerniksen siunauksen, on sama Wambierzyce, josta kirjan kertoja ostaa Kummerniksen elämäkerran.

Olen sitä mieltä, että ulkomaisista paikannimistä käytössä olevat sovinnaismimet ovat hyviä eikä niitä kannata lähteä muuttelemaan. Oder on Puolankin alueella virratessaan Oder eikä puolalaisittain Odra. (TaK, 75–76)

Kääntäjä ei ole ratkaisussaan turvautunut pelkästään käyttämään suomalaisille tutuinta nimivaihtoehtoa, vaan hän on päättänyt liittää käänöstekstiin nimipolitiikkaa selventävän esipuheen ja luettelon. Esipuheen kirjoittaminen kertoo kääntäjän tuntevan lähde- ja kohdekulttuurin suhteet teoksessa esiintyviin paikannimiin ja ymmärtävän niiden erot. Esipuheella kääntäjä haluaa myös varmistaa, että käänös välittää lähdetekstin kohdeyleisölle

niin hyvin kuin se kulttuurierojen vaikutuksen huomioon ottaen on mahdollista. Käännöksen nimiratkaisut tähtäävät muutoinkin kohdeyleisön huomioimiseen. Sovinnaisnimet ovat usein tutumpia kuin paikalliset nimikäytänteet ja antavat siten tekstille enemmän sisältöä kohdeyleisön näkökulmasta. Käännöksen lukijoiden mahdollisuus liittää teoksen tarjoama informaatio omiin taustatietoihinsa ohittaa siis tähtäessään lähdetekstin kirjoittajan tekemien nimivalintojen välittämisen. Samalla edistetään lähdetekstin ja käännöksen lukijoiden tasa-arvoisuutta. Lähdetekstin lukijoille tutut nimet tuodaan lähemmäksi käännöksen lukijaa valitsemalla vastineita, jotka ovat joko tutumpia tai viitteellisiä.

Kääntäjät käsittelevät lähde- ja kohdetekstin lukijan tasa-arvoisuutta arvioimalla artikkeleissa esimerkiksi kohdeyleisön tietopohjaa, lukijoiden mahdollisuuksia ottaa vastaan tekstien monimerkityksisyyksiä ja tekstien taipumista lähde- ja kohdekulttuurin eroista johtuvaan muokkaukseen. Lisäksi pohditaan käännösten roolia suomenkielisen kirjallisuuden laajentamisessa ja tarkkaillaan lukijoiden oikeuksia välikielen käytön näkökulmasta. Kirjoittajien esittelemät ratkaisut ja valinnat pyrkivät saattamaan kohdetekstin lukijan samaan asemaan lähdetekstin lukijan kanssa. Artikkeleissa ei kuitenkaan puhuta varsinaisesti tasa-arvosta. Samanarvoisuuden tavoittelemisen vaikuttaa olevan itsestään selvä osa onnistuneen käännöksen muodostumista. Kenties tasa-arvo luetaan kuuluvaksi ”hyvän” käännöksen etuihin: onnistunut käännös mahdollistaa, että kohdeyleisö ymmärtää teoksen samoin kuin lähdetekstin lukijat. Pyrkimys mahdollisimman toimivaan käännökseen tarkoittaa siis myös pyrkimystä tasa-arvoon. Joka tapauksessa kirjoittajat tuntuvat pitävän käännösten lukijoita tärkeimpinä käännösratkaisujen ohjailijoina: ratkaisujen perusteluissa, kieltä ja kulttuuria käsittelevissä pohdinnoissa sekä lähde- ja kohdetekstin vertailussa keskeisenä näkökohtana on useimmiten käännöksen kohdeyleisö.

6.3.3 Kääntäjät kielen ja kulttuurin edistäjinä

Artikkeleiden kolmestatoista kääntäjästä yhdeksän tuo ilmi jonkin näkökohdan kääntämisestä kieltä ja kulttuuria edistävänä toimintana. Vain harva viittaa käännösratkaisuja perustellessaan kuitenkaan suoraan suomen kielen tulevaisuuteen. Yksi kääntäjästä pohtii tulevaa suomenkielisen runouden näkökulmasta.

Esimerkki 69: Tässä käytän luonnollisesti hyväkseni kaikkea sitä myöhempää työtä ja ”kehitystä”, johon yllä silosäkeen suomalaisia vaiheita sivutessani viittasin, ja kuljen tavallaan samaa polkua takaperin. Muunkinlaisia

aikakombinaatioita voidaan ajatella ja olen varma, että moninaisuus tässäkin olisi hyväksi myös suomenkielisen runon tulevaisuudelle. (LL, 204)

Muutamassa artikkelissa käsitellään kääntäjien roolia kansallisen kirjallisuuden muuntamisessa kansainväliseksi kirjallisuudeksi.

Esimerkki 70: – – vain kääntäjien avulla kansallinen kirjallisuus voi tulla maailmankirjallisuudeksi ja että on asialle eduksi, jos kirjailija keskustelee kääntäjiensä kanssa tekstissä esiin tulevista ongelmista. (OS, 99)

Lisäksi teksteissä käsitellään käännosten asettumista omakielisen kirjallisuuden rinnalle.

Esimerkki 71: Jos lähdetään siitä että käänös on alkuteoksen vastine toisella kielellä, kääntäminen on mahdotonta. Käänös ei voi tyhjentää alkuteosta toiselle kielelle. Käänöksen varsinainen päämäärä ei ole muistuttaa alkutekstiä vaan täyttää sen paikka tai ehkä paremminkin luoda samantapainen paikka kohdekulttuurissa. (KJ, 17)

Muutama kääntäjä pohtii muiden kielen vaikutuksia suomen kieleen ja suomenkielisiin käänöksiin.

Esimerkki 72: Tyyppiesimerkki induktiivisesta kääntämisestä voisi olla yksittäisen sanan merkityksen selvittäminen. Kun vastaan tulee englanninkielinen sana *pathetic*, ei riitä, että huitaistaan vastineeksi tuttu sivistyssana ”pateettinen”; sanoilla on nimittäin näissä kielissä eri merkitykset. Oikea käänösvastine on yleensä jotakin säälittävän tai naurettavan kaltaista, sillä suomen pateettinen tarkoittaa korkealentoista tai mahtipontista. Vaikka mahtipontisuus olisi naurettavaakin, ei korkealentoisuus useinkaan liene säälittävää. (On tosin selvästi nähtävissä, että englannin käyttämä merkitysala yleistyy tälle sanalle suomessakin, mikä ei ole hyödyksi sen paremmin omakielisen ilmaisun rikkaudelle kuin Tšaikovskin Pateettisen sinfonian oikealle ymmärtämisellekään.) (JL, 169-170)

Esimerkissä kääntäjä havainnollistaa kulttuurien välisiä kommunikaatio-ongelmia sanaston tasolla. Toisiaan muistuttavat sanat *pathetic* ja *pateettinen* eroavat merkityksiltään ja poikkeavat siksi käyttötarkoituksiltaan. Kääntäjän mukaan oikean käänösvastineen löytäminen englanninkieliselle sanalle vaatii huolellisuutta, sillä sanojen samankaltaisuus houkuttaa tutun vierassanan ”huitaisemiseen”. Kääntäjä kertoo huomanneensa suomenkielisen sanan käyttöalan laajentuneen englanninkielisen suuntaan, mutta ei silti katso niitä sopiviksi käänösvastineiksi toisilleen. Esitetyt perustelut toimivat myös kannanottona suomen kielen

tulevaisuuteen. Kääntäjän mukaan merkitysten sekoittuminen on haitallista omakieliselle ilmaisulle ja lisäksi se vaikeuttaa sanan alkuperäisen merkityksen ymmärtämistä eri yhteyksissä. Sanan merkitysalan laajeneminen ei siis laajenna sanan käyttömahdollisuuksia vaan päinvastoin supistaa niitä. Mitä useampia merkityksiä sanalle on, sitä vaikeampaa on välittää täsmällinen viesti ja varmistaa viestin perillemeno. Jyrkähkö asennoituminen ilmentää mahdollisesti myös kääntäjän omia käännösperiaatteita. Suomen ilmaisuvarojen vaaliminen ja sanojen merkitysten tunteminen vaikuttavat kuuluvan kiinteästi hänen ammatinkuvaansa.

Esimerkissä 73 kerrotaan kääntäjien ja toimittajien yhteistyönä syntyvästä kohdetekstistä.

Esimerkki 73: Yksi syy Akun suursuosioon Suomessa on lehden korkeatasoinen kielenkäyttö. Helsingin yliopiston Suomen kielen laitos myönsi toimitukselle Vuoden Kielihelmi-palkinnon vuonna 2001 perustellen valintaa näin: ”Aku Ankaa ei pelkästään käännetä suomeksi, se kirjoitetaan suomeksi ja kotoutetaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Kun ”koivuniemen herra” tanssii ”saksanpolkkaa” ankanpoikien ”pieksämäellä”, televisiosta tulee ”Uutiskuono” ja Aku kuuntelee ”Antti Relaa”, ei suomen kielellä ole pelkoa englannin ylimarssista. Suomen kielen laitos haluaa nostaa esiin sen arvokkaan työn, jota lehden toimittajat ovat tehneet suomalais(las)ten kielitajun kehittäjänä.”

Kiittäessään palkinnosta toimituskunta ulotti tunnustuksen koskemaan myös lehden suomentajia. Anka-sarjakuvien kieliasu on aina suomentajan ja toimittajan yhteistyön tulos, sillä käytäntö on, että kääntäjiltä tulleet tekstit tarkistaa ja muokkaa ainakin kaksi toimittajaa. (SH, 116-117)

Tekstissä on lainattu Kielihelmi-palkinnon jakamisen yhteydessä lausuttuja sanoja, mutta esimerkin lopussa kirjoittaja omistaa lainauksen myös suomentajille. Samalla hän kohdistaa huomion kääntäjien tekemään työhön suomalaisten kielitajun kehittäjinä. Kiitossanojen toisto kääntämistä käsittelevän artikkelin yhteydessä antaa lukijalle mahdollisuuden arvioida kääntäjien roolia tekstin synnyssä. Ovatko käännösratkaisut keskeisiä tekijöitä englannin ylimarssin torjunnassa vai kotouttaako toimittaja tekstin vasta käännökseen tarkistus- ja muokausvaiheessa? Ovatko palkintopuheessa mainitut suomeksi kääntäminen ja suomeksi kirjoittaminen erillisiä toimenpiteitä, joista myös huolehtivat eri henkilöt? Kielihelmi-palkinto osoitettiin sarjakuvan toimituskunnalle, jotka kiittivät onnistuneesta kieliasusta myös kääntäjiä. Ulkopuolelta tuleva tunnustus kohdistettiin siis vain lehden toimittajille, mutta lehden syntyvaiheet tunteva toimituskunta ulotti kiitokset lehden kääntäjille. Toimittajien kiitokset antavat olettaa, että kääntäjien panos lehden kieliasun syntymisessä on merkittävä. Myös toimittajien työn luonnehdinta kertoo kääntäjien osuudesta valmiin sarjakuvatekstin

tuottamisessa: toimittajat eivät kirjoita tekstiä uudelleen suomeksi, vaan ”tarkistavat” ja ”muokkaavat” tekstin julkaisua varten.

Esimerkissä 74 otetaan selvemmin kantaa kääntäjien osuuteen kielen ja kirjallisuuden kehittäjinä.

Esimerkki 74: Väitän, että erityisesti runolle ominaiset merkitsemisen tai tarkoittamisen tavat (parempi ehkä olisi sanoa ”tilat”) ovat aina syntyneet kieleen (tai ”proosaan”, jos niin halutaan) *ulkopuolelta* kohdistuneiden vaikutusten tuloksena – ja että tämä on inhimillisen kulttuurin ja vaihdon kehityksen myötä lisääntyvästi tullut merkitsemään *eri kielten ja niiden runouksien vaikutusta toisiinsa*. Runous on olemuksellisesti käänköslainaa – ja kaukana siitä, että sen kääntäjät olisivat tuomittuja toimimaan itsevaltioiden runoilijajen kalpeina virkamiesvarjoina, heidät voidaan nähdä myös maailmanrunouden moottoreina ja uudistajina. (LL, 189)

Kääntäjän mukaan kaikki runouden ilmiöt ovat kehittyneet ulkopuolelta tulevien vaikutteiden tuloksena. Mielipiteen esittelee voimakas ilmaus ”väitän”, mikä vihjaa lukijalle, että kääntäjä on valmis perustelemaan näkemyksensä vastaväittäjille. Samoin lukija voi olettaa, että kääntäjien nimittäminen runouden kehittäjiksi on poikkeuksellista. Artikkelin kirjoittaja itse vaikuttaa uskovan yleisen näkemyksen olevan kääntäjien roolia ”runoilijajen” rinnalla väheksyvä. Hän haluaa kuitenkin tuoda ilmi toisenlaisen näkökulman. Sen mukaan runous kaikkiaan perustuu käänköslainaan ja ilman kääntäjiä joihinkin kulttuureihin alkuperältään liitetyt runouden piirteet ja ominaisuudet olisivat kenties jääneet muodostumatta. Annetun tunnustuksen sävy on ehdollinen: runoilijoiden varjoon jäämisen sijaan kääntäjät ”voidaan nähdä myös” runouden uudistajina. Silti esimerkin alussa esitetty väite ulkopuolelta tulevista vaikutteista osoittaa kääntäjien roolin merkittäväksi. Ilman kääntäjiä ja omakielisiä versioita vieraan kulttuurin tuotoksista ulkopuolelta tulevat vaikutteet jäisivät huomattavasti vähäisemmiksi ja kulttuurien vuorovaikutus vaatimattomammaksi.

Yksi kääntäjistä kuvaa paineita, joita hän kokee kielen kehittämisestä.

Esimerkki 75: Pelkkänä käsitteenäkin kirjallisuus on maailmoja syleilevä. Se periytyy tuhansien vuosien takaa ja välittää meille mitä erilaisempien kansojen elämää ja mitä ihmeellisimpiä ihmiskohtaloita. Se on milloin dokumentaarista, milloin fiktiivistä, milloin täyttä fantasiaa. Lisäksi se taipuu kaikkiin mahdollisiin kielimuotoihin ja tyylilajeihin ja vielä kehittää ja uudistaakin niitä. Ja meiltä suomentajilta vaaditaan samanlaista joustavuutta! (MJ, 41)

Esimerkissä kuvaillaan kirjallisuuden monipuolista tekstimaailmaa ja sen vaikutusta kieleen. Vaikka kirjailijoita ei mainita, käy tekstistä ilmi keitä kirjoittaja pitää kielen vaikuttajina: kirjailijat luovat kirjallisuutta, kirjallisuus kehittää kieltä. Kääntäjien tehtäväksi jää pyrkiä samaan kirjailijoiden perässä. Esimerkin mukaan samanlaista joustavuutta jopa vaaditaan kääntäjiltä. Kirjallisuuden lailla kääntäjien on pystyttävä omaksumaan ja tuottamaan erilaisia kielimuotoja ja tyyllilajeja. Lisäksi odotetaan kehitystä ja uudistuksia. Tekstissä ei täsmennetä kuka vaatimuksia esittää. Ne lienevät kuitenkin yleisesti tunnustettuja tai muuten painavia, sillä esimerkin kääntäjä ei kyseenalaista vaatimuksia lainkaan. Kuuluuko kyky kehittää kielimuotoja ja tyyllilajeja jo yleiseen määritelmään taitavasta kääntäjästä?

Esimerkki 76 vihjaa, että kääntäjien rooli kielen kehittäjinä on kirjoittajan mielestä aiemmin ollut merkittävämpi kuin nykyisin.

Esimerkki 76: Sillä on ilmeistä, että Cajanderin ja Mannisen käännösprojektit kielivät ambitioista, jotka nykyistä käännöskulttuuriamme vasten tarkasteltuna tuntuvat melkein käsittämättömiltä: heidän tavoitteenaan ei selvästikään ollut saattaa lähdetekstejään aikansa ”nykysuomeen”, vaan melkein päinvastoin käyttää niitä kielen uudistamiseen – osana ”suomenkielisen taideronouden luomista”, niin kuin iskusana silloin kait kuului. (LL, 191)

Kirjoittaja määrittää Cajanderin ja Mannisen käännösten tavoitteeksi kielen uudistamisen. Tunnetut kääntäjät loivat työllään suomenkielistä runoutta ja uudistivat samalla suomen kieltä. Vertailu nykykääntäjiin paljastaa tavoitteiden muuttuneen. Kirjoittajan mukaan Cajanderin ja Mannisen tavoite on nykykääntäjien näkökulmasta ”melkein käsittämätön”, sillä nykyisin keskitytään kirjoittamaan mahdollisimman luonnollista nykysuomea. Kirjoittaja ei siis usko nykykääntäjien erikseen tavoittelevan työssään kielen uudistamista. Lisäämällä omistusliitteen sanan perään kirjoittaja kytkee itsensä osaksi nykyistä käännöskulttuuria, mutta ei paljasta lukijalle omia toimintaperiaatteitaan. Tähtääkö hän itse työssään kielen uudistamiseen? Pitäisikö nykykääntäjien toimia kirjoittajan mielestä Cajanderin ja Mannisen mallin mukaan vai toteuttaa vallitsevaa käännöskulttuuria? Onko kielen ja kirjallisuuden kehitykselle edullisempaa uudistaa kieltä totutusta poikkeavalla kielenkäytöllä vai vaalia nykysuomen mukaista ilmaisua?

Useimmat kääntäjistä käsittelevät kielen ja kulttuurin kehittämistä käytännön tavoitteiden ja esimerkkien kautta. Seuraavat esimerkit kuvailevat kuitenkin kääntäjien roolia ja merkitystä abstraktimmin.

Esimerkki 77: Vähän sen jälkeen kun olin lähettänyt suomennokseni kustantamoon, näin unen – kirjahyllystä. – – Liikutuin oivaltaessani, että minulla oli lupa lisätä hyllyyn yksi kirja, kunhan se olisi sopiva. Sopiva? Kirja ei saanut rikkoa *kokoelman yleistä linjaa*. Tämä linja unessa jätettiin tietenkin harmittavasti täsmentämättä. Huomasin hyllyssä muiden lisäämät kirjat. Valtaosa oli emännän tai isännän, toisin sanoen kirjailijan, sijaitsihan kirjahylly hänen romaanissaan. Hyllyssä oli myös vieraiden eli kustannustoimittajien ja meidän kääntäjien lisäämiä kirjoja. Kaikki, jotka olivat muuttaneet kirjaa sen syntyprosessin ja olemassaolon aikana, olivat saaneet lisätä hyllyyn oman kirjansa. Ymmärsin olevani osa jatkumoa. – – Hetken oli hyvä olla. (AS, 94–95)

Esimerkki 78: Jokainen kieli on yhtä ainutkertainen kuin yhteisö, joka sitä puhuu. Eri kansat hahmottavat maailmaa eri tavalla ja tämä ero heijastuu kielessä. Toisaalta kielen käsiteapparaatti vaikuttaa siihen miten maailma näyttyy. Ei ole sivuseikka että suomalainen sanoo kansa, kansakunta, kansalainen siinä missä ruotsalainen käyttää sanoja *folk, nation, medborgare*. Käsitteet eivät ole samat. Takana on pitkä historia, jossa todellisuus on muovannut kieltä ja kieli todellisuutta. Jos kieli kuolee, sen mukana menee yksi tapa ajatella ja hahmottaa maailmaa, ja koko ihmiskunta köyhtyy. (KJ, 14)

Esimerkeissä kääntäjät kertovat, mikä heille on henkilökohtaisesti ja ammatillisesti tärkeää tai arvokasta kääntämisessä. Esimerkissä 77 kääntäjä kuvailee untaan, jossa hän ymmärtää voivansa lisätä kirjailijoiden ja kustannustoimittajien tavoin mielikuvituskirjahyllyyn kirjan. Kääntäjän kuvailu antaa otollisen tilaisuuden unianalyysiin. Kirjahylly kuvannee kansallista kirjastoa, suomenkielistä kirjallisuutta, joka muodostuu pääasiassa kirjailijoiden kirjoittamista teksteistä. Heidän lisäksi ”kirjahyllyyn” pääsee kuitenkin myös kääntäjien ja kustannustoimittajien kirjoja, sillä he ovat mukana kirjojen syntyprosessissa. Havainto saa kääntäjän liikuttumaan. Kääntäjä näkee mahdollisuutensa vaikuttaa suomalaiseen kirjallisuuden kenttään ja tekstimaailmaan etuoikeutena, johon tulee suhtautua kunnioituksella. Toisaalta havainto kertoo myös kääntäjän työn haasteista ja epävarmuudesta. Kirjahyllyyn lisättävän kirjan täytyy olla sopiva, ominaisuuksiltaan hyväksyttävä ja vaatimuksia vastaava. Ammatinkuvaan sopivasti uni ei paljasta, mikä kirjasta tekee hyväksyttävän: niin kohdeyleisön kuin käännoesteoreetikkojenkin esittämät käännoestä koskevat vaatimukset ja odotukset ovat usein ristiriitaisia ja voimakkaasti tilanteeseen sidottuja. Olennaista on kuitenkin, että uni kuvastaa sitä, mikä kirjoittajan mielestä on kääntäjän ammatissa keskeistä. Kääntäjät ovat osa jatkumoa, joka luo ja jatkuvasti muokkaa suomalaista kirjallisuutta.

Esimerkissä 78 kirjoittaja ei puhu kääntämisestä suoraan, mutta teksti liittyy kiinteästi kääntämisen universaaliin merkitykseen. Kääntäminen on tärkeää, koska vuorovaikutus muiden kielten ja kulttuurien kanssa rikastaa kansakunnan omaa kieltä ja kulttuuria. Kääntäminen vahvistaa siis lähdekielen ja -kulttuurin lisäksi myös kohdekieltä ja -kulttuuria. Se tarjoaa kulttuureille tilaisuuden saada ja antaa vaikutteita ja siten lisätä elinmahdollisuuksiaan. Esimerkin kirjoittaja painottaa, että kulttuuri ja kieli ilmentävät tiettyä tapaa ajatella ja hahmottaa maailmaa. Tekstit eivät siis edusta ainoastaan sanallisia sisältöjään vaan myös kirjoittajan ja hänen kulttuurinsa historiaa ja ajatusmaailmaa. Kirjoittaja korostaa, että eri kielten käsitteiden erot ovat merkityksellisiä. Siksi oikeiden sanojen löytäminen on kääntämisessäkin tärkeää. Käsitteet ovat erilaisia, joten niiden herättämät mielikuvat ja assosiaatiotkin saattavat poiketa toisistaan. Kääntäminen ei ole ainoastaan tekstisisältöjen välittämistä vaan myös oman kulttuurin vaalimista ja vieraan kielen ja kulttuurin välittämistä.

Vaikka käännösratkaisuja käsitellään artikkeleissa monipuolisesti kielen ominaisuuksien ja niihin liittyvien tavoitteiden kannalta, harva kirjoittaja puhuu tekstissään suomen kielen tai kulttuurin tulevaisuudesta. Kääntäjien vaikutus suomen kieleen ja kulttuuriin näkyy artikkeleissa epäsuorasti. He suodattavat teksteistä vieraita vaikutteita tarpeen mukaan, mutta toisaalta rikastavat kieltä keksimällä sille uusia käyttötapoja. Lisäksi kääntäjien yksityiskohtaiset ja perinpohjaiset perustelut käännösratkaisuista kertovat suomen kielen ja kulttuurin aseman pohdinnan kuuluvan jollain tapaa useimpien käännösprosessiin. Pyrkimys kielen ja kulttuurin edistämiseen näkyy siis ainakin työn tuloksessa, tehdyissä ratkaisuissa ja valinnoissa. Kulttuuriin liittyviä aiheita kääntäjät käsittelevät teksteissään laajasti, käännösratkaisujen ulkopuolellakin. He pohtivat asemaansa kahden kulttuurin välissä ja arvioivat kulttuurin vaikutusta kieleen ja ajatteluun. Merkittävintä artikkeleissa suomen kielen edistämisen kannalta on kuitenkin se, että useimmat kääntäjistä antavat teksteissään painoarvoa äidinkielelle ja sen ilmaisuvaroille. Kääntäjät kokevat selvästi käännösten suomen kielen laadun ja ilmaisuvarojen hyödyntämisen tärkeäksi ja pyrkivät toimimaan työssään niin suomen kielen kuin suomenkielisen lukijankin edun mukaisesti: ”Mutta *aina* äidinkielen ehdoilla!” (OS, 102)

7 LOPUKSI

Tutkimukseni tarkoitus oli selvittää millainen rooli kielenhuollolla on kääntäjän työssä ja näkevätkö kääntäjät itsensä kielenhuoltajina tai kielen edistäjinä. Kolmentoista kaunokirjallisuuden kääntäjän kirjoittamien artikkeleiden analysointi osoitti, että kielenhuoltoon liittyvät aiheet kuuluvat kiinteästi käänösprosessiin. Kääntäjät pohtivat kirjoituksissaan millaista on hyvä kieli ja millä keinoin hyvän kielen ominaisuudet saavutetaan myös käänösteksteissä. Lisäksi he määrittelevät käänösten vaikutusta suomen kielen ja kulttuurin asemaan arvioimalla kääntäjien työn merkitystä ja vertailemalla lähde- ja kohdekulttuurien välisiä eroja. Kääntäjien omat arviot roolistaan kielenhuoltajina sen sijaan vaikuttavat varovaisilta. Muutama kääntäjä mainitsee työnsä yhteydessä kielen ja kirjallisuuden edistämisen, mutta monet eivät käsittele kielenhuoltoon liittyviä aiheita ammatinkuvansa yhteydessä lainkaan. Kielenhuoltoa ei artikkeleissa esitetäkään kielipohdintojen motiiviksi, vaan sen merkitys ilmenee useimmissa artikkeleissa epäsuorasti kääntäjien kuvaillessa erilaisia käänösratkaisujaan.

Suom. huom. Kirjoituksia kääntämisestä -teos soveltui hyvin tutkielmani aineistoksi, sillä kääntäjät kirjoittavat artikkeleissa omasta näkökulmastaan ja itse valitsemistaan, työhönsä liittyvistä aiheista. Aineisto tuki tavoitettani selvittää millaisista asioista kääntäjät työtään esitellessään puhuvat ja millaisessa roolissa kielenhuolto puheissa esiintyy. Esimerkiksi kääntäjien haastatteluun perustuva tutkimus olisi kysymyksenasettelullaan saattanut ohjata kääntäjiä puhumaan tutkimuksen kannalta relevanteista aiheista ja hämärtää siten kokonais käsitystä kääntäjien spontaanista viittaamisesta kielenhuoltoon. Toisaalta haastatteluaineisto olisi voinut syventää aiheen pohdintaa ja tarjota siten enemmän informaatiota kääntäjien ja kielenhuollon suhteesta. Kielenhuollon ja kääntäjien vuorovaikutus vaikuttaakin aiheelta, jossa riittää tutkittavaa myös laajempaa selvitystä varten. Tutkielmani keskittyi kaunokirjallisuuden kääntäjiin, mutta myös muihin tekstilajeihin erikoistuneiden kääntäjien näkemykset olisivat kiinnostavia.

Vaikka kielenhuoltajan rooli ei korostunutkaan kääntäjien teksteissä, artikkeleiden aiheet ja huomiot liittyivät selvästi määrittämiini kielenhuollon osa-alueisiin. Kääntäjät pohtivat käänösten ominaisuuksia ja kääntämisen merkitystä kielen rakenteen, tekstien ja kielen aseman näkökulmista. Myös kirjoittajien käänöksiä koskevat tavoitteet muistuttavat kielenhuollon tavoitteita. Kääntäjät pyrkivät käyttämään suomen kielen ilmaisuvaroja

monipuolisesti ja tarkoituksenmukaisesti. He tarkkailevat tekstien sopivuutta käyttötarkoituksiinsa ja varmistavat, että teksteistä muodostuu yhtenäisiä kokonaisuuksia. Lisäksi kääntäjät pyrkivät edistämään suomen kielen ja sen käyttäjien asemaa.

Kääntäjät huoltavat kielen rakenteita ottamalla lähde- ja kohdekielten eroavuudet ja niiden vaikutukset huomioon. Artikkeleiden perusteella kääntäjät pyrkivät mahdollisimman omakieliseen ilmaisuun. Se vaatii työkielten rakenteiden tuntemista ja analysointia. Kääntäjien sanaston huoltaminen näkyy käännosten sanaston tarkoituksenmukaisuuden tarkkailuna ja suomen kielen sanaston laajentamisena uusien sanojen ja uusien käyttötapojen keksimisen kautta. Artikkeleissa korostuu sanatarkkuuden sijaan sanojen konteksti ja käyttötarkoitus: sanasanaista vastinetta toimivampi käännostratkaisu voi olla kontekstiin liittyvää merkitystä vastaava sana. Nimistön huoltaminen liittyy esimerkiksi kaunokirjallisuudessa esiintyvien maantieteellisten ja historiallisten nimien kääntämiseen. Kääntäjät tasapainoilevat kohdeyleisölle tutuimpien ja sisällöllisen merkityksen välittävien vastineiden välillä. Nimiä koskevat pohdinnat osoittavat vakiintuneiden nimikäytäntöjen seuraamisen olevan tärkeää, mutta joskus nimien kantamat merkitykset vaativat kääntäjiä etsimään poikkeavia ratkaisuvaihtoehtoja.

Tekstien huoltaminen liittyy artikkeleissa moniin käännosten kieliasua koskeviin huomioihin. Kääntäjät pohtivat tekstien tarkoituksenmukaisuutta ja toimivuutta. Keskeinen merkitys on kohdeyleisöllä, joka määrittää niin tekstien muotoa kuin sisältöäkin. Lisäksi kääntäjät huoltavat tekstejään tekemällä kielellisiä valintoja tekstin tavoitteiden, käyttötarkoituksen ja tekstilajin perusteella. Myös tyylin tarkasteleminen on olennainen osa käänno prosessia. Artikkeleista ilmenee kääntäjien useimmiten luovan käännosten tyylin yksityiskohtia koskevilla valinnoilla, joista muodostuu tyyllisesti yhtenäinen kokonaisuus. Tyylin nähdään vaikuttavan erityisesti tekstin tunnelmaan ja sävyyn. Kääntäjät myös korostavat, että tyyli ei synny ilman tietoista kehittelyä. Yhtenäisen tyylin lisäksi tekstinhuoltoon liittyy tekstin kokonaisvaltaisen sidosteisuuden varmistaminen. Se syntyy tarkkailemalla tekstin osien ja kokonaisuuden suhdetta. Sidosteisuuden merkitys liittyy artikkeleiden perusteella käännoksen luettavuuteen ja tekstin loogiseen etenemiseen.

Kääntäjät käyttävät kieleen liittyvää valtaa määrittämällä millaisia kielellisiä vaikutteita suomalaiset saavat käänno teksteistä ja minkälaisia kirjallisia teoksia suomalaisen kirjallisuuden kenttään kuuluu. Kääntäjät ovat siis eräänlaisia portinvartijoita lähdekielestä ja

-kulttuurista tuleville vaikutteille. Artikkeleissa muun muassa keskustellaan vieraiden vaikutteiden tarpeellisuudesta ja käännösratkaisujen vaikutuksesta käännösten lukijoiden näkemyksiin lähdeteoksista. Käännösratkaisullaan kääntäjät pyrkivät tekemään käännösten lukijoista mahdollisimman tasa-arvoisia lähdetekstin lukijoiden kanssa. Lisäksi kääntäjät edistävät tasa-arvoisuutta parantamalla suomalaisten mahdollisuuksia tutustua muunkieliseen kirjallisuuteen. Artikkeleissa esiintyvä kritiikki välikielen kautta kääntämistä kohtaan osoittaa kääntäjien pohtivan tasa-arvoisuutta myös käännösten lukijoiden oikeuksien kannalta. Suomen kielen ja kulttuurin edistäminen näkyy teksteissä kääntäjien esitellessä erilaisia käännösratkaisuja, mutta myös yleisempinä pohdintoina kääntämisen merkityksestä ja kääntäjien asemasta. Artikkeleissa käsitellään kääntäjien roolia suomenkielisen kirjallisuuden luomisessa ja kielten ja kulttuurien välisessä vuorovaikutuksessa. Vieraiden vaikutteiden kriittinen arviointi ja Suomen kielen elävyyden ja ilmaisykyvyn varmistaminen on selvästi tärkeää artikkeleiden kirjoittajille.

Edustava joukko suomalaisen kaunokirjallisuuden kääntäjiä esittelee aineiston artikkeleissa työtään ja näkemyksiään. Toisaalta aineiston muoto olisi voinut olla myös tutkimuksen luotettavuutta kyseenalaistava tekijä. Suom. huom. -kirja esittelee kääntäjän arkipäivää työtä muuten tuntemattomille lukijoille. Haluavatko kääntäjät siis luoda työstään ihannekuvan esittämällä asioita tietystä näkökulmasta? Pyrkivätkö kääntäjät oikeuttamaan asemaansa tukemalla teksteissään yhteiskunnan tai ammattikunnan hyväksymää käsitettä ammattitaitoisesta kääntäjästä? Vaikka artikkeleissa ei erityisesti käsitelläkään esimerkiksi vaativan aikataulun tai muiden kääntäjän työn haasteiden vaikutuksia käännösprosessiin, vaikuttaa epätodennäköiseltä, että artikkeleiden kirjoittajat pyrkisivät todistamaan ammattitaitoaan sensuroimalla työtään koskevia realiteetteja tai näkemyksiä. Kokeneet ja kauan kääntäjinä toimineet kirjoittajat ovat esittäneet ansionsa niin suomalaisille lukijoille kuin kollegoillensakin jo muilla tavoin.

Tutkimus osoitti, että kääntäjät edistävät kielenhuollon tavoitteita työssään, mutta siitä huolimatta rooli ei korostunut kääntäjien ammatinkuvassa. Olettavatko kääntäjät kielenhuollon osuuden olevan itsestään selvän vai jääkö rooli tiedostamatta myös itse kääntäjiltä? Tekstit kyllä käsittelevät kielenhuoltoon liittyviä asioita monipuolisesti, mutta roolin näkymättömyyden syy jää epäselväksi. Artikkeleissa nostetaan esille asioita, jotka liittyvät kääntäjien näkyvyyteen. Se kertoo kääntäjien pohtivan ammattikuntaansa ja sen tulevaisuutta. Miten kielen ammattilaisuutta voisi painottaa? Entä millä keinoin

hävennettäisiin käännöstekstien kieliasuun liittyviä epäluuloja? Kielenhuoltajan roolin tiedostaminen voisi auttaa kääntäjiä korostamaan ammattitaitoaan ja kieleen liittyvää asiantuntijuutta. Se voisi lisätä myös käännöstekstien arvostusta ja vähentää yksittäisiin käännösvirheisiin keskittyvää arviointia. Lisäksi huomion suuntaaminen kielenhuoltoon saattaisi vaikuttaa myönteisesti käännösten suomen kielen laatuun. Kääntäjät huoltavat kieltä työssään. Kielenhuollon aktiivinen liittäminen myös kääntäjien ammatinkuvaan saattaisi olla edullista niin kääntäjien kuin suomen kielenkin tulevaisuudelle.

8 LÄHTEET

- Aaltonen, Sirkku 2001. Kun Antto Puuronen Suomeen muutti: kulttuurisidonnainen käännöstutkimus työvälineenä. Teoksessa Oittinen, R. & Mäkinen, P. (toim.), *Alussa oli käännös*. Tampere: Tampere University Press. 388–406.
- Alussa oli käännös*. 2001. Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (toim.). Tampere: Tampere University Press.
- Hiidenmaa, Pirjo 2000. Kielenhuolto. Teoksessa Heikkinen, V., Hiidenmaa, P. & Tiililä, U. *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus. 30.
- Hiidenmaa, Pirjo 2003. *Suomen kieli – who cares?* Helsinki: Otava.
- Hiidenmaa, Pirjo 2006. Kielenhuollon tavoitteet. Puhe Kotuksen 30-vuotisjuhlassa 3.3. 2006 Valkoisessa Salissa Helsingissä. Kotimaisten kielten tutkimuslaitos. Luettu 15.3.2010. <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=2757>
- Hiirikoski, Juhani 2004. Lauserakenteet ja kääntäminen. Teoksessa Tommola, Jorma (toim.), *Kieli, teksti ja kääntäminen. Language, text and translation*. Turku: Turun yliopisto, englannin kielen kääntäminen ja tulkkaus. 31–46.
- Hiirikoski, Juhani 2006. Kieli kääntäjän työkaluna: lauserakenteiden merkityksestä. Tommola, Jorma (toim.), *Kieli ja kulttuuri kääntäjän työvälineinä*. Turku: Turun yliopisto, englannin kielen kääntäminen ja tulkkaus. 37–55.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2000. *Tutki ja kirjoita*. 6. painos. Helsinki: Tammi.
- Häkkinen, Kaisa 2007. Suomalainen kirjallisuus Ruotsin vallan aikana. Teoksessa Riikonen, H. K., Kovala, U., Kujamäki P. & Paloposki, O. (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia 1*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 24–33.
- Iisa, Katariina 1997. Kielenhuoltoa, tekstinhuoltoa, tekstintarkistusta, koulutusta. *Kielikello* 3/1997, 3.
- Ikola, Osmo 1996. Suomen kirjakieli. Teoksessa Aalto, S., Hakulinen, A., Laalo, K., Leino P. & Lieko, A. (toim.), *Kielestä kiinni*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 165–185.
- Ingo, Rune 1990. *Lähtökielestä kohdekieleen. Johdatusta käännöstieteeseen*. Helsinki: WSOY.
- Jantunen, Jarmo Harri 2004. Suomennosten kieliäsu puntarissa. *Virittäjä* 4/2004, 559–572.
- Jantunen, Jarmo Harri 2007. Kielimiehet käännöskriittikkoina toissa vuosisadan vaihteessa. Teoksessa Riikonen, H. K., Kovala, U., Kujamäki P. & Paloposki, O. (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 446–451.

- Jänis, Marja 2001. Kääntämisen laatu. Teoksessa Oittinen, R. & Mäkinen, P. (toim.), *Alussa oli käänös*. Tampere: Tampere University Press. 67–81.
- Kalliokoski, Jyrki 2006. Tekstilajin taju ja toisella kielellä kirjoittaminen. Mäntynen, A., Shore, S. & Solin, A. (toim.), *Genre – tekstilaji*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 240–265.
- Kankaanpää, Salli 1997. Miten tekstinhuoltaja suhtautuu kirjakielen normeihin? *Kielikello* 3/1997, 30–33.
- Kantola, Janna 2007. Käännöskirjallisuuden asema vuosituhannen vaihteessa. Teoksessa Riikonen, H. K., Kovala, U., Kujamäki P. & Paloposki, O. (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 318–324.
- Kieli ja kulttuuri kääntäjän työvälineinä. 2006. Tommola, Jorma (toim.). Turku: Turun yliopisto, englannin kielen kääntäminen ja tulkkaus.
- Kielipoliittinen ohjelma 1998. Räikkälä, Anneli & Reuter, Mikael (työryhmä). Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Kieli, teksti ja kääntäminen. 2004. Tommola, Jorma (toim.). Turku: Turun yliopisto, englannin kielen kääntäminen ja tulkkaus.
- Kippo, Johanna 2005. Mietteitä kielen ytimestä Kääntäjät avaavat persoonalliset kammionsa. Helsingin sanomien verkkoliite. Tulostettu 25.4.2010.
<http://www.hs.fi/kirjat/artikkeli/Mietteitä+kielen+ytimestäKääntäjät+avaavat+persoonalliset+kammionsa/HS20050807SI1KU03jcx>
- Koskinen, Kaisa 2006. Kymmenen vuotta eikä suotta? Suomenkielinen käännöstoiminta Euroopan komissiossa. Piehl, A. & Vihonen, I. (toim.), *Vuosikymmen EU-suomea*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. 8–14.
- Koskinen, Kaisa 2007. Kääntäjän kaksoisiteet – kirjallisuuden kääntäjän rooli ja asema 2000-luvulla. Teoksessa Riikonen, H. K., Kovala, U., Kujamäki P. & Paloposki, O. (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 330–337.
- Kotus a. Mitä kielenhuolto on? Kotimaisten kielten tutkimuslaitos. Luettu 27.4.2010.
<http://www.kotus.fi/index.phtml?s=3>
- Kotus b. Suomen kielen huolto. Kotimaisten kielten tutkimuslaitos. Luettu 27.4.2010.
<http://www.kotus.fi/index.phtml?s=21>
- Kotus c. What is language planning? Research Institute for the Languages of Finland. Luettu 29.4.2010. <http://www.kotus.fi/?l=en&s=3>
- Kotus d. Language Planning and Regulation, Finnish. Research Institute for the Languages of Finland. Luettu 29.4.2010. <http://www.kotus.fi/index.phtml?l=en&s=21>

- Käännössuomeksi. 2005. Mauranen, A. & Jantunen, J. H. (toim.). Tampere: Tampere University Press
- Lappalainen, Marita 2001. Käännetään suomeksi. Teoksessa Oittinen, R. & Mäkinen, P. (toim.), *Alussa oli käänös*. Tampere: Tampere University Press. 189–202.
- Lefevre, André 1992. *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. London: Routledge.
- Leppihalme, Ritva 2007. Kääntäjän strategiat. Teoksessa Riikonen, H. K., Kovala, U., Kujamäki P. & Paloposki, O. (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 365–373.
- Luukkonen, Marsa 2006. *Hauskaa kielenhuoltoa! Kielenhuollon opas*. Helsinki: WSOY.
- Maamies, Sari 2001. Tekstit työnä. *Kielikello* 3/2001, 3.
- Maamies, Sari 2002. Mitä kielenhuoltaja tekee? *Kielikello* 4/2002, 3.
- Mantila, Harri 2002. Kielenhuollon uudet haasteet. *Kielikello* 4/2002, 4–6.
- Mauranen, Anna 2006. Genre, käänös ja korpus. Elämäntaito-oppaat tarkastelussa. Teoksessa Mäntynen, A., Shore, S. & Solin, A. (toim.), *Genre – tekstilaji*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 214–239.
- Mauranen, A. ja Jantunen, J. H. 2005. Lukijalle. Teoksessa Mauranen, A. & Jantunen, J. H. (toim.), *Käännössuomeksi*. Tampere: Tampere University Press. 7–14.
- Nimistö. Nimistö. Kotimaisten kielten tutkimuslaitos. Luettu 26.4.2010.
<http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4>
- Nordlund, Taru 2004. Arat taimet ja ankarat puutarhurit. Teoksessa Huumo, K., Laitinen, L. & Paloposki, O. (toim.), *Yhteistä kieltä tekemässä. Näkökulmia suomen kirjakielen kehitykseen 1800-luvulla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 286–322.
- Oittinen, Riitta 2001. Tekstilaji ja strategia: ajatuksia kaunokirjallisesta kääntämisestä. Teoksessa Oittinen, R. & Mäkinen, P. (toim.), *Alussa oli käänös*. Tampere: Tampere University Press. 165–185.
- Palomäki, Ulla 2004. Kääntäjät ja suomen kieli. Tommola, Jorma (toim.), *Kieli, teksti ja kääntäminen. Language, text and translation*. Turku: Turun yliopisto, englannin kielen kääntäminen ja tulkkaus. 21–30.
- Paloposki, Outi 2004. *Macbeth ja Ruunulinna. Paljaasta suomennoksesta mukaelmaan – ja takaisin*. *Kielikello* 2/2004, 9–12.
- Paloposki, Outi 2005. Käännössuomen synty. Teoksessa Mauranen, A. & Jantunen, J. H. (toim.), *Käännössuomeksi*. Tampere: Tampere University Press. 15–31.

- Paloposki, Outi 2007. Suomentaminen ja suomennokset 1800-luvulla. Teoksessa Riikonen, H. K., Kovala, U., Kujamäki P. & Paloposki, O. (toim.), Suomennoskirjallisuuden historia 1. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 102–126.
- Paunonen, Heikki 1996. Suomen kielen ohjailun myytit ja stereotypiat. *Virittäjä* 4/1996, 544–555.
- Pekkanen, Hilikka 2006. Kaunokirjallinen käänös – kirjailijan ja kääntäjän duetto. Tommola, Jorma (toim.), *Kieli ja kulttuuri kääntäjän työvälineinä*. Turku: Turun yliopisto, englannin kielen kääntäminen ja tulkkaus. 83–93.
- Pekkanen, Hilikka 2010. *The Duet between the Author and the Translator: An Analysis of Style through Shifts in Literary Translation*. Helsingin yliopisto. Nykykielten laitos. Väitöskirja. Luettu 15.4.2010. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-6107-3>
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne 2009. *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Puurtinen, Tiina 2001. Käännösten hyväksyttävyyys. Teoksessa Oittinen, R. & Mäkinen, P. (toim.), *Alussa oli käänös*. Tampere: Tampere University Press. 82–94.
- Reiss, Katharina & Vermeer, Hans J. 1986. Mitä kääntäminen on. Teoriaa ja käytäntöä. Lyhentäen käänt. Pauli Roinila. Helsinki: Gaudeamus. Alkuperäisjulkaisu 1984.
- Sajavaara, Paula 1996. Kielenhuollon asemasta. Teoksessa Aalto, S., Hakulinen, A., Laalo, K., Leino, P. & Lieko, A. (toim.), *Kielestä kiinni*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 186–208.
- Saksa, Silja 2004. *Babelin perilliset. Kääntäjien ja kääntämisen historiaa*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Sorvali, Irma 1996. *Unohdettu kääntäjä*. Oulu: Pohjoinen.
- Sorvali, Irma & Häkkinen, Kaisa 2007. *Kieli muuttuu, entä käänöskieli?* Teoksessa Riikonen, H. K., Kovala, U., Kujamäki P. & Paloposki, O. (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 376–386.
- Stöckell, Päivi 2007. *Käänöskritiikki tänään*. Teoksessa Riikonen, H. K., Kovala, U., Kujamäki P. & Paloposki, O. (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 452–458.
- Sunnari, Marianna 2004. *Kääntäminen ja tulkkaus monikielisyyden mahdollistajina*. Tommola, Jorma (toim.), *Kieli, teksti ja kääntäminen. Language, text and translation*. Turku: Turun yliopisto, englannin kielen kääntäminen ja tulkkaus. 47–61.
- Sunnari, Marianna 2006a. *Kääntäjän ja tulkin kielitaito*. Tommola, Jorma (toim.), *Kieli ja kulttuuri kääntäjän työvälineinä*. Turku: Turun yliopisto, englannin kielen kääntäminen ja tulkkaus. 25–36.

- Sunnari, Marianna 2006b. Suomi ja monikielinen Euroopan unioni. Piehl, A. & Vihonen, I. (toim.), Vuosikymmen EU-suomea. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. 18–32.
- Suomennoskirjallisuuden historia 1. 2007. Riikonen, H. K., Kovala, U., Kujamäki P. & Paloposki, O. (toim.). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Suomennoskirjallisuuden historia 2. 2007. Riikonen, H. K., Kovala, U., Kujamäki P. & Paloposki, O. (toim.). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Suom. huom. Kirjoituksia kääntämisestä. 2005. Rikman, Kristiina (toim.). Helsinki: WSOY.
- Teva, Tarja 2001. Kääntäjä yhteiskunnan ytimessä. Teoksessa Oittinen, R. & Mäkinen, P. (toim.), Alussa oli käänös. Tampere: Tampere University Press. 23–34.
- Tommola, Jorma 2006. Muoto ja merkitys kääntämisessä ja tulkkausessa. Kääntäjän ja tulkin kielitaito. Tommola, Jorma (toim.), Kieli ja kulttuuri kääntäjän työvälineinä. Turku: Turun yliopisto, englannin kielen kääntäminen ja tulkkaus. 9–24.
- Varantola, Krista 2001. Sanakirjoista ja sanakirjojen käyttäjistä. Teoksessa Oittinen, R. & Mäkinen, P. (toim.), Alussa oli käänös. Tampere: Tampere University Press. 215–238.
- Vehmas-Lehto, Inkeri 2001. Kääntäjän työ. Teoksessa Oittinen, R. & Mäkinen, P. (toim.), Alussa oli käänös. Tampere: Tampere University Press. 35–49.
- Vehmas-Lehto, Inkeri 2002. Kopiointia vai kommunikointia? Johdatus käänösteoriaan. 3. painos. Helsinki: Finn Lectura.
- Vuorinen, Erkka 2001. Kielitoisintoja Euroopasta – EU-kääntämisen erityispiirteitä. Teoksessa Oittinen, R. & Mäkinen, P. (toim.), Alussa oli käänös. Tampere: Tampere University Press. 109–130.

ENGLISH SUMMARY

Translations are often reviewed and criticised by their linguistic appearance. However, language planning¹ seldom becomes the topic of discussion where translations are concerned. The purpose of this study is to examine the status of language planning in professional translating.

Proficiency in Finnish language is an important part of translation competence. Finnish language forms the basis of translator training, expertness and translators' everyday working. In a state the size of Finland, translations provide the means for international communication. Translations are found in every field of life and consequently, the expectations concerning their qualities vary greatly.

Translators have contributed to the development of Finnish language since the early days of literary Finnish in 16th century (Paloposki 2005, 15–16). At the time, the main purpose of translating was to develop Finnish language and to create Finnish literature. Gradually, instead of accepting all kinds of texts as a way to develop language, readers began to pay attention to the linguistic and stylistic form of texts. (op.cit. 21.) The foundation for language planning was laid.

Today, the objective of language planning is to describe and issue appropriate guidelines on standard language usage (Kotus c). The nature of language planning has essentially changed from the early days of literary Finnish, when the main purpose was preserving the purity of Finnish language. However, determining appropriate and acceptable use of Finnish language is still often seen as the intention of language planning.

In Finland, The Research Institute for the Languages of Finland and its Language Planning Department, are responsible for official language planning. They issue instructions and recommendations concerning current standards of usage, and publish related information. They also follow the development of new linguistic trends and contribute to public discussion. (Kotus d.) In addition to official language planning, every person speaking and using Finnish language contributes to the development and future of Finnish (Hiidenmaa 2003, 267).

¹ The concept of language planning is used and translated in this summary according to the definition of The Research Institute for the Languages of Finland and its Language Planning Department.

Language professionals, such as translators, often find it necessary to specify the aims of language planning in more detail than the average language user (Hiidenmaa 2003, 271). The Language Planning Department of the Research Institute defines the concept of language planning to comprise of three sections: corpus planning, text analysis and status planning. Corpus planning focuses on the analysis and steering of literary and standard usage, grammar, vocabulary and proper names while text analysis refers to the planning of language usage in specific contexts. Status planning analyses and monitors the evolution and functions of language in the society. (Kotus c.)

Translators deal with every aspect of language planning. They control the vocabulary and grammar of their translations, edit texts and their functions and consider the differences between the source and the target culture. Readers of translations are influenced by the linguistic structure and the language used in translations. Thus, translators have an active role in the development of language usage in Finland.

Texts consist of linguistic units that have a communicational purpose (Hiirikoski 2004, 35). The units have been shaped by their cultural environment and that is why the construction of language also carries the meaning of the text and the way a speech community conceptualizes the world. Therefore, translators often need to manipulate the composition of the source text to create a corresponding target text. (Ingo 1990, 202). Understanding of sentence structures and composition is also needed to be able to interpret the source text accurately.

From the corpus planning point of view, it is important that Finnish vocabulary is used purposefully and widely in different areas of life. That includes the use of proper names. Because of their special role as a medium of cultural and linguistic transaction, translators constantly deal with foreign influence in the translation process and are thus pressured to borrow words and expressions from other languages. (Ingo 1990, 30.) Being able to determine when foreign expressions are needed, is part of translation competence (Lappalainen 2001, 191).

Text analysis consists of instructing, estimating and planning texts written for different purposes. In this study, text analysis comprises of analysing functionality, style, cohesion and coherence of texts. Function refers to the purpose of the text; functional text has been written

with consideration to text's target audience, genre and goal. Different contexts of source text and target text require translators to manipulate text accordingly.

The purpose of the text influences its stylistic features but style has also other functions. Style affects the nature of the text and plays an important role in creating the atmosphere of the text. Style cannot be separated from the form or content of the text (Pekkanen 2010, 19). A consistent style contributes to the cohesion of the text, but it is not enough to create a consistent whole by itself. Other cohesive features, such as cohesive ties and logical structure, affect text's readability.

Status planning focuses on discussing and protecting the status of language and its users. Translators have an important role in status planning as they transmit the texts and ideas of different languages and cultures to the Finnish society. The choices translators make during the translation process affect the essence of Finnish literature and the impressions Finnish readers form of the source texts, thereby exercising their influence in the Finnish society.

Translating by nature contributes to the pursuit of equality, because it enables people to read and be influenced beyond the language and culture barriers. Moreover, translators enable people to discuss important topics, such as politics and culture, in their own language. Being able to use Finnish in all areas of life, is crucial to the future of Finnish language and Finnish culture.

For the purposes of this study, a book titled *Suom. huom. Kirjoituksia kääntämisestä* (Translator's note. About translating) was analysed. The book consists of thirteen articles, each written by a literary translator. The topics of the articles vary according to translators' specialties and perspectives but the main theme is translating as a process and a profession. The writers are all professional translators and some of them have become well-known for their work. They are experienced in their profession and represent well Finnish literary translators.

The analysis of the articles is based on the principle of discourse study, stating that text is a communicative act used not only to communicate meaning but to express social and power relations (Munday 2008, 90). Thus, the articles are not only descriptions of translating but descriptions of translator's relation to the society and culture, giving valuable information

about translator's views on language planning and his or hers professional identity. The analysis concentrates on the passages that discuss the relation between translator and language, the role of translators and translations in the society and the translation process. Any possible references to language planning were expected to be included in those passages. The passages were organized according to the three sections of language planning. Those three sections and related passages were further divided into three subsections. Thus corpus planning consists of remarks on structure, vocabulary and proper names. Text analysis consists of remarks on functionality, style and cohesion. Status planning consists of discussions on translator's role in furthering equality, furthering Finnish language and culture and translator's role as a professional². The results of the analysis are illustrated by examples taken from the articles.

The purpose of the analysis was to study the relation between translating and language planning: Does language planning have any position in the translation process? Do translators see themselves as language planners? What kinds of translation problems relating to language planning translators face and how are they managed? When translators talk about their profession, what kinds of things are discussed and has any of the topics any relation to language planning?

Ten translators out of thirteen discuss some topic related to corpus planning in their articles. They write about syntax, word order, language features, punctuation and editing sentences. Additionally, analysing language structure seems to be an important part of interpreting the source text. Translators deliberate on their linguistic choices that through sentence structures, punctuation and composition create emphasis and direct interpretation in the target text. According to the articles, translators participate in corpus planning during the translation process by considering the differences and effects of sentence structures and composition in source language and target language. In their translations, they aim at natural Finnish language that follows the writing conventions of the language and comprehensively utilizes the resources of Finnish. In order to do that, the translators need to have a good knowledge of both the source and target language structures.

² André Lefevere (1992, 14) describes "professionals" as critics, reviewers, teachers and translators that act inside the literary system and generally rewrite works of literature until they are considered acceptable to the poetics and the ideology of a certain time and place. Occasionally they repress works of literature that oppose the dominant concept of what literature and society should be.

Twelve articles examine vocabulary-related issues. Some of the translators introduce individual words that reflect common translation problems, others cover more generally the role of vocabulary in translating. The importance of identifying senses of words is emphasized in many articles, since translation errors concerning individual words are relatively visible and distinctive. Translators further the Finnish language and expand Finnish vocabulary by inventing new words and uses when required. Instead of word-for-word translating, context and function are emphasized in the articles.

Six out of thirteen translators write about translating proper names in their articles. Most of the passages concern geographical names and names of literal characters. Some of the translators write about political aspects of translating proper names, for instance deciding whether to use politically orientated names or alternatively names unfamiliar to Finnish readers. Sometimes unusual functions or uses of proper names require creative translating.

Twelve translators discuss the functionality of texts in the articles. Because the articles concentrate on literary translating, the remarks on functionality concern mostly literary texts. However, the effect text's genre, goal and function have on translator's decisions is discussed in wider perspective. Text analysis seems to be an important translation tool. The meaning of target audience is central in the analysis, because it affects both the content and form of the text.

Style is an important part of text analysis. It is discussed in eleven articles. Translators demonstrate different stylistic features and their effects in texts. Usually, stylistic choices are based on the source texts, but occasionally separate functions assigned to the target text overrule the source text. According to the articles, style is usually created by details in the text that develop into a stylistically consistent whole, affecting mostly the atmosphere and tone of the text. Creating style needs conscious efforts; it does not develop by itself during the translation process.

In addition to style, text needs other cohesive elements. Translators create consistent texts by observing the relation between sections of the text and the text as a whole. Seven of the thirteen translators mention cohesion or coherence in their texts. Cohesion and coherence are considered important factors in translating as they contribute to text's readability and intelligibility.

The articles suggest that status planning is closely connected to many aspects of translating. The translators deliberate the necessity of foreign influences and contemplate the effect translations have on the Finnish field of literature. In addition, the translators also write in detail about the choices they make in the translation process, affecting decisively the views Finnish people have on the literature originating from other cultures. In eight articles, translators are seen as professionals influencing Finnish language and culture. None of the writers refer to translating as an act of exercising power but they deliberate their actions in the middle of multicultural and multilingual influences.

In all of the articles, translating is seen to further equality at some level. The intention of the translators often seems to be to make the readers of the translation equal with the readers of the source text: they should have equal opportunities to understand, enjoy and be influenced by the text. In addition, translating facilitates communication between different cultures and gives Finnish people an opportunity to read texts written originally in some other language. The translators discuss target audience's rights by criticising the trend of using translated texts as source texts. They seem to believe that a lot of meaning is lost in interpreting an interpretation.

According to nine of the articles, translators further Finnish language and culture by both translating to and from Finnish. Furthering Finnish language and culture manifests itself in the decisions translators make in the translation process, but they also discuss the status of translating and translators more generally. Critical evaluation of foreign influence and furthering the development of Finnish language seem to be important to the writers of the articles.

The analysis of the articles indicated that language planning and related issues are closely connected to the translation process. The intentions and objectives of the translators also resembled the aims of language planning. However, the meaning of language planning was not expressed in connection with the professional identity of the translators. Although the translators discussed issues connected to language planning, they did not mention language planning in their texts. The analysis of the articles failed to explain the reason for the invisibility of the role in language planning.

The visibility of translators was, however, discussed in the articles. It indicates that translators reflect on the future of their profession. How can translators establish proficiency? How can translations regain their appreciation next to texts written originally in Finnish? Appreciating their role as language planners, could help translators display their proficiency and expertness in language-related issues. Additionally, it could also have a positive effect on translated Finnish. Thus, understanding the role of translating in language planning could be profitable for the future of translators as well as Finnish language.